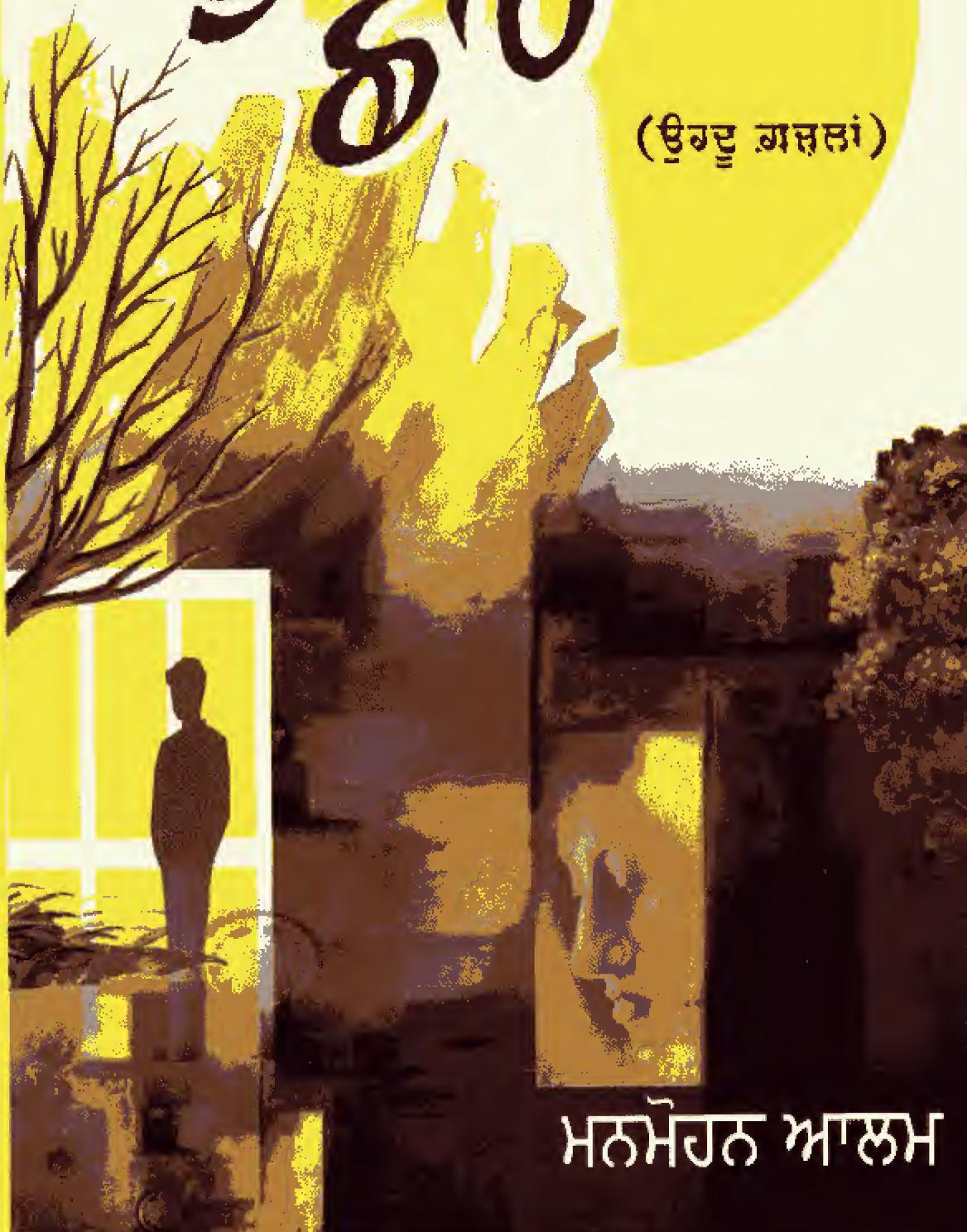

ਪ੍ਰਾ ਤੀਕ

(ਉਡੂ ਭਜਲਾ)

ਮਨਮੇਹਨ ਆਲਮ

ੴ ਪ੍ਰਾਤਿ

(ਉਰਦੂ ਰਾਜਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ

ਮੌਲਿਕ:

ਬੰਡਰ, ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਤੇ ਰਾਤ (ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ-2002)
ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ (ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ-2006)
ਟੁਕੜਾ ਟੁਕੜਾ ਵਰਤਮਾਨ (ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ-2007)
ਬਹਾਦਰ ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ (ਬਾਲ ਨਾਵਲੈਟ)
ਜਾਸੂਸ ਲੂਬੜੀ (ਜਾਸੂਸੀ ਬਾਲ ਕਹਾਣੀਆਂ)
ਸੁਨਹਿੰਗੀ ਮਹਿਲ ਦਾ ਰਹੱਸ (ਬਾਲ ਨਾਵਲੈਟ)

ਅਨੁਵਾਦ ਤੇ ਲਿਪੀਅੰਤਰ:

ਤਿੰਨ ਚਿਹਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਰੱਕਾਸ (ਉਰਦੂ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਵਿਤਾ-2001)
ਸ਼ਬਦੀ (ਇਹਤਿਖਾਰ ਨਸੀਮ ਦੀਆਂ ਉਰਦੂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ-2005)
ਰੇਤ ਕਾ ਆਦਮੀ (ਉਰਦੂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਲਿਪੀਅੰਤਰ-2007)

ਸੰਪਾਦਨ:

ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ (ਗੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਬੈਦਵਾਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ-2008)

ਪੂਪ ਛਾਉ

(ਉਰਦੂ ਗ਼ਜ਼ਲ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ)

ਸ਼ਾਇਰ-ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ

ਲਿੱਪੀ ਪਰਤਾਬੀ-ਸੁਰਿਦਰ ਸੋਹਲ

ਸੁੰਦਰ ਬੁੱਕ ਡਿਪੋ
ਮਾਈ ਹੀਰਾਂ ਗੇਟ
ਜਲੰਧਰ

Dhoop Chhaon

(URDU GHAZALS)

By: *Manmohan Aalm*
28 Blackbird Lane,
Levittown NY 11756

Ph: (516) 513-0371

Transcribed by: *Surinder Sohal*
surindersohal@hotmail.com

Printed in India

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : 2009

ਮੁੱਲ : 150/ਰੁਪਏ (ਸਜ਼ਿਲਦ)
60/ਰੁਪਏ (ਪੇਪਰ ਬੈਕ)

ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ

ਸਰਵਰਕ : ਸੁਖਵੰਤ (0181-205057)

ਪ੍ਰਕਾਸਕ : ਸੁੰਦਰ ਬੁੱਕ ਡਿਪੋ
ਮਾਈ ਹੋਰਾਂ ਗੇਟ, ਜਲੰਧਰ

ਸਬਦ-ਜੜਤ : ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੌਹਲ

ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ : ਸਹਿਗਲ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼
ਕਿਸ਼ਨਪੁਰਾ ਚੌਕ, ਜਲੰਧਰ

ਸਮਰਪਣ
ਵੱਡੇ ਭਰਾ
ਪ੍ਰੇ. ਬੀ ਐਮ ਡੱਲਾ
(ਸਾਬਕਾ ਪਿਸ਼ੀਪਲ ਦਿਆਲ ਸਿਖ ਕਾਲਜ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ)
ਦੇਨਾਮ

ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੰਨਵਾਦ

ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ ਜੀ ਦਾ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗਜ਼ਲਾਂ ਲਿੱਪੀਅੰਤਰ ਕਰਨ ਦੀ
ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ
ਉਸਤਾਦ ਗਜ਼ਲਗੈਆ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਬੈਸ ਅਤੇ
ਲੇਖਕ-ਪੱਤਰਕਾਰ ਬਸ਼ਟਿੰਦਰ ਦਾ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਲਿੱਪੀਅੰਤਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਈ
ਜੁਗਤਾਂ ਸਮਝਾਈਆਂ।
ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰ ਦਾ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਲਿੱਪੀਅੰਤਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸਲਾਹਿਆ
ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵੀ ਹਾਮੀ ਭਰੀ।

ਤਤਕਰਾ

ਲੜਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਹਿਬਰ-ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰ/11

ਮੇਰੇ ਲੀਏ ਸਾਇਰੀ-ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ/17

1. ਪੁਰਾਨੀ ਕਦਰੋ-ਕੀਮਤ ਕਾ ਸਿਲਾ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ/21
2. ਕਹਾਨੀ ਕਾ ਪਸੇ-ਮੰਜ਼ਰ ਭੀ ਤੋਂ ਅਕਸਰ ਕਹਾਨੀ ਹੈ/22
3. ਮੇਰੀ ਥਾਂਚੇ ਪਰ ਕਢੀ ਤੁਮ ਫਿਰ ਦੁਬਾਰਾ ਸੋਚਨਾ/23
4. ਕਿਸੀ ਸੇ ਹਮਨੇ ਉੱਮੀਦੋਂ ਕੇ ਲਸ਼ਕਰ ਬਾਧਾ ਰੱਖੇ ਹੈਂ/24
5. ਜ਼ਮੀਰ ਅਪਨਾ ਵਹੀ ਰਖਦੇ ਅਦਾ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲੇਤੇ/25
6. ਸਕੂੰ ਜਬ ਸੇ ਹੁਆ ਦਿਲ ਕੋ ਮੇਰੇ, ਸਾਰੀ ਛਜ਼ਾ ਚੁਪ ਹੈ/26
7. ਖੁਦਾ ਕਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੌਂ ਤਰਜਮਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੇ ਹੋਤਾ ਹੈ/27
8. ਇਤਨਾ ਭੀ ਅਪਨੇ ਆਪ ਮੌਂ ਸੀਧਾ ਨਹੀਂ ਹੂੰ ਮੈਂ/28
9. ਆਜ ਖੁਦ ਸੇ ਭੀ ਹੂੰ ਅਨਜਾਨ, ਅਗਰ ਸਚ ਪੂੰਛੋ/29
10. ਵੋ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਰਹੈ ਵੋ ਜ਼ਮਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਾ/30
11. ਜੋ ਦਿਲ ਮੌਂ ਹੈ ਤੇਰੇ, ਮੈਂ ਵਹੀ ਸੋਚ ਰਹਾ ਹੂੰ/31
12. ਹਕੀਕਤ ਏਕ ਥੀ ਲੇਕਿਨ ਨਾ ਵੋ ਯਕਸਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਈ/32
13. ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੌਂ ਅਗਰ ਵੋ ਖਵਾਬ ਸੋਤਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੋਤਾ/33
14. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਾ ਗਰ ਮੌਂ ਤੋਂ ਕਿਆ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਾ/34
15. ਇਸ ਗੁਜ਼ਰਤੇ ਵਕਤ ਕੀ ਯੇ ਤਰਜਮਾਨੀ ਦੇਖਨਾ/35
16. ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਅਜੀਬ ਲਗਤੀ ਹੈ/36
17. ਜਜ਼ਬਾਤ ਕੇ ਧਾਰੋਂ ਪਰ ਬੈਠੋ/37
18. ਕਹੂੰ ਕਿਆ ਬਾਤ ਕਲ ਸ਼ਬ ਕੀ/38
19. ਦਿਲ ਕੀ ਆਂਖੋਂ ਮੌਂ ਦੇਖ ਕਰ ਪਾਨੀ/39
20. ਲਾਜ਼ਮੇ-ਮਲਜ਼ੂਮ ਹੈਂ ਦੋਨੋਂ ਕਜ਼ਾ ਔਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ/40
21. ਗੁਨਾਹ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਸਵਾਬ ਅਪਨਾ ਅਪਨਾ/41
22. ਕਬ ਤਲਕ ਰਹਤੀ ਜਵਾਨੀ ਰਕਸ ਮੌਂ/42
23. ਜੀਨਾ ਕੁਛ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਥਾ/43
24. ਇਕ ਦੀਆ ਬੁਝਤਾ ਨਹੀਂ ਔਰ ਦੂਸਰਾ ਜਲ ਜਾਏ ਹੈ/44
25. ਅੰਧੇਰਾ ਹੈ ਐਸੇ ਮੌਂ ਕਿਆ ਦੇਖੀਏਗਾ/45
26. ਸੋਈ ਹੁਈ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਦਿਲ ਬੇਕਰਾਰ ਜਾਗੇ/46
27. ਯੇ ਮੇਰੇ ਚਾਰੋਂ ਤਰੱਫ ਛਾਇਆ ਹੁਆ ਵੀਰਾਨਾ/47
28. ਦੇਖ ਕੇ ਫਿਰ ਨਾ-ਦਨਿਸਤਾ ਦਿਲ ਕਾ ਚਿਹਰਾ ਨੌਦ ਮੌਂ/48
29. ਅਸ਼ਕੋਂ ਕੀ ਜਬਾਂ ਸੇ ਕਿਆ ਕਹਿਤੇ/49
30. ਬਾਵਕਤੇ ਮਰਗ ਹੈ ਦਿਲ ਮੌਂ ਸਕੂਤੇ-ਜਾਵਿਦਾਂ ਬਾਕੀ/50
31. ਪੱਤੇ ਹੀ ਕਿਆ, ਖਿੜਾਂ ਮੌਂ ਬਿਖਰਤੇ ਚਲੇ ਗਏ/51
32. ਆਜ ਇਸ ਗ੍ਰਾਮ ਕੇ ਥਰਾਬਰ ਔਰ ਕਿਆ ਮਿਲਤਾ ਮੁਝੇ/52
33. ਇਕ ਜਾਲ ਸਾ ਬੁਨ ਕਰ ਲੜਜ਼ੋ ਕਾ/53
34. ਕਢੀ ਕਢੀ ਮੁਝ ਕੋ ਲਗਤਾ ਹੈ/54
35. ਯੂੰ ਤੋਂ ਕਿਸੀ ਸੇ ਭੀ ਮੇਰੀ ਅਨਬਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ/55
36. ਕਲ ਕੀ ਬਾਤ ਰਹੇ ਕਲ ਤਕ ਹੀ/56
37. ਸੁਨਤੇ ਸੁਨਤੇ ਉਸ ਕਾ ਸ਼ਿਕਵਾ/57
38. ਉਠੇ ਹੋਂ ਹਥ ਮੇਰੇ ਆਜ ਫਿਰ ਦੁਆ ਕੇ ਲੀਏ/58

39. ਜਿੰਦਗੀ ਕੋ ਨਕਾਬ ਸੇ ਦੇਖਾ/59
 40. ਅਭੀ ਦਿਲ ਮੌ ਰਿਜੋ-ਮਲਾਲ ਔਰ ਭੀ ਹੈਂ/60
 41. ਤਲਾਤਮ ਖੇਡ ਮੌਜੋਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈਂ ਅਥ ਸਫੀਨੇ ਸੇ/61
 42. ਚੁਸਤੁੰ ਥੀ ਮੇਰੀ ਜਾਵਿਦਾਂ ਜਿੰਦਗੀ/62
 43. ਜਾਨੇ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਲਗੇਰੀ ਦਿਲ ਕੋ ਯੇ ਸਮਝਾਨੇ ਮੌ/63
 44. ਛਲਕ ਕੀ ਬਾਤ ਮਤ ਛੋੜੋ ਜਮੀਂ ਤਕ ਬਾਤ ਰਹਿਨੇ ਦੋ/64
 45. ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਕੌਨ ਹੈ ਮੇਰਾ, ਮੁਝੇ ਨਾ ਛੋੜ/65
 46. ਆਗ ਲਗਾਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਆਗ ਬੁਝਾਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ/66
 47. ਜਖਮ ਭਰ ਜਾਨੇ ਪਰ ਭੀ ਕੁਛ ਦਰਦ ਸਾ ਬਾਕੀ ਰਹਾ/67
 48. ਹਮ ਅਪਣੀ ਤਲਖ ਯਾਦੋਂ ਕੋ ਭੀ ਦੜਨਾਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ/68
 49. ਹਮ ਜਿਸੇ ਕਹਿਤੇ ਹੋਏ ਅਪਣੀ ਜਿੰਦਗਾਨੀ ਆਜ ਕਲ/69
 50. ਰੋਨੇ ਵਾਲੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ/70
 51. ਹਰਿਕ ਆਇਆ ਗਿਆ ਖੁਸ਼ ਥਾ/71
 52. ਜੋ ਪਰਖ ਲੇ ਮੁਝ ਕੋ ਐਸਾ ਕੋਈ ਪੈਮਾਨਾ ਨਹੀਂ/72
 53. ਹੈ ਦਿਲ ਕਾ ਵੈਂ ਭੀ ਤੇ ਚਿਹਰਾ ਜੋ ਅਪਣਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ/73
 54. ਹਰ ਵਕਤ ਹੀ ਕਹਿਤੇ ਹੋ ਕਿ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ/74
 55. ਮੁਸਾਫਰ ਕੋ ਤੋ ਯੇ ਗਾਮ ਹੈ/75
 56. ਜੋ ਰੰਗ ਹੈਂ ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਸੰਭਲਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਕੇ/76
 57. ਖਵਾਬ ਲੇਨੇ ਕਾ ਸਰੋ-ਸਾਮਾਂ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ/77
 58. ਮੇਰਾ ਗਾਮ ਸੇ ਵੈਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਜੋ ਮਹਲੀ ਕਾ ਪਾਨੀ ਸੇ/78
 59. ਵਕਤ ਕਾ ਥਾ ਯਾ ਕਿਸੀ ਕਾ ਥਾ ਤਕਾਜ਼ਾ ਛੈਸਲਾ/79
 60. ਜਿਸ ਕੋ ਮੈਂ ਜੀਨਾ ਕਹਿਤਾ ਹੂੰ ਵੈਂ ਲਮਹੇ ਦੋ ਚਾਰ ਮਿਲੇ/80
 61. ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਚਾਹਾ ਥਾ ਮੈਨੇ ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਮਿਲਤਾ ਰਹਾ/81
 62. ਇਕ ਰਾਜ ਹੂੰ ਜੋ ਆਖਿਰ ਉਗੀਆ ਹੁਏ ਬਗੈਰ/82
 63. ਕੱਲ ਹੋਗਾ ਪਤਾ ਕਯਾ, ਮਤ ਪੂਛੋ/83
 64. ਹੇਤਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਭੀ ਗਾਜ਼ਲ ਖਵਾਂ ਕਭੀ ਕਭੀ/84
 65. ਖਿੜਾਂ ਮੌ ਸਾਖ ਸਾਖ ਪਰ ਗੁਲਾਬ ਢੂਢਤੇ ਰਹੇ/85
 66. ਜੀਨੇ ਸੇ ਦਿਲ ਟੂਟ ਗਿਆ ਹੋ ਓਰ ਮਰਨਾ ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਲਗੇ/86
 67. ਖੁਦਾ ਜਾਨੇ ਵੈਂ ਅਪਣੇ ਦਿਲ ਮੌ ਕਿਆ ਕਿਆ ਸੋਚ ਲੇਤੇ ਹੈਂ/87
 68. ਮੈਂ ਰਾਹੋਂ ਦੇਖਤਾ ਚੁਪ ਥਾ/88
 69. ਹੈ ਖੁਸ਼ੀ ਕਾ ਗਾਮ ਸੇ ਵੈਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋ ਦਿਨ ਕਾ ਰਾਤ ਸੇ/89
 70. ਭੁਲਾ ਦੇਤੇ ਅਗਰ ਉਸ ਕੋ ਤੋਂ ਹਮ ਫਿਰ ਯਾਦ ਕਿਆ ਕਰਤੇ/90
 71. ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਜੀ ਕਹਾਂ ਪਾਯਾ ਮੁਝੇ ਜਿਤਨਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ/91
 72. ਤੁਮ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਜੁਅੱਰਤੇ ਇਨਕਾਰ ਦੇਖਨਾ/92
 73. ਮੁਝੇ ਦੀਵੀਅਰ ਪੇ ਲਟਕੀ ਹੁਈ ਤਸਵੀਰ ਮਤ ਸਮਝੋ/93
 74. ਆਖੋਂ ਮੈਂ ਜੋ ਪਾਨੀ ਹੈ ਨਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ/94
 75. ਪਿਆਰ ਕੋ ਰੁਸਵਾ ਕਲਮ ਕਬੀਲਾ ਕਰ ਦੇਗਾ/95
 76. ਕਬ ਹੈ ਅੱਛਾ ਆਜ ਕਲ ਕੁਛ ਭੀ ਕਿਸੀ ਸੇ ਪੂਛਨਾ/96
 77. ਆਰਜੂ-ਏ-ਵਸਾਲ ਕਿਆ ਕਰਤੇ/97
 78. ਮੁਝ ਸੇ ਜਬਰਨ ਫਿਰ ਸੇ ਵੈਂ ਹਕ ਬਾਤ ਮਨਵਾਨੇ ਲਗੇ/98
 79. ਚੰਦ ਯਾਦੋਂ ਕੀ ਲਗਾਈ ਆਗ ਮੌ/99
 80. ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੇ ਦਿਲ ਕਾ ਮੁੱਦਾ ਕਹਿਨੇ ਕਾ ਵਕਤ ਆਇਆ/100

81. ਰਹਿ ਕੇ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਮੈਂ ਹਮ ਰੰਗੀਨ ਖਵਾਬੋਂ ਮੈਂ ਜੀਏ/101
 82. ਲੇਕਰ ਇਹਸਾਸ ਨੀਮ ਖਵਾਬੀ ਸੇ/102
 83. ਪਲ ਭਰ ਮੈਂ ਜੋ ਟੂਟ ਗਿਆ ਥਾ/103
 84. ਮੰਜ਼ਰ ਹਰ ਇਕ ਜਬ ਪਸੇ-ਪਰਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ/104
 85. ਰਾਮ ਕੇ ਬਹਿਲਾਨੇ ਕਾ ਮੈਂ ਝੂਦ ਕੋਈ ਸਾਮਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰ੍ਹੇ/105
 86. ਰਹੇ ਹੋਏ ਥੀ ਤੇ ਵੇਂ ਮੁਝ ਸੇ ਬ-ਜ਼ਾਹਰ ਸਰਗਰਾਂ ਬਰਸੋਂ/106
 87. ਉਨ ਸੇ ਦਿਲ ਕਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਆ ਕਰਤੇ/107
 88. ਝੂਬਸੂਰਤ ਹੈਂ ਮਕਾਂ ਲੇਕਿਨ ਹੈਂ ਘਰ ਟੂਟੇ ਹੁਏ/108
 89. ਮੇਰੇ ਇਹਸਾਸੇ-ਜਨੂੰ ਕਾ ਤਰਜਮਾ ਹੋਨਾ ਹੀ ਥਾ/109
 90. ਜਹਾਂ ਮੈਂ ਡੂਬਦੇ ਸੂਰਜ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕੌਨ ਕਰਤਾ ਹੈ/110
 91. ਮੁਝ ਕੋ ਤਕਦੀਰ ਅਗਰ ਅਪਨੀ ਬਨਾਨੀ ਆਤੀ/111
 92. ਐ ਦਿਲੇ ਵੀਰਾਂ ਤੇਰੇ ਇਜ਼ਹਾਰ ਪਰ ਰੋਤੇ ਰਹੇ/112
 93. ਕਿਸੀ ਕਾ ਦਿਲ ਅਗਰ ਬਦਲੇ, ਚਲਨ ਬਦਲੇ, ਨਜ਼ਰ ਬਦਲੇ/113
 94. ਤਕਾਜ਼ਾ ਉਮਰ ਕਾ ਭੀ ਹੈ ਜੋ ਅਥ ਹਾਲਾਤ ਕਾ ਡਰ ਹੈ/114
 95. ਬੀਤੇ ਕੁਛ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਕੇ ਦਿਨ/115
 96. ਵੇਂ ਸਮਝੇ ਬੇਵਡਾ ਹਮ ਕੋ ਹਮ ਉਨ ਕੋ ਬੇਵਡਾ ਸਮਝੇ/116
 97. ਮਰ ਭੀ ਜਾਤੇ ਹੋਏ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਪੂਰਾਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ/117
 98. ਕੌਨ ਦੁਨੀਆ ਮੈਂ ਬੁਰਾ ਹੈ ਔਰ ਅੱਛਾ ਕੌਨ ਹੈ/118
 99. ਹੋ ਨਾ ਹੋ ਦਿਲ ਕੈ ਹੋ ਮੇਰੇ ਕੋਈ ਖਦਸ਼ਾ ਦੂਰ ਕਾ/119
 100. ਉਸ ਕੋ ਮੇਰਾ ਤੋਂ ਮੁਝੇ ਉਸਕਾ ਸਹਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਾ/120
 101. ਕਿਸੇ ਹੈ ਕਿਤਨਾ ਕਿਸੀ ਕਾ ਖਿਆਲ ਮਤ ਪੂਛੋ/121
 102. ਲਗਾ ਕਰ ਆਗ ਝੂਦ ਹੀ ਅਪਨੇ ਅਰਮਾਨੋਂ ਕੀ ਬਸਤੀ ਮੈਂ/122
 103. ਮੁਸ਼ੀ ਕੇ ਗੀਤ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ਜਾ ਵਸਾਨਾ ਦਰਦ ਕਾ ਲਿੱਖ੍ਹੇ/123
 104. ਮੁਝ ਕੋ ਜਾਤਾ ਦੇਖ ਕਰ ਐ ਯਾਰ! ਆਵਾਜ਼ੋਂ ਨਾ ਦੇ/124
 105. ਵੀਰਾਂ ਮੈਂ ਢੂਡਤਾ ਹੈਂ ਨਕੂਸੈ-ਬਹਾਰ ਦਿਲ/125
 106. ਲਿਖਾ ਥਾ ਜਿਸ ਪੇ ਵੇਂ ਪਰਚਾ ਕਹੀਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਗਾ/126
 107. ਯਾਦ ਹੋਏ ਵੇਂ ਭੀ ਤੋਂ ਲਸਹੇ ਨਾਚਤੇ ਗਾਤੇ ਹੁਏ/127
 108. ਜੋ ਦਿਲ ਮੈਂ ਥਾ ਵੇਂ ਮੈਨੇ ਕਹਿ ਦੀਆ ਆਗੇ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ/128
 109. ਕਹਿਨੇ ਕੋ ਯਹਾਂ ਸਾਹਿਬੇ-ਈਮਾਨ ਬਹੁਤ ਹੋਏ/129
 110. ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਉਂ ਇਕ ਉਲਿਣ ਦਿਲ ਮੈਂ ਹਰਦਮ ਪਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ/130
 111. ਸਬੋ-ਰੋਜ਼ ਅਪਨਾ ਜਲਾਏ ਜਵਾਨੀ/131
 112. ਸੋਇਆ ਹੁਆ ਬਦਨ ਥਾ ਜਿਹਨ ਜਾਗਤਾ ਹੁਆ/132
 113. ਹੋ ਕੇ ਗੁੰਮ ਮੇਲੇ ਮੈਂ ਰਸਤਾ ਢੂਡਨਾ ਅੱਛਾ ਲਗਾ/133
 114. ਹਮੇਂ ਹਰ ਮਰਹਲਾ ਜੋ ਥਾ ਨਯਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ/134
 115. ਯੇ ਭੀ ਹੈ ਮੇਰਾ ਗਾਮ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਕਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਾ/135
 116. ਮੁਝ ਕੋ ਹੋ ਕਸਮ ਤੇਰੇ ਸਰ ਕੀ, ਹਰ ਥਾਤ ਮੁਝੇ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ/136
 117. ਵੇਂ ਫਿਰ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਘਰ ਸੇ ਆਜ ਰੁਖ ਪੇ ਡਾਲ ਕਰ ਪਰਦਾ/137
 118. ਜਿੰਦਗਾਨੀ ਕੇ ਪ੍ਰਸਤਾਰ ਕੋ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖੇ/138
 119. ਬਿਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਕਾ ਥਾ ਲੇਕਿਨ ਖਿਆਲ ਮੇਰਾ ਥਾ/139
 120. ਬਨ ਬਨ ਕੇ ਬਿਗੜਦੇ ਹੁਏ ਹਾਲਾਤ ਮੁਸੱਲਸਲ/140
 121. ਵੇਂ ਭੀ ਘਰ ਮਨਹੂਸ ਹੈ ਕੋਈ ਜਹਾਂ ਦਸਤਕ ਨਾ ਦੇ/141
 122. ਵੇਂ ਜਿਸ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਕਹਿਤੀ ਥੀ ਦੁਨੀਆ ਕਿਆ ਕਿਆਮਤ ਹੈ/142

123. ਇਕ ਅਜਬ ਸੀ ਖਾਮੜੀ ਥੀ ਰਾਤ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਮੌ/143
124. ਦਿਲ ਕੋ ਅਥ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ/144
125. ਬੁਦਾ ਜਾਨੇ ਕਿ ਆਖਿਰ ਝੂਠ ਕਯਾ ਹੈ ਔਰ ਕਯਾ ਸਚ ਹੈ/145
126. ਕਹਾਂ ਵਸੀਲਾ ਬਨ ਪਾਇਆ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਾ/146
127. ਅਸਾਸਾ ਇਸ ਜਹਾਂ ਕਾ ਹੈ ਫਕਤ ਇਨਸਾਨ ਕਾ ਮਾਜ਼ੀ/147
128. ਬੁਰਾ ਹੋਤਾ ਭਲਾ ਹੋਤਾ ਮਰਾਰ ਕੁਛ ਛੈਸਲਾ ਹੋਤਾ/148
129. ਚੰਦ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕੇ ਜਾਲ ਮੌ ਰੱਖਾ/149
130. ਹਮਾਰੇ ਚਾਹਨੇ ਸੇ ਤੋਂ ਕਹੀਂ ਕੁਛ ਭੀ ਕਹਾਂ ਬਦਲਾ/150

ਲਫਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਹਿਬਰ

ਹਰ ਲਫਜ਼ ਤੇਲ ਕਰ ਕਹਿਤਾ ਹੈ,
ਮੈਂ ਹੈ ਇਕ ਰਹਿਬਰ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕਾ।

ਹਰ ਲਫਜ਼ ਮੁਕੱਦਸ ਹੋਤਾ ਹੈ,
ਫੈਕੋ ਨਾ ਯੇ ਜੌਹਰ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕਾ।

ਇਹ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਹਿਬਰ, ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਸ਼ਾਇਰ ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ
ਹੈ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਆਲਮ ਨਹੀਂ, ਲਫਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵੀ ਆਲਮ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ
ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਿਆਲ ਦੀ ਛੂਘਾਈ, ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਉਡਾਣ, ਜਬਾਨ ਦੀ ਸਾਦਗੀ
ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਅੰਦਾਜ਼ੇ-ਬਿਆਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਮੰਨਵਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ।

ਉਸਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਇਸ਼ਕ ਮਜਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਵੱਲ ਪੜਾਅ
ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਸਫਰ ਆਰੰਭ ਹੀ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ—

ਮੁਹੱਬਤ ਮੈਂ ਨਾਮੇ ਖੁਦਾ ਢੂਡਤਾ ਹੈ,
ਕਭੀ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਸਦਾ ਦੇਖੀਏਗਾ।

ਇਸ ਲਈ ਉਸਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਵਿਚ ਜੁਲਫ਼, ਰਿਦ, ਸਾਕੀ, ਮੈਖਾਨਾ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦ
ਸੁਚੇਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਗਾਇਬ ਹਨ। ਉਸਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿੰਦੀ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਖੇਲ੍ਹਦੀ ਹੋਈ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਪਹਾੜੀ ਚਸ਼ਮੇ ਵਰਗੀ ਰਵਾਨਗੀ
ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ।

ਰਾਈਕਰੰਜ ਆਈਲੈਂਡ ਵਿਚ ਬਣੀ ਕੁਰੈਕਸ਼ਨ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ
ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ ਸਾਈਕੋ-ਬੈਰੇਪਿਸਟ ਹੈ, ਜੋ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋ-ਬਿਰਤੀਆਂ
ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕੁਝ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ
ਗਜ਼ਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ
ਹਲਕੇ ਸ਼ੋਕ, ਸਸਤੀ ਸ਼ੁਹਰਤ ਅਤੇ ਦਕੀਆਨੂਸੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਾ ਕੈ
ਵੱਡੀਆਂ ਤੇ ਅਣਕਥੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਫਰ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਇਕ
ਸੁਖਦ ਜਿਹਾ ਸਕੂਨ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦਾ ਉਸਦਾ ਇਕ ਪੱਧਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ
ਛਿੱਗਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਦੁਹਰਾਓ ਤਾਂ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਲਕਾ
ਸ਼ਿਆਰ ਕਹਿਣਾ ਉਸਨੂੰ ਕਦਾਰਿਤ ਗਵਾਰਾ ਨਹੀਂ।

ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ ਦਿਸ਼ਟ ਨਾਲੋਂ ਅਦਿਸ਼ਟ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ
ਪਸੇ-ਮੰਜ਼ਰ, ਪਸੇ-ਪਰਦਾ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਸਦੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਵਿਚ
ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਉਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਨਿਗੂਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ
ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਜਾਂ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ
ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਕੁਲ ਵਾਪਰੇ ਦਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ

ਹੀ ਕਲਮ-ਬੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਬਦੋ-ਬਦੀ ਰਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਆਮ ਕਰਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਪੂਰਨ ਤੇ ਸ਼ੁਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਥੱਲੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਇਤਿਹਾਸ। ਜਿਹੜੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਬੁੱਤ ਹੀ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ, ਆਲਮ ਉਹਨਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਜਮਾਨਤ ਕੌਨ ਦੇ ਇਸ ਕੀ ਹੈ ਇਸ ਮੈਂ ਝੂਠ-ਸੱਚ ਕਿਤਨਾ,
ਮੁਅੱਰਬ ਨੇ ਜੋ ਲਿਖਾ ਥਾ ਵੋ ਲੇ ਦੇ ਕਰ ਕਹਾਨੀ ਹੈ।

ਦਰਸ਼ਨ-ਸ਼ਾਸ਼ਤਰ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ ਛੂੰਘਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਪਕੜ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਨੀਂ ਹੀ ਵੱਡੀ ਕਵਿਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਨਮੇਹਨ ਆਲਮ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਖੁਗਾਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ ਹੈ? ਵਰਗੇ ਔਖੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਫਲਸਫਾਨਾ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਰੂਬੂਬੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਬਣੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ-

ਨਾ ਪੂਛੋ ਕਿ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਆ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਾ,
ਸਵਾਲ ਏਕ ਹੀ ਹੈ ਜਵਾਬ ਅਪਨਾ ਅਪਨਾ।

ਆਲਮ ਇਸ ਸਵਾਲ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ ਹੈ? ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਧੀਆ ਕਿਵੇਂ ਜੀਵੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਲੰਮਾ ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਕੈਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਪਲ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰਤਾ ਨਾਲ ਮਾਣੋ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਮੌਤ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਰਾ ਰੁਕ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਲਮਹਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀ ਲੈਣ ਦੇ। ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਕਰੇ ਕਿੱਦਾਂ? ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤਾਂ, ਫਿਕਰਾਂ, ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਆਦਿ ਨੇ ਚੁਡੇਰਿਓਂ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਮੁਡਾਬਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੋਈ ਉਲੜੀ ਹੋਈ ਪਹੇਲੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਇਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਮੌਲੇ ਵਿਚ ਰੂਮ ਕਰ ਦਿਓ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮਸਤ-ਮੌਲੇ ਹੋ ਕੇ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਟੱਕਰੋ। ਫਿਰ ਦੇਖਣਾ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿੰਨੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲੱਗੇਗੀ-

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹਰ ਹਾਲ ਮੈਂ ਹੈ ਖੂਬਸੂਰਤ ਇਸ ਕਦਰ,
ਤੁਮ ਕਭੀ ਇਸ ਕੀ ਸਦਾਕਤ ਬੇਮੂਦੀ ਸੇ ਪੂਛਨਾ।

ਸਾਡੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਗਾਮ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣੇ ਹੀ ਨੇ, ਚਾਹੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਸ ਕੇ ਕਬੂਲ ਕਗੈਏ ਚਾਹੇ ਰੋ ਕੇ। 'ਮੁੜੇ ਯੇ ਗਾਮ ਨਾ ਹੋਤਾ ਗਾਰ, ਤੋ ਕੋਈ ਦੁਸਰਾ ਹੋਤਾ' ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੱਸ ਕੇ ਹੀ ਕਬੂਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਗਾਮ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਰਗੇ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹਨ, ਸਾਡੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਇਕ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਾਇਰ ਆਪਣੇ ਗਾਮਾਂ ਨੂੰ ਏਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ—
ਆਪ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਗਾਮ ਹੈ ਤੋ ਇਲਾਜ-ਗਾਮ ਭੀ ਹੈ,

ਪਰ ਯੇ ਮੇਰਾ ਦਰਦ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸਕਾ ਦਰਮਾ ਕਿਉਂ ਕਰੁੰ ।

ਉਹ ਆਪਣੇ ਗਾਮਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਬੂਲ ਕਰਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਹਮਦਰਦੀ ਜਿਤਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਸੁਖਮ ਝਾਤ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ-

ਮੇਰਾ ਗਾਮ ਪੂਛਨੇ ਵਾਲੇ,

ਤੁਝੇ ਕਿਸ ਬਾਤ ਕਾ ਗਾਮ ਹੈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਰੱਬ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਅੰਦਰ, ਰੱਬੀ ਧਰਵਾਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਹੈ। ਉਹ ਰੱਬ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਰਫ਼ ਰਿਵਾਇਤੀ ਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਫਲਸਫਾਨਾ ਦਲੀਲਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਹੈ ਪਸੇ-ਨਜ਼ਮੇ-ਅਨਾਸਰ ਕੋਈ ਪੋਸ਼ੀਦਾ ਜ਼ਰੂਰ,

ਬਾਗ ਹੈ ਦੁਨੀਆਂ ਅਗਰ ਤੋਂ ਬਾਗਬਾਂ ਹੋਨਾ ਹੀ ਥਾ ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਰੱਬੀ ਧਰਵਾਸ ਦੇ ਇਹਸਾਸ ਦਾ ਹੱਥ ਜਦੋਂ ਬੰਦੇ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਕਿਸੇ ਬੇਖੁਦੀ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸੁਆਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਜਣੇ-ਖਣੇ ਨੂੰ 'ਜੀ ਜੀ' ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। 'ਜੁਅਰੱਤੇ ਇਨਕਾਰ' ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਲੱਛਣ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-

ਮੁੜੇ ਦੀਵਾਰ ਪੇ ਲਟਕੀ ਹੁਈ ਤਸਵੀਰ ਮਤ ਸਮਝੋ ।

ਹਰ ਇਨਸਾਂ ਕੇ ਰਿਝਾਨਾ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਤਕਦੀਰ ਮਤ ਸਮਝੋ ।

ਬੁੱਦਦਾਰੀ ਏਨੀ ਕਿ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ 'ਹੱਕ ਗੱਲ' ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਵਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਵਾ ਲਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਟੁੱਟਦਾ-ਭੱਜਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ-

ਮੁਝ ਸੇ ਜਬਰਨ ਫਿਰ ਸੇ ਵੇਂ ਹੱਕ ਬਾਤ ਮਨਵਾਨੇ ਲਗੇ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇ ਭੀ ਵੇਂ ਬਰਬਾਦੀ ਮੇਰੀ ਲਾਨੇ ਲਗੇ ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਿਗਮਾਣਤਾ ਏਨੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਲਈ ਖੁਦ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ-

ਅਗਰ ਤੁਮ ਗੌਰ ਫਰਮਾਓ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਕ ਇਲਤਜਾ ਲਿੱਖੋ ।

ਕਿ ਤੁਮ ਮੇਰੀ ਖਤਾ ਲਿੱਖੋ ਤੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਕੀ ਸਜ਼ਾ ਲਿੱਖੋ ।

ਪਰਮ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਸ ਕੁਝ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮਨੁੱਖ ਕੌਲ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਹਾਦਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸਦਾ ਮੁਕੱਦਰ? ਕਰਮ ਫਿਲਾਸਫੀ ਵੀ ਏਸੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੱਡੇ ਸਵਾਲ ਸ਼ਾਇਰ ਬੜੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਕਿਆ ਬਤੌਰੇ-ਹਾਦਸਾ ਮਿਲਤਾ ਰਹਾ ਜੋ ਭੀ ਮਿਲਾ,

ਯਾ ਮੁੜੇ ਅਪਨੇ ਮੁਕੱਦਰ ਕਾ ਲਿਖਾ ਮਿਲਤਾ ਰਹਾ ?

ਉਹ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਭਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹਰ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬੁਗੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਨੇਕੀ, ਸੱਚ, ਪੁਨ ਆਦਿ ਬਦੀ, ਝੂਠ, ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ? ਰੱਬ ਦੀ ਵੱਡੀ ਖੇਡ ਅੰਦਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸਥਾਨ ਹੈ? -

ਜ਼ਰੂਰੀ ਥਾ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਮੌਕੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਭੀ ਹੋਤਾ,
ਵਗਰਨਾ ਧੀਰੇ ਧੀਰੇ ਹਰ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੋਤਾ।

ਸ਼ਾਇਰ ਮੁਤਾਬਕ ਰੱਬ ਜਾਂ ਰੱਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਹ੍ਸਾਂ, ਗੁਹਜਾਂ, ਇਹਸਾਸਾਂ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਪਗ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੈ। ਰੂਹਾਨੀ ਇਹਸਾਸ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ, ਮਨੁੱਖੀ ਇਹਸਾਸਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹਸਾਸਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਲਈ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਅਧੂਰੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਸਾਸ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮਾਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਕਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਕਲ ਥਾਣੀਂ ਲੰਘਾ ਲੰਘਾ ਕੇ ਵੇਖੀ ਜਾਣਾ ਵੀ ਇਕ ਰੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ -

ਵੇ ਫ਼ਕਤ ਇਹਸਾਸ ਹੈ, ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਤਾ ਹੈ ਉਸੇ,
ਸੌਚ ਕਰ ਕੁਛ ਔਰ ਅਥ ਦਿਲ ਕੋ ਪਸੋਮਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰੁੰ !

ਕਹਾਂ ਇਹਸਾਸ ਹੋਤਾ ਹੈ ਖਿਰਦ ਯੇ ਮੁਝ ਕੋ ਬਤਲਾਏ,
ਮੁਝੇ ਅਲਫ਼ਾਜ਼ ਕੀ ਜੰਜੀਰ ਜਬ ਪਹਿਨਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ।

ਪਰਮ ਦਾ ਅਜੋਕਾ ਖੁਸ਼ਕ ਜਿਹਾ ਰੂਪ ਜੋ ਧਰਤੀ ਤੇ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੂਹਾਨੀ ਇਹਸਾਸ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਲੋਕ ਜਦੋਂ ਪਰਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਰੋਗੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਇਸ ਵਿਚ ਰਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਰੂਹਾਨੀ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟੀਆ ਸਭਿਆਚਾਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਜਿਸਮਾਨੀ ਸੁਖ-ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਹਰ ਫਰਮਾਇਸ਼ ਪੂਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਕੋਈ ਪਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕਮਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਉਸ ਵਿਚ ਬੇਹੋਦ ਸੁਖਮਤਾ ਨਾਲ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਅਨੋਖੀ ਖੇਡ ਖੇਡੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ -

ਜਿਸਮ ਕੀ ਪੂਰੀ ਹੁਈ ਹਰ ਏਕ ਫਰਮਾਇਸ਼ ਮਗਰ,
ਰੂਹ ਕੇ ਹਰ ਦਰਦ ਕਾ ਦਰਮਾਂ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਬਣਤਰ ਉਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੋਂ ਕਿਸ ਕਦਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ ਇਕ ਸ਼ਿਅਰ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ -

ਮੇਰੇ ਬਸ ਮੌਕੇ ਕਹਾਂ ਥਾ ਕਿ ਮੁਝੇ ਕੈਸਾ ਖਿਆਲ ਆਏ,
ਮੇਰਾ ਮਾਹੌਲ ਜੈਸਾ ਥਾ ਮੁਝੇ ਵੈਸਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ।

ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ ਜਿੱਥੇ ਰੁਹਾਨੀ, ਮਾਨਸਿਕ, ਧਰਮ, ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀ, ਕਿਵੇਂ, ਕਿਉਂ ਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਵੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਦ ਰੋਟੀ ਵਰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਮਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਠਦੇ ਭੂਛਾਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹੰਡੂਆਂ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ, ਕਲਮਕਾਰਾਂ, ਦਾਨਿਸ਼ਵਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਦਾ ਮਾਣ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੁਆਲੇ ਲਿਪਟੀ ਫਾਲਤੂ ਬੋਝਾਂ ਦੀ ਗਰਦ ਢਾੜ ਕੇ, ਆਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਫੌਲ, ਇਕ ਵਧੀਆ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਮਾਡਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੇਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਘੋਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੂਖਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਨਕਸ਼ ਉਹ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਹਿਂ 'ਚ ਪਏ ਜਜ਼ਬਿਆਂ, ਘਟਨਾਵਾਂ, ਕਾਰਨਾਂ, ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਲਾਜਵਾਬ ਹੈ-

ਬਿਨਾ ਸੋਚੇ ਭੀ ਤੋਂ ਜੀਨਾ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ ਲੋਕਿਨ,
ਮੁਝੇ ਫਿਰ ਸੋਚ ਲੇਨੇ ਦੋ ਕਿ ਯੇ ਕੈਸਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ।

ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ ਮੁਝ ਕੋ, ਤੁਝੇ ਯੇ ਬਾਤ ਸਮਝਾਨੀ,
ਮਗਰ ਇਸ ਵਕਤ ਮੁਝ ਕੋ ਬਸ ਤੇਰੀ ਅੰਕਾਤ ਕਾ ਡਰ ਹੈ।

ਮੁਝੇ ਅੱਛਾ ਲਗੇ ਯਾ ਨਾ ਲਗੇ ਅਥ ਇਸ ਕੇ ਕਿਆ ਮਾਈਨੇ,
ਕਿ ਜੋ ਅੱਛਾ ਲਗਾ ਵੈ ਭੀ ਸਦਾ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ।

ਸ਼ਿਕਵਾ ਤੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮੁਝ ਸੇ ਉਸੇ ਮਗਰ,
ਉਲਝਨ ਉਸੇ ਹੈ ਕਿ ਮੁਝੇ ਉਲਝਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਗਜ਼ਲ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਨਾਮ 'ਧੂਪ-ਛਾਓ' ਇਕ ਸੂਤਰ ਵਾਂਗ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਪਰੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਦੁੱਖਾਂ-ਸੁੱਖਾਂ, ਮੁਸ਼ੀਆਂ-ਗਮੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰਦਾ ਹੈ।

ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ। ਸੁਰਿਦਰ ਸੋਹਲ ਮੁਤਾਬਕ ਉਹ ਬੇਹੱਦ ਮਿਲਾਪੜਾ, ਗੰਡੀਰ, ਚਿੰਤਨਸੀਲ ਅਤੇ ਸਾਦਾ ਤਬੀਅਤ ਇਨਸਾਨ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪਿੱਛੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਰੁਬਾਈ

ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੰਭੀਰ ਸੁਭਾਅ ਪਿੱਛੇ ਲੂਕੇ ਹੋਏ ਚੰਚਲ, ਸ਼ੋਖ ਤੇ ਹੱਸਮੁਖ ਮਨਮੋਹਨ
ਆਲਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ-

ਰੋਜ਼ ਚਾਵਲ ਉਬਾਲ ਰੱਖਤੀ ਹੋ।
ਸਾਬ ਮੂੰਗੀ ਕੀ ਦਾਲ ਰੱਖਤੀ ਹੋ।
ਬਾਜ਼ੌ-ਕਾਤ ਸੋਚਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਤੁਮ,
ਮੇਰਾ ਕਿਤਨਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਤੀ ਹੋ।

ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰ (ਪੂ ਐਸ ਏ)

ਮेरੇ ਲੀਏ ਸ਼ਾਇਰੀ

ਮੇਰੇ ਲੀਏ ਸ਼ਾਇਰੀ ਇਕ ਜਾਤੀ ਜੁਸਤਜੂ ਸੇ ਕਮ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਜਿੰਦਗੀ ਕੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਕੇ ਮਹਿਸਸਾਤੀ ਸਫਰ ਮੌਜਬ ਭੀ ਤਨਹਾਈ ਮੌਜੋਂ ਅਪਨੇ ਆਪ ਸੇ ਹਮ-ਕਲਾਮ ਹੁਆ ਤੇ ਸ਼ਿਅਰ ਤਖਲੀਕ ਹੁਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਪੰਚਤੰਤਰ ਮੌਜੋਂ ਕਹਾ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਨਜ਼ਮ ਯਾ ਬੋਟੀ ਵਜੂਦ ਮੌਜੋਂ ਆਤੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦੋਸ਼ਾਂ ਔਰ ਸੁਥਹਾਤ (ਸੱਕ) ਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੇ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਇਨ ਅੰਦੋਸ਼ਾਂ ਸੇ ਕਈ ਸਵਾਲ ਦਿਲ ਮੌਜੋਂ ਜਨਮ ਲੇਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਯੇ ਸਹੀ ਹਾਬੋਂ ਮੌਜੋਂ ਪਹੁੰਚ ਭੀ ਪਾਏਗੀ ਯਾ ਨਹੀਂ। ਕਿਆ ਵੇਂ ਉਸ ਮੁਸੱਰਤ (ਖੁਸ਼ੀ) ਕੀ ਮੁਸਤਹਕ (ਹੱਕਦਾਰ) ਹੋਗੀ ਜੋ ਉਸਕਾ ਮੁਕਾਮ ਹੈ। ਔਰ ਜਾਨੇ ਤਨਕੀਦ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਉਸ ਕੋ ਕਿਸ ਮੁਕਾਮ ਦੇਂਗੇ। ਕੁਛ ਇਨ ਹੀ ਮਿਲੇ-ਜੁਲੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਕੇ ਸਾਥ ਯੇ ਮਜ਼ਮੂਆ ਕਾਰੀਆਨ ਕਰਾਮ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ।

ਅਬ ਨਿਊਯਾਰਕ ਕੋ ਭੀ ਉਰਦੂ ਸ਼ਿਅਰੋ-ਸ਼ਾਇਰੀ ਕਾ ਇਕ ਮਰਕਜ਼ ਕਰਾਰ ਦੀਆ ਜਾਨੇ ਲਗਾ ਹੈ। ਯਹਾਂ ਉਰਦੂ ਮੌਜੋਂ ਛਾਇਆ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਰਿਸਾਲੋਂ ਔਰ ਅਖਬਾਰੋਂ ਕੀ ਗਿਨਤੀ ਭੀ ਅੱਛੀ ਖਾਸੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਗਾਜ਼ਲੋਂ ਗਾਹੇ-ਬ-ਗਾਹੇ 'ਖਯਾਬਾਨ' ਔਰ 'ਜ਼ਾਵੀਆ' ਮੌਜੋਂ ਛਾਯਾ ਹੋਤੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਜ ਕਲ ਨਹੀਂ ਛਪ ਰਹੇ। ਇਨ ਕੇ ਇਲਾਵਾ 'ਉਰਦੂ ਟਾਈਮਜ਼' ਔਰ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪੋਸਟ' ਬ੍ਰੌਰਾ ਅਖਬਾਰੋਂ ਮੌਜੋਂ ਛਾਯਾ ਹੋਤੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ ਸਭ ਕਾ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹੂੰ, ਜਿਹਨੋਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਗਾਜ਼ਲੋਂ ਕੋ ਅਖਬਾਰ ਯਾ ਰਿਸਾਲੇ ਮੌਜੋਂ ਜਗਾ ਦੀ। ਯਹਾਂ ਉਰਦੂ ਅਦਬ ਕੀ ਕਈ ਤਨਜ਼ੀਮੇ ਸਰਗਰਮ ਹੈ, ਜੋ ਬਾਕਾਇਦਗੀ ਸੇ ਮੁਸ਼ਾਇਰੇ ਔਰ ਅਦਬੀ ਨਸ਼ਿਸ਼ਤੋਂ ਕਾ ਇਹਤਮਾਮ ਕਰਤੀ ਰਹਿਤੀ ਹੈ। ਇਨ ਮੌਜੋਂ ਏਕ ਮੁੱਦਤ ਸੇ ਮੇਰੀ ਸ਼ਿਰਕਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ 'ਅਦਬੀ ਸੰਗਮ', 'ਗਹਿਰਾ ਅਦਬ', ਹਲਕਾ-ਏ-ਅਰਬਾਬੇ ਜੌਕ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕੈਡਮੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਗੀ ਐਂਡ ਕਲਚਰਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਔਰ ਇਨ ਕੇ ਜੁਮਲਾ ਅਰਾਕੀਨ ਕਾ ਭੀ ਮਹੂਨ ਹੂੰ ਜਿਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਕੋ ਸਰਾਹਾ ਔਰ ਮੇਰੀ ਹੋਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਕੀ। ਹਲਕਾ-ਏ-ਅਰਬਾਬੇ ਜੌਕ ਕੋ ਨਿਊਯਾਰਕ ਕੇ ਜਾਨੇ-ਪਹਿਚਾਨੇ ਸਹਾਫੀ (ਦਾਨਸ਼ਮੰਦ) ਔਰ ਤਨਕੀਦ-ਨਿਗਾਰ (ਆਲੋਚਕ) ਮੁਸਤਾਕ ਸੂਫੀ ਕੀ ਸਰਪਸਤੀ ਹਾਸਿਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਗਰਚੇ ਸੂਫੀ ਸਾਹਿਬ ਬਿਜ਼ਨੈਸਮੈਨ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹੇ ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਿਅਰੋ-ਅਦਬ ਮੌਜੋਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਔਰ ਦੁਪਹਿਰ ਕੇ ਬਾਦ ਉਨ ਕਾ ਦਫ਼ਤਰ ਭੀ ਇਕ ਛੋਟੀ ਸੀ ਅਦਬੀ ਨਸ਼ਿਸ਼ਤ ਕਾ ਮਰਕਜ਼ ਬਨ ਜਾਤਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਯਹਾਂ ਕਈ ਸ਼ਾਇਰ ਔਰ ਅਦੀਬ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਾਤੇ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਸੂਫੀ ਸਾਹਿਬ ਔਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਦੀਬ ਜੋ ਇਨ ਛੋਟੀ ਸੀ ਨਸ਼ਿਸ਼ਤੋਂ ਕਾ ਹਿੱਸਾ ਰਹੇ ਹੈਂ, ਮੇਰੀ ਗਾਜ਼ਲੋਂ ਪਰ ਬੇਲਾਗ ਤਬਸਰਾ ਕਰਤੇ ਰਹੇ ਔਰ ਜਿਨ ਸੇ ਮੁਝੇ ਹੋਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਭੀ ਮਿਲੀ।

ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਔਰ ਇਸ ਕੀ ਅੱਛਾਇਤ ਮੌਜੋਂ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਪੋ. ਆਨੰਦ ਭੱਲਾ ਕੀ ਗਹਿਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਹੀ ਹੈ ਔਰ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਨਿਭਾਹ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਥਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਵੋਹ ਹਰ ਅਦਬੀ ਨਸ਼ਿਸ਼ਤ ਮੌਜੋਂ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਇਨ ਦੋਨੋਂ ਕਾ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹੂੰ ਜਿਸ ਸੇ ਮੁਝੇ ਧੁਪਛਾਓ

ਲਗਾਤਾਰ ਲਿਖਤੇ ਰਹਿਨੇ ਕਾ ਸ਼ਰੂ ਹਾਸਿਲ ਹੁਆ।

ਆਖਿਰ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸ਼ਾਇਰ ਸੁਰਿਦਰ ਸੋਹਲ ਕਾ ਬੇਹੱਦ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਕੇ ਸਾਥ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਮੈਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਆ। ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰ ਕਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਕੀਏ ਬਗੈਰ ਯੇਹ ਇਥਾਰਤ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਜਾਏਗੀ। ਭਿੰਡਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਮੈਂ ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾ, ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਕੀ ਰੂਹ ਕੋ ਅਲਗ ਅਲਗ ਜ਼ਵੀਏ ਸੇ ਪੜ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਮੂਬਦੂ ਅਲਫਾਜ਼ ਸੈਂ ਨਵਾਜ਼ਾ ਭੀ।

ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ

ਇਹ ਸ਼ਾਇਰੀ

ਛਾਲੀ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਦੇ ਪੱਤੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਮਨਮੋਹਨ
ਆਲਮ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਪੱਤਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੋਏ ਛੂੰਘੇ ਜ਼ਬਹ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ
ਨੀਝ ਵੀ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਬਹ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਸਾਸ ਦੀ
ਸ਼ਿੱਦਤ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਨਮੋਹਨ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਪਾਣੀ ਤੇ ਬੁਲਬੁਲੇ, ਸੱਚ ਤੇ
ਝੁਠ, ਦਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਦਿਸ਼ਟ ਦਰਮਿਆਨ ਲਟਕਦੇ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਇਸ
ਉਲਝਨ ਦੇ ਗੁਬਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਹਕੀਕਤ ਜੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੁਪਨਾ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ

ਸ਼ਾਇਰੀ ਮਾਯੂਸੀ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਖੁਬਸੂਰਤੀ ਪਕੜਨ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ
ਕੰਮ ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਵਿਚ ਬੜੇ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਖੁਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ
ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਸਨ ਮੁਹੱਬਤੀ

**

ਪੁਰਾਨੀ ਕਦਰੋ-ਕੀਮਤ ਕਾ ਸਿਲਾ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ।
ਮਗਰ ਹੈ ਆਜ ਕਲ ਜੋ ਭੀ ਨਯਾ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ।

ਮੁੜੇ ਅੱਛਾ ਲਗੇ ਯਾ ਨਾ ਲਗੇ ਅਬ ਇਸ ਕੇ ਕਯਾ ਮਾਈਨੇ,
ਕਿ ਜੋ ਅੱਛਾ ਲਗਾ ਵੋ ਭੀ ਸਦਾ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ।

ਮੇਰੀ ਹਰ ਸੋਚ ਤੋ ਸਭ ਕੋ ਬੜੀ ਅੱਛੀ ਲਗੀ ਆਖਿਰ,
ਮਗਰ ਤਰਜੇ ਅਮਲ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰਾ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ।

ਖਿਆਲ ਆਯਾ ਮੁੜੇ ਯੇ ਭੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਸੋਚਤਾ ਹੁੰਦੇ ਯੇ,
ਕਿ ਅੱਛਾ ਉਨ ਕੇ ਕਿਆ ਲਗਤਾ ਹੈ ਕਿਆ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ।

ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੇ ਕਹਾ ਜੋ ਭੀ ਮੁੜੇ ਅੱਛਾ ਲਗਾ ਲੇਕਿਨ,
ਮੁਹੱਬਤ ਮੈਂ ਖਿਰਦ¹ ਕਾ ਫੈਸਲਾ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ।

ਵੇ ਮੇਰੀ ਜੁਰਾਅਤੇ ਇਨਕਾਰ ਸੇ ਭੀ ਤੋ ਪਰੇਸ਼ਾਂ ਹੈਂ,
ਉਨ੍ਹੇ ਯੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕਾ ਹੈਸਲਾ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ।

ਅਨਾ² ਮੇਰੀ ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹੇ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਲਗਤੀ,
ਉਨ੍ਹੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਇਧਰ ਖੁਦ ਸੈ ਮੇਰਾ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ।

ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕੋ ਯਕੀਂ ਦਰਕਾਰ³ ਹੈ ਹਰ ਬਾਤ ਕੋ ਲੇਕਰ,
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕੋ ਗੁਮਾਂ ਕੋਈ ਜ਼ਰਾ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ।

ਨਾ ਗਾਮ ਕੋਈ ਮੁੜੇ ਹੈ ਅੰਰ ਨਾ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਮੁੜ ਕੋ,
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੈਂ ਜੋ ਹੈ ਅਬ ਯੇ ਖਲਾਅ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ।

1. ਅਕਲ 2. ਅਣਥ, ਗੈਰਤ 3. ਲੋੜੀਦਾ

++

ਕਹਾਨੀ ਕਾ ਪਸੇ-ਮੰਜ਼ਰ¹ ਭੀ ਤੋ ਅਕਸਰ ਕਹਾਨੀ ਹੈ।
ਵੇ ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਹਕੀਕਤ ਸੇ ਜ਼ਰਾ ਹਟ ਕਰ ਕਹਾਨੀ ਹੈ।

ਸੁਨੇ ਯਾ ਨਾ ਸੁਨੇ ਕੋਈ ਮਗਰ ਹਕ ਬਾਤ ਤੋ ਯੇ ਹੈ,
ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਗਈ ਜੋ ਵੇ ਭੀ ਐ ਦਿਲਬਰ ਕਹਾਨੀ ਹੈ।

ਜਮਾਨਤ ਕੌਨ ਦੇ ਇਸ ਕੀ ਹੈ ਇਸ ਮੌ ਝੂਠ-ਸਚ ਕਿਤਨਾ,
ਮੁਅੱਰਬ² ਨੇ ਜੋ ਲਿੱਖਾ ਥਾ ਵੇ ਲੇ ਦੇ ਕਰ ਕਹਾਨੀ ਹੈ।

ਸਮਝਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਹੈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨੇ ਕੀ,
ਬੜੀ ਗਾਮਗੀ ਕਿਤਾਬੇ-ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ ਹਰ ਕਹਾਨੀ ਹੈ।

ਨਾ ਘਬਰਾ ਜਾਏਂ ਵੇ ਸੁਨ ਕਰ ਕਹੀਂ ਅਬ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਕੋ,
ਕਿ ਮੈਨੇ ਕਹਿ ਦੀਆ ਉਨ ਸੇ- ਖੁਦਾ ਪਰਵਰ ਕਹਾਨੀ ਹੈ।

ਲਬੋਂ ਪਰ ਰਕਸ ਕਰਤੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਪਰ ਨਾ ਜਾ ਹਮਦਮ,
ਪਸੇ-ਪਰਦਾ³ ਗਾਮੋਂ ਸੇ, ਆਂਸੂਓਂ ਸੇ ਤਰ ਕਹਾਨੀ ਹੈ।

ਅਜ਼ਲ⁴ ਕੀ ਨੀਂਦ ਸੋ ਜਾਏਂਗੇ ਹਮ ਸੁਨਤੇ ਹੁਣੇ ਜਿਸ ਕੋ,
ਹਮਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭੀ ਏਕ ਨੀਂਦ-ਆਵਰ⁵ ਕਹਾਨੀ ਹੈ।

1. ਦਿਸ਼ ਦੇ ਪਿੱਛੇ 2. ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ 3. ਪਰਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ 4. ਹਮੇਸ਼ਾ 5. ਸੁਲਾਉਣ
ਵਾਲੀ

**

ਮੇਰੀ ਬਾਤੋਂ ਪਰ ਕਭੀ ਤੁਮ ਫਿਰ ਦੁਬਾਰਾ ਸੋਚਨਾ।
ਐਨ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਬਦਲ ਜਾਏ ਤੁਮਾਰਾ ਸੋਚਨਾ।

ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਸਹਿਲ ਹੋ ਜਾਤੀ ਜ਼ਰਾ ਕੁਛ ਔਰ ਭੀ,
ਤੁਮ ਬਦਲ ਦੇਤੇ ਅਗਰ ਜੋ ਹੈ ਤੁਮਾਰਾ ਸੋਚਨਾ।

ਛਾਸਲਾ ਮੇਰੇ ਤੁਮੁੰਰੇ ਦਰਮਿਆਂ ਕੈਸੇ ਬੜਾ,
ਮੈਂ ਭੀ ਸੋਚੁੰਗਾ ਜ਼ਰਾ ਤੁਮ ਭੀ ਖੁਦਾਰਾ¹ ਸੋਚਨਾ।

ਸੋਚ ਕਰ ਦੇਖਾ ਹੈ ਹਮਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੈਂ ਬਾਰਹਾ²,
ਕਿਸ ਕਦਰ ਮਹਿਦੂਦਾ³ ਹੋਤਾ ਹੈ ਹਮਾਰਾ ਸੋਚਨਾ।

ਆਓ ਮਿਲ ਕਰ ਹਮ ਕਰੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਫਿਰ ਸੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ,
ਹੋ ਚਲਾ ਹੋਨਾ ਬਾ ਜੋ ਮੇਰਾ ਤੁਮਾਰਾ ਸੋਚਨਾ।

ਮੇਰੀ ਉਲੱਝਨ ਬੜਾ ਗਈ ਮੈਂ ਸੋਚਨੇ ਜਬ ਸੇ ਲਗਾ,
ਆਪ ਇਸ ਕਾ ਕੋਈ ਹਲ, ਤਦਬੀਰ⁴, ਚਾਰਾ ਸੋਚਨਾ।

ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚੇ ਕੋਈ ਯੇ ਭੀ ਤੋਂ ਹੈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸਵਾਲ,
ਹੈ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿਲ ਕੋ ਗਵਾਰਾ ਸੋਚਨਾ।

1. ਰੱਬ ਦੇ ਵਾਸਤੇ 2. ਵਾਰ ਵਾਰ 3. ਸੀਮਤ 4. ਤਰੀਕਾ

***

किसी से हमने उँभीदे^१ के लप्पकर बांय रँधे हैं।
कि जे भी दिल ने बरबादी के तेवर बांय रँधे हैं।

जै उँझने की है आज्जादी उसी से डर गजा होगा,
परिंदे ने तै अपने आप ही पर बांय रँधे हैं।

वै भैज्जिल आज अपने उक पहुंचने ही नहीं देती,
सद्वर में दिल छरेब उसने मनाज्जर^२ बांय रँधे हैं।

जै है मेरी हकीकत वै कहीं सपना ना बन जाए,
मेरे दिल ने कुछ ऐसे भी कसी डर बांय रँधे हैं।

मेरी इस बेबसी में खुदप्रसती का मेरा आलम,
बरम किआ किआ मेरे दिल ने बराबर बांय रँधे हैं।

हकीकत बदनभा कितनी है फिर भी तै मेरे दिल ने,
उसेवर खुबसूरत और बिहउर बांय रँधे हैं।

जे दुनीआ ऐक महिछल है यहां से कौन कब उँठे,
सभी के 'उस' ने पहिले से ही नंबर बांय रँधे हैं।

1. द्विष्ट, मैसर दा बहुवचन

♦♦

ਜ਼ਮੀਰ ਅਪਨਾ ਵਹੀ ਰਖਤੇ ਅਦਾ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲੇਤੇ ।
ਕਿ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਾ ਬਦਲਤੇ ਰਾਸਤਾ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲੇਤੇ ।

ਸਕੂਨੇ-ਦਿਲ ਭੀ ਮਿਲਤਾ ਆਖਰਿਤ¹ ਭੀ ਜ਼ੇਰ² ਨਾ ਹੋਤਾ
ਪ੍ਰਸਤਿਸ਼³ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਹਰਛੇ-ਦੁਆ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲੇਤੇ ।

ਹਰਿਕ ਅੰਜਾਮ ਪਹਿਲੇ ਸੇ ਨਿਹਾਇਤ ਮੁਖਤਲਿਛ⁴ ਹੋਤਾ,
ਅਗਰ ਆਗਾਜ਼ ਕਾ ਹਮ ਸਿਲਸਿਲਾ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲੇਤੇ ।

ਯੇ ਮੁਮਕਿਨ ਥਾ ਕਿ ਮੰਜ਼ਰ⁵ ਔਰ ਥੋੜਾ ਦਿਲ-ਨਸ਼ੀ ਹੋਤਾ,
ਅਗਰ ਹਮ ਦੇਖਨੇ ਕਾ ਜਾਵੀਆ⁶ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲੇਤੇ ।

ਬਦਲ ਲੇਤੇ ਅਗਰ ਹਮ ਲੋਗ ਅੰਦਾਜ਼ੇ-ਬਿਆਂ ਅਪਨਾ,
ਤੋਂ ਮੁਮਕਿਨ ਥਾ ਕਿ ਵੈ ਅਪਨਾ ਕਹਾ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲੇਤੇ ।

ਕਹਾਂ ਚਾਹਾ ਥਾ ਹਮਨੇ ਪਰ ਜੋ ਹੋਨਾ ਥਾ ਹੁਆ ਆਖਿਰ,
ਤਕਾਜ਼ਾ ਵਕਤ ਕਾ ਹਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲੇਤੇ ।

ਮੁਕੱਦਰ ਕਾ ਲਿਖਾ, ਮਜ਼ਬੂਰੀਏ ਹਾਲਾਤ, ਅਨਾਂ⁷ ਅਪਨੀ,
ਮੈਂ ਕਿਆ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲੇਤਾ ਵੋਹ ਕਿਆ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲੇਤੇ ।

1. ਅਗਲਾ ਜਨਮ 2. ਜ਼ੇਰ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਅੱਖਰ ਦੇ ਹੇਠ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਬੱਲੇ
ਭਿਗਣਾ, ਬਰਥਾਦ ਹੋਣਾ 3. ਪੁਜਾ 4. ਵੱਖਰਾ 5. ਦ੍ਰਿਸ਼ 6. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ 7. ਗੈਰਤ

++

ਸਕੂੰ ਜਬ ਸੇ ਹੁਆ ਦਿਲ ਕੋ ਮੇਰੇ, ਸਾਰੀ ਛਜ਼ਾ ਚੁਪ ਹੈ।
ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਬੋਜ਼ਬਾਂ ਹੈ ਜਿੰਦਗੀ ਕੀ ਹਰ ਅਦਾ ਚੁਪ ਹੈ।

ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ ਸੇ ਕਹੂੰ ਭਡ ਭੀ,
ਯੇ ਵੇਂ ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੈ ਉਲਫਤ ਕੀ ਜਹਾਂ ਹਰ ਹਮਨਵਾ¹ ਚੁਪ ਹੈ।

ਖਬਰ ਖੁਸ਼ਬੂ ਉੜਾਏਗੀ ਕਲੀ ਕੇ ਛੂਲ ਬਨਨੇ ਕੀ,
ਚਟਕਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਬੇਤਾਬ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਗਾ ਚੁਪ ਹੈ।

ਦਿਲੇ ਨਾ-ਆਸਨਾ² ਪਹਿਲੂ ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਸ਼ੋਰ ਹੈ ਕਿਤਨਾ,
ਮੁੱਹਬਤ ਮੈਂ ਮਗਰ ਛੂਬੀ ਨਿਗਾਹੋਂ ਆਸਨਾ³ ਚੁਪ ਹੈ।

ਜ਼ਬਾਂ ਛੂਲੋਂ ਕੋ ਮੈਂ ਦੂਗਾ, ਸਬਾਂ⁴ ਕੋ ਰੂਪ ਤੁਮ ਦੇਨਾ,
ਹਮਾਰੇ ਰੰਗ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਚਮਨ ਛੂਬਾ ਹੁਆ ਚੁਪ ਹੈ।

1. ਦੇਸਤ 2. ਜਿਸਨੂੰ ਲਗਾਓ ਨਾ ਹੋਵੇ 3. ਲਗਾਓ ਹੋਣਾ
4. ਹਵਾ

++

झुदा का जिंदगी में उरजमा मुस्किल से होता है।
ये है वे राज्ञ जो दिल पर अजां¹ मुस्किल से होता है।

हकीकत देख के इस दिल के धामेस्त्री पर्संद आष्टी,
कि हर इहसासे-रुहानी बिअं मुस्किल से होता है।

बड़ी मुस्किल से मिलता है जहां में हम-जबां कैषी,
किसी दिल पर कैषी दिल मिहरबां मुस्किल से होता है।

इस इहसासे मुर्हेबड़ की भी उरधीअड़² जरुरी है,
कि पैदा हो के ये जज्जबा जहां मुस्किल से होता है।

मिलन की रात है डारे उठर आऐ हैं परडी पर,
मगर पुरनुर ये दिल का जहां मुस्किल से होता है।

मुजँसर³ है भी जाए गो⁴ सबूने दिल का एक लमहा,
उे वे लमहा सबूं का जाहिदां⁵ मुस्किल से होता है।

1. परगट 2. परवरिष्ठ, पालणा-पेस्त 3. मुर्हेईआ 4. भावें, तां वी 5.
सदीवी, गमेस्ता, अबाल

♦♦

ਇਤਨਾ ਭੀ ਅਪਨੇ ਆਪ ਮੈਂ ਸੀਧਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੈਂ।
ਐਸਾ ਨਾ ਸੋਚੀਏਗਾ ਕਿ ਜੈਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੈਂ।

ਮੈਂ ਜਾਨਤਾ ਹੈ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਪਾਨੀ ਮੈਂ ਆਪ ਹੈ,
ਕਹਿਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕੁਛ ਮਗਰ ਅੰਧਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੈਂ।

ਹੈ ਕਿਆ ਵੈ ਜਿਸ ਪੇ ਆਪ ਹੈਂ ਪਰਦਾ ਕੀਏ ਹੁਏ,
ਐਸਾ ਤੋਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਜਿਸੇ ਸਮਝਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੈਂ।

ਕਿਸ ਨੇ ਕਹਾ ਥਾ ਮੁਝ ਸੇ ਅਕੇਲੇ ਮੈਂ ਯੈ ਮਿਲੇ,
ਤੁਮ ਕੈ ਪਤਾ ਤੋਂ ਥਾ ਕਿ ਡਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੈਂ।

ਅੱਛਾ ਹੈ ਮੁਝ ਕੋ ਆਪ ਸਮਝ ਤੋਂ ਗਏ ਹਜ਼ੂਰ,
ਸਚ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੈਂ ਆਪ ਕਿ, ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੈਂ।

ਦਿਲ ਕੇ ਸਿਵਾ ਕਿਸੀ ਸੇ ਮੁਹੱਬਤ ਨਹੀਂ ਮੁਝੇ,
ਫਿਰ ਭੀ ਮੁਝੇ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੈਂ।

**

ਆਜ खुद से भी हूँ अनजान, अगर सच पूँछो ।
मेरी कुछ भी नहीं परिचान, अगर सच पूँछो ।

मुझ से नाराज़ बहुत है वे मगर सच ये है,
वे ते खुद से हैं परेस्तान, अगर सच पूँछो ।

उम से रक्षाबद्द¹ है बहुत मुझ को मगर नद्दरत भी,
ये हकीकत है मेरी जान, अगर सच पूँछो ।

कितनी वीरान है ये रात मेरे दिल की उड़ा,
ज़िन्दगी कितनी है बेजान अगर सच पूँछो ।

अब ये दुःखार है मरना भी अगर मैं चाहूँ,
और जीना नहीं आसान अगर सच पूँछो ।

अपनी हसती को खुदावेद² समझने वाला,
कितना कमज़ोर है इनमान, अगर सच पूँछो ।

1. मुर्हेंघर 2. आपने आप हुँ रँग समझने वाला

**

ਵੈ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਵੈ ਜਮਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਾ।
ਜੋਸ਼ੇ-ਜਨੂੰ ਵੈ ਥਾ ਜੋ ਪੁਰਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਾ।

ਦਸਤੇ¹ ਅਰੂਸੇ² ਦਿਲ ਪੇ ਵੈ ਮਹਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਗੀ,
ਦਿਲ ਕਾ ਵੈ ਖਵਾਬ ਥਾ ਜੋ ਸੁਹਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਾ।

ਗਾਮ ਯੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਾਤ ਨਾ ਪੂਛੀ ਉਨੋਂ ਨੇ ਤਬ,
ਗਾਮ ਹੈ ਅਬ ਉਨ ਕੀ ਬਾਤ ਪਰ ਜਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਾ।

ਯਾਦੋਂ ਕਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਵੈ ਹੁਆ ਜਬ ਤਮਾਮ³ ਸ਼ੁਦ⁴,
ਨੈਨੋਂ⁵ ਮੇਂ ਆਸੂਓ⁶ ਕਾ ਪ੍ਰਜਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਾ।

ਹੋਟੋਂ ਪੇ ਉਨ ਕੇ ਭੀ ਤੇ ਤਬੱਸੁਮ⁷ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਬ,
ਮੇਰੇ ਜਨੂੰ ਕਾ ਭੀ ਤੇ ਠਿਕਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਾ।

ਪਰਖੋਂਗੇ ਆਪ ਮੇਰਾ ਕਿਰਦਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾ,
ਜੋ ਥਾ ਕਭੀ ਵੈ ਆਜ ਪੈਮਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਾ।

ਕਰਤੇ ਥੇ ਅਹਿਲੇ⁸ ਜ਼ਰੂਰ⁹ ਸਦਾਕਤ¹⁰ ਕੀ ਬਾਤ ਜਬ,
ਵੈ ਦੌਰ ਹੈ ਗਿਆ ਹੈ ਡਸਾਨਾ, ਨਹੀਂ ਰਹਾ।

1. ਹੱਥ 2. ਦੂਲਹਨ 3. ਪਤਮ 4. ਸਾਰਾ 6. ਵਾਲੇ 7. ਸਮਝ, ਅਕਲ 8
ਸੱਚਾਈ

***

ਜੋ ਦਿਲ ਮੈਂ ਹੈ ਤੇਰੇ, ਮੈਂ ਵਹੀ ਸੋਚ ਰਹਾ ਹੁੰਨ੍ਹੈ।
ਕੁਛ ਪੂਛ ਨਾ ਮੁਝ ਸੇ ਕਿ ਅਭੀ ਸੋਚ ਰਹਾ ਹੁੰਨ੍ਹੈ।

ਸੋਚਾ ਥਾ ਕਿ ਮਰ ਜਾਉਂਗਾ ਮੈਂ ਤੁਮ ਸੇ ਬਿਛੜ ਕਰ,
ਕਿਉਂ ਜਿੰਦਾ ਅਭੀ ਤਕ ਹੁੰਨ੍ਹੈ, ਯਹੀ ਸੋਚ ਰਹਾ ਹੁੰਨ੍ਹੈ।

ਮਿਲ ਕਰ ਤੁਝੇ ਕਿਆ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿਆ ਖੇਇਆ ਬਿਛੜ ਕਰ,
ਇਸ ਵਕਤ ਅਕੇਲੇ ਮੈਂ ਯਹੀ ਸੋਚ ਰਹਾ ਹੁੰਨ੍ਹੈ।

ਦਿਲ ਮੈਂ ਹੈ ਖੁਸ਼ੀ ਕੋਈ ਨਾ ਬਾਕੀ ਹੈ ਕੋਈ ਗਾਮ,
ਹੈ ਵਕਤ ਕੀ ਹੀ ਫਿਤਨਾਗਿਰੀ¹ ਸੋਚ ਰਹਾ ਹੁੰਨ੍ਹੈ।

ਤਸਵੀਰ ਤੇਰੀ ਦਿਲ ਮੈਂ ਹੈ ਮੰਦਰ ਮੈਂ ਕੋਈ ਬੁਤ,
ਦੋਨੋਂ ਮੈਂ ਹੈ ਕਿਆ ਡਰਕ ਯਹੀ ਸੋਚ ਰਹਾ ਹੁੰਨ੍ਹੈ।

ਰਹਿਤੀ ਥੀ ਬਦਨ ਸੇ ਜੋ ਲਿਪਟ ਕਰ ਅਥੀ ਕਲ ਤਕ,
ਖੁਸ਼ਬੂ ਵੈ ਕਹਾ ਉੜ ਕੇ ਗਈ ਸੋਚ ਰਹਾ ਹੁੰਨ੍ਹੈ।

1. ਸ਼ਰਾਰਤੀਪਨ, ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ

***

ਹਕੀਕਤ ਏਕ ਥੀ ਲੇਕਿਨ ਨਾ ਵੇਂ ਯਕਸਾਂ¹ ਨਜ਼ਰ ਆਈ।
ਕਭੀ ਪਿਨਹਾਂ² ਲਗੀ ਮੁਝ ਕੋ ਕਭੀ ਉਗੀਆਂ³ ਨਜ਼ਰ ਆਈ।

ਮੁਸ਼ੀ ਮੌਂ ਔਰ ਗਾਮ ਮੈਂ ਫਰਕ ਮਿਟਾ ਸਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ,
ਮੁਝੇ ਯੇ ਜਿੰਦਗੀ ਜਬ ਮੌਤ ਕੀ ਮਹਿਮਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਈ।

ਸਭੀ ਨੇ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਜਾਵੀਏ⁴ ਸੇ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇਖੀ,
ਉਸੇ ਦਿਲਕਸ਼ ਲਗੀ ਲੇਕਿਨ, ਮੁਝੇ ਵੀਰਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਈ।

ਸਿਮਟ ਕਰ ਅਪਨੇ ਮਰਕਜ਼⁵ ਪਰ ਮੁਹੱਬਤ ਆਈ ਹੈ ਜਬ ਭੀ,
ਤੋਂ ਅਪਨੀ ਉਸ ਹਕੀਕਤ ਮੈਂ ਵੋ ਮੁਝ ਕੋ ਮਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਈ।

1. ਇਕ 2. ਛੁਪੀ ਰੋਈ 3. ਪਰਗਟ, ਚਾਹਿਰ 4. ਵਿਸ਼ਟੀਕੋਣ 5. ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ

**

ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੈਂ ਅਗਰ ਵੋ ਖਵਾਬ ਸੋਤਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੋਤਾ।
ਤੋ ਕਿਤਨਾ ਜੀ ਰਹਾ ਹੋਤਾ ਮੈਂ ਕਿਤਨਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੋਤਾ।

ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਭੂਲ ਜਾਨਾ ਭੀ ਗਨੀਮਤ¹ ਹੈ ਮੁਝੇ, ਵਰਨਾ,
ਮੈਂ ਕਿਆ ਕਿਆ ਯਾਦ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਕਭੀ ਕਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੋਤਾ।

ਜ਼ਰੂਰੀ ਥਾ ਕਿ ਦੂਨੀਆ ਮੈਂ ਕੋਈ ਸ਼ੈਤਾਨ ਭੀ ਹੋਤਾ,
ਵਗਰਨਾ ਧੀਰੇ ਧੀਰੇ ਹਰ ਫਰਿਸਤਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੋਤਾ।

ਕਿਸੀ ਕੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨੇ ਅਤਾ² ਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਰਨਾ,
ਮੈਂ ਕਥ ਕਾ ਆਤਸ਼-ਉਲਫਤ³ ਮੈਂ ਜਲਤਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੋਤਾ।

ਯੇ ਮਾਨਾ ਮੇਰੇ ਜੀਨੇ ਕਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ,
ਮੁਝੇ ਉਤਨਾ ਤੋ ਜੀਨੇ ਦੋ ਮੈਂ ਜਿਤਨਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੋਤਾ।

ਮੁਦਾ ਕਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਤੁਮ ਸਾਬ ਹੋ ਮੇਰੇ ਵਗਰਨਾ ਮੈਂ,
ਅਕੇਲੇਪਨ ਸੇ ਘਬਰਾ ਕਰ ਅਕੇਲਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੋਤਾ।

1. ਸ਼ੁਕਰ 2. ਦੇਣਾ 3. ਮੁਹੱਥਤ ਦੀ ਅੱਗ

**

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾ ਜਿੰਦਾ ਰਹਾ ਗਰ ਮੈਂ ਤੋ ਕਿਆ ਜਿੰਦਾ ਰਹਾ।
ਮੈਂ ਕਿ ਜੀਨੇ ਕਾ ਸਬਬ ਹੀ ਢੂੰਡਤਾ ਜਿੰਦਾ ਰਹਾ।

ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾ ਰਾਹਤ ਮਿਲੇਗੀ ਹਮ ਯੇ ਪੂਛੋਗੇ, ਅਗਰ,
ਇਸ ਮਸ਼ੀਨੀ ਦੌਰ ਮੈਂ ਰਹਿ ਕਰ ਖੁਦਾ ਜਿੰਦਾ ਰਹਾ।

ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲੀ ਕਿਸੀ ਨੇ ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਕਿਆ ਸੋਚ ਕਰ,
ਮੈਂ ਨਾ ਜਾਨੇ ਦਿਲ ਮੈਂ ਕਿਆ ਕਿਆ ਸੋਚਤਾ ਜਿੰਦਾ ਰਹਾ।

ਹੈ ਮੁਝੇ ਯੇ ਡਰ ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਲ ਕੋ ਕਿਆ ਹੋ, ਕਿਆ ਨਾ ਹੋ,
ਯਾ ਮੈਂ ਬੀਤੇ ਕਲ ਮੈਂ ਹੀ ਛੂਬਾ ਹੁਆ ਜਿੰਦਾ ਰਹਾ।

ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾ ਬੀਤੇਗਾ ਕਲ ਤੇਰੇ ਚਲੇ ਜਾਨੇ ਕੇ ਬਾਦ,
ਆਜ ਤਕ ਤੋ ਮੈਂ ਤੁਝੀ ਕੋ ਦੇਖਤਾ ਜਿੰਦਾ ਰਹਾ।

**

ਇਸ ਗੁਜਰਤੇ ਵਕਤ ਕੀ ਯੇ ਤਰਜਮਾਨੀ ਦੇਖਨਾ।
ਮੈਂ ਜਾਣੀਫੀ¹ ਦੇਖਤਾ ਹੁੰਡੁਮ ਜਵਾਨੀ ਦੇਖਨਾ।

ਕਿਸ ਕਦਰ ਹੈ ਨਾਤਵਾਂ² ਕਿ ਏਕ ਤਿਨਕੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ,
ਵਕਤ ਕੇ ਦਰਿਆ ਮੈਂ ਬਹਿਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਦੇਖਨਾ।

ਆਜ ਫਿਰ ਆਵਾਰਗੀ ਮੈਂ ਸੂਝੋ³ ਸਹਿਰਾ⁴ ਖੋ ਗਿਆ,
ਆਪ ਇਸ ਕੀ ਆਜ ਕਿਸਮਤ ਆਜ਼ਮਾਨੀ ਦੇਖਨਾ।

ਹਮ ਸਮਝਤੇ ਹੈਂ ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਹੈ ਜੋ ਮਤਲਬ ਮਗਾਰ,
ਦਿਲ ਯੇ ਕਹਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਇਸ ਕੇ ਮੁਆਨੀ⁵ ਦੇਖਨਾ।

ਮੈਂ ਤੁਮਾਰੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਦੇਖਨੇ ਆ ਜਾਉਂਗਾ,
ਤੁਮ ਕਭੀ ਆ ਕਰ ਮੇਰੀ ਆਖੋ⁶ ਮੈਂ ਪਾਨੀ ਦੇਖਨਾ।

1. ਬੁਲਗੀ 2. ਕਮਜ਼ੋਰ 3. ਤਰਫ 4. ਮਾਰੂਬਲ
5. ਮਾਇਨ, ਅਰਥ

**

ਜਿੰਦਗਾਨੀ ਅਜੀਬ ਲਗਤੀ ਹੈ।
ਯੇ ਕਹਾਨੀ ਅਜੀਬ ਲਗਤੀ ਹੈ।

ਮੁਸਤਕਿਲ¹ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਯਹਾਂ ਹਰ ਸੈਅ,
ਆਨੀ ਜਾਨੀ ਅਜੀਬ ਲਗਤੀ ਹੈ।

ਤਬ ਜ਼ਅਈਫੀ² ਅਜੀਬ ਲਗਤੀ ਥੀ,
ਅਬ ਜਵਾਨੀ ਅਜੀਬ ਲਗਤੀ ਹੈ।

ਬੋਰੁਖੀ ਤੋ ਸਮਝ ਗਏ ਲੋਕਿਨ,
ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਅਜੀਬ ਲਗਤੀ ਹੈ।

ਸੋਚਤਾ ਹੂੰ ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਉਂ⁴ ਮੁਝ ਕੋ,
ਸ਼ਾਦਮਾਨੀ³ ਅਜੀਬ ਲਗਤੀ ਹੈ।

ਤਾਕਤ ਆਖਿਰ ਅਹਿਮ ਤੋ ਹੈ ਲੋਕਿਨ,
ਆਜ਼ਮਾਨੀ ਅਜੀਬ ਲਗਤੀ ਹੈ।

ਅਪਨੇ ਇਹਸਾਸ ਕੀ ਮੁਝੇ ਅਬ ਦੋਸਤ,
ਤਰਜਮਾਨੀ ਅਜੀਬ ਲਗਤੀ ਹੈ।

1. ਸਦੀਵੀ 2. ਬੁਲੁਰਗੀ 3. ਮੁਸ਼ਟੀ

**

ਜੜਬਾਤ ਕੇ ਧਾਰੋਂ ਪਰ ਬੈਠੋ |
ਕਿਆ ਸੋਚਾ ਥਾ ਕਿਆ ਕਰ ਬੈਠੋ |

ਸਭ ਕੌ ਆਵਾਜ਼ੋਂ ਦੇਤੇ ਹੈਂ,
ਹਰ ਮੌਜੂ ਪੇ ਚਾਰਾਗਰ¹ ਬੈਠੋ |

ਜਿਸ ਕੋ ਖੁਦ ਪੇ ਹੋ ਨਾਜ਼ ਇਤਨਾ,
ਵੋ ਜਾ ਕਰ ਅਪਨੇ ਘਰ ਬੈਠੋ |

ਜਾਨੇ ਕੈਸਾ ਡਰ ਹੈ ਲੇਕਿਨ,
ਖਾਮੋਸ਼ ਹੈਂ ਦਾਨਸਵਰ² ਬੈਠੋ |

ਹਮ ਭੀ ਦੁਨੀਆ ਮੋਂ ਹੈਂ ਆਖਿਰ,
ਨੀਚੇ ਦੇਖੋ, ਉਪਰ ਬੈਠੋ |

ਵਾਪਸ ਕਬ ਆਏਂ ਬੀਤੇ ਪਲ,
ਹਮ ਆਜ ਪਕੜ ਕਰ ਸਰ ਬੈਠੋ |

1. ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
2. ਵਿਦਵਾਨ

++

ਕਹੂੰ ਕਿਆ ਬਾਤ ਕਲ ਸ਼ਬ ਕੀ।
ਕਿ ਯਾਦ ਆਈ ਤੇ ਕਬ, ਕਬ ਕੀ।

ਇਸੀ ਮੈਂ ਹੈ ਖੁਸ਼ੀ ਮੇਰੀ,
ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਰਬ ਕੀ।

ਮੈਂ ਕਰਤਾ ਅਪਨੇ ਦਿਲ ਕੀ ਹੁੰ,
ਮਗਰ ਸੁਨਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ਸ਼ਬ ਕੀ।

ਕਿ ਮਾਨੀ ਬਾਤ ਵੋ ਉਸਨੇ,
ਜੋ ਥੀ ਹੀ ਉਸ ਕੇ ਮਤਲਬ ਕੀ।

ਨਾ ਰਾਸ ਆਈ ਮੁਝੇ ਆਖਿਰ,
ਵੋ ਥੀ ਜੋ ਬਾਤ ਮਕਤਬ¹ ਕੀ।

ਕਿ ਮਿਲਤੀ ਹੋ ਜੋ ਮਸ਼ਰਕ² ਸੇ,
ਕਹੋ ਵੋ ਬਾਤ ਮਗਰਬ³ ਕੀ।

ਕਹਾਂ ਸਮਝੀ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਨੇ,
ਮੁਦੱਲਲ⁴ ਬਾਤ ਮਹਜ਼ਬ ਕੀ।

1. ਕਿਤਾਬਾਂ ਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ 2. ਪੂਰਬ

3. ਪੱਛਮ 4. ਅਕਲ ਤੇ ਪੂਰੀ ਉਤਰਨ ਵਾਲੀ

**

ਦਿਲ ਕੀ ਆਂਖੋਂ ਮੈਂ ਦੇਖ ਕਰ ਪਾਨੀ।
ਫਿਰ ਗਿਆ ਮੇਰੀ ਆਸ ਪਰ ਪਾਨੀ।

ਏਕ ਤੌ ਰੇਗਜ਼ਾਰ¹ ਰਾਹ ਗੁਜ਼ਰ,
ਅੰਰ ਆਤਾ ਨਹੀਂ ਨਜ਼ਰ ਪਾਨੀ।

ਪੀ ਗਏ ਅਸ਼ਕ ਹਮ ਸਰੇ ਮਹਿਛਲ,
ਫੈਲ ਜਾਤਾ ਇਧਰ ਉਧਰ ਪਾਨੀ।

ਪਾਨੀ ਪਾਨੀ ਵੋ ਹੋ ਗਏ ਆਖਿਰ,
ਮੇਰੀ ਆਂਖੋਂ ਮੈਂ ਦੇਖ ਕਰ ਪਾਨੀ।

ਪਿਆਸ ਕੇ ਮਾਰੇ ਮਰ ਗਿਆ ਕੋਈ,
ਕੋਈ ਲਾਇਆ ਨਾ ਓਕ² ਭਰ ਪਾਨੀ।

ਏਕ ਸੂਖਾ ਹੁਆ ਸ਼ਜਰ³ ਨਾ ਖਿਲਾ,
ਗੋ ਬਹੁਤ ਥਾ ਇਧਰ ਉਧਰ ਪਾਨੀ।

ਕਿਆ ਉਸੇ ਭੀ ਮੈਂ ਅਬ ਕਹੂੰ ਦਰਿਆ,
ਉੜ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਾ ਸੂਖ ਕਰ ਪਾਨੀ।

1. ਰੇਗਸਿਤਾਨੀ 2. ਓਕ 3. ਦਰਕਤ

**

ਲਾਜਮੋ-ਮਲਜੂਮ¹ ਹੈਂ ਦੋਨੋਂ ਕਜ਼ਾ² ਔਰ ਜਿੰਦਗੀ।
ਏਕ ਹੀ ਰੁਖ ਕੇ ਹੈਂ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਭੁਦਾ ਔਰ ਜਿੰਦਗੀ।

ਫਰਕ ਦੋਨੋਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਮੁਝ ਕੋ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਨਹੀਂ,
ਹੈਂ ਮੇਰੇ ਦੇਖੇ ਹੁਏ ਹੁਸਨੋ-ਅਦਾ ਔਰ ਜਿੰਦਗੀ।

ਇਨ ਬਦਲਤੇ ਮੌਸਮੋਂ ਕੇ ਮੁਖਤਲਿਛ³ ਰੰਗੋਂ ਕਾ ਰਕਸ,
ਮੇਰੇ ਅਪਨੇ ਦਿਲ ਕੀ ਹੈ ਆਬੈ-ਹਵਾ ਔਰ ਜਿੰਦਗੀ।

ਵਕਤ ਕੀ ਬਾਤੋਂ ਹੈਂ ਯੇ ਅਥ ਦੇਖ ਕਰ ਹੈਰਾਂ ਨਾ ਹੋ,
ਰੋ ਰਹੇ ਹੈਂ ਆਜ ਦੋਨੋਂ ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਔਰ ਜਿੰਦਗੀ।

ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਤਾ ਸਫਰ ਪੂਛਾ ਤੋ ਸਭ ਨੇ ਯੇ ਕਹਾ-
ਧੂਪ ਔਰ ਛਾਉਂ ਕਾ ਰਸਤਾ, ਕਾਫਲਾ ਔਰ ਜਿੰਦਗੀ।

ਜਿੰਦਗੀ ਸੇ ਤੋ ਪ੍ਰਛਾ ਹੁੰ ਪਰ ਕਜ਼ਾ ਸੇ ਪ੍ਰੋਡ ਹੈ,
ਔਰ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਬੁਲਾਤੇ ਹੈਂ, ਕਜ਼ਾ ਔਰ ਜਿੰਦਗੀ।

ਮੈਨੇ ਜੋ ਪੂਛਾ ਕਿ ਰਾਹਤ ਢੂਡਨੇ ਜਾਉਂ ਕਹਾ,
ਚੁਪ ਰਹੇ ਦੈਨੋਂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਹਮਨਵਾ⁴ ਔਰ ਜਿੰਦਗੀ।

1. ਜ਼ਰੂਰੀ 2. ਮੌਤ 3. ਅਲਗ ਅਲਗ 4. ਦੋਸਤ, ਇਕੋ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ
ਵਾਲੇ

**

गुनाह अपने अपने सहाब¹ अपना अपना।
कित्ताब अपनी अपनी अज्जाब² अपना अपना।

मुकेंदर का रोना है कैसा कि सब ने,
कीआ था अगर इंतज़ाब³ अपना अपना।

उरम भी है दरकार⁴ जीने के साइद,
कि खहाब अपने अपने, सराब⁵ अपना अपना।

नकाब अपनी अपनी लगा के सभी ने,
छपाइਆ सभी ने अज्जाब अपना अपना।

मिला जिंदगानी में किआ, ना मिला किआ,
लगाइਆ सभी ने हिसाब अपना अपना।

ना पूछो कि मठलब है किआ जिंदगी का,
सहाल एक ही है जहाब अपना अपना।

1. पुँन 2. दृश्य 3. चौर 4. ज़रूरी 5. भूग-विस्तर

**

ਕਬ ਤਲਕ ਰਹਤੀ ਜਵਾਨੀ ਰਕਸ¹ ਮੇਂ।
ਵਕਤ ਕੀ ਭੀ ਥੀ ਰਵਾਨੀ ਰਕਸ ਮੇਂ।

ਦੇਖ ਕਰ ਭੀ ਰਕਸ ਵੋ ਸਮਝੇ ਨਹੀਂ,
ਜੋ ਕਹੀ ਹਮਨੇ ਕਹਾਨੀ ਰਕਸ ਮੇਂ।

ਜਿਸਮ ਕੀ ਅਪਨੀ ਜ਼ਬਾਂ ਕੇ ਸਿਹਰ² ਮੇਂ,
ਜ਼ੋਰ ਪਰ ਥੀ ਬੇਜ਼ਬਾਨੀ ਰਕਸ ਮੇਂ।

ਬੁਝ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦੀਏ ਪਰ ਰੌਸ਼ਨੀ,
ਮੁਸਕਰਾਈ ਗੈਰ-ਛਾਨੀ³ ਰਕਸ ਮੇਂ।

ਮੌਤ ਕੇ ਸਾਏ ਮੇਂ ਹੀ ਪਲਤੀ ਹੁਈ,
ਹਮ ਨੇ ਦੇਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਰਕਸ ਮੇਂ।

1. ਨਾਚ 2. ਜਾਦੂ 3. ਕਤਮ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ

**

ਜੀਨਾ ਕੁਛ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਥਾ।
ਮੈਂ ਕੋਈ ਸੁਲਤਾਨ ਨਹੀਂ ਥਾ।

ਆਪ ਭੀ ਉਸ ਸੇ ਮਿਲ ਸਕਤੇ ਥੇ,
ਮੈਂ ਉਸ ਕਾ ਦਰਬਾਨ ਨਹੀਂ ਥਾ।

ਅਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਸੇ ਆਏ ਵੈ,
ਮੁੜ ਪੇ ਯੇ ਇਹਸਾਨ ਨਹੀਂ ਥਾ।

ਨਜ਼ਰੇਂ ਮਿਲਨਾ ਤੋਂ ਆਸਾਂ ਥਾ,
ਦਿਲ ਮਿਲਨਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਥਾ।

ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋਤਾ,
ਐਸਾ ਤੋਂ ਇਮਕਾਨ¹ ਨਹੀਂ ਥਾ।

ਦੇਨਾ ਪੜਤਾ, ਮਾਂਗਾ ਜਾਤਾ,
ਅਖਿਰ ਪਿਆਰ ਲਗਾਨ ਨਹੀਂ ਥਾ।

ਜੈਸਾ ਜੈਸਾ ਤੁਮ ਨੇ ਸੋਚਾ,
ਵੈਸਾ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਥਾ।

1. ਸੰਭਾਵਨਾ

♦♦

ਇਕ ਦੀਆ ਬੁਝਤਾ ਨਹੀਂ ਅੰਗ ਦੂਸਰਾ ਜਲ ਜਾਏ ਹੈ।
ਜਿੰਦਗੀ ਨੂਰੇ-ਨਸ਼ਾਤੇ¹ ਸੁਥਹ ਮੈਂ ਢਲ ਜਾਏ ਹੈ।

ਫਿਰ ਉਮੰਗੋਂ ਪਰ ਜਵਾਨੀ ਫਿਰ ਚਮਨ ਮੈਂ ਰੰਗੋ-ਬੁ,
ਲੇ ਕੇ ਫਿਰ ਪੈਗਾਮ ਦਿਲ ਕਾ ਉੜ ਕੇ ਬਾਦਲ ਜਾਏ ਹੈ।

ਉਸ ਤਰਫ ਉਠਤਾ ਹੈ ਦਿਲ ਮੈਂ ਏਕ ਸਾਮੁਖਹਮ² ਖਿਆਲ,
ਇਸ ਤਰਫ ਇਸ ਕਾ ਮੁਝੇ ਫੌਰਨ ਪਤਾ ਚਲ ਜਾਏ ਹੈ।

ਰਕਸ ਕਰਤੀ ਹੈ ਹੰਸੀ ਆਂਖੋਂ ਮੈਂ ਉਨ ਕੀ ਏਕ ਪਲ,
ਦੂਸਰੇ ਪਲ ਉਨ ਕਾ ਦੇਖੋ ਬਹਿ ਕੇ ਕਾਜਲ ਜਾਏ ਹੈ।

ਏਕ ਪਲ ਤੋ ਜਾਵਿਦਾਂ³ ਹੋਨੇ ਦੇ ਐ ਮੇਰੇ ਅਜ਼ਲ⁴,
ਹਾਥ ਸੇ ਮੇਰੇ ਫਿਸਲ ਕਰ ਏਕ ਏਕ ਪਲ ਜਾਏ ਹੈ।

1. ਸੁਖ-ਸਾਂਤੀ ਦਾ ਨੂਰ 2. ਹਲਕਾ, ਧੀਮਾ 3. ਹਮੇਸ਼ਾ 4. ਮੌਤ

**

ਅੰਧੇਰਾ ਹੈ ਐਸੇ ਮੇਂ ਕਿਆ ਦੇਖੀਏਗਾ।
ਜਲਾ ਕਰ ਦੀਆ ਪਿਆਰ ਕਾ ਦੇਖੀਏਗਾ।

ਜਨੂੰਨੇ ਮੁਹੱਬਤ ਕੀ ਤਫਸੀਰ¹ ਕਿਆ ਹੈ,
ਕਭੀ ਹੋ ਕੇ ਖੁਦ ਆਸ਼ਨਾ² ਦੇਖੀਏਗਾ।

ਅਗਰ ਦੇਖਨਾ ਹੋ ਕਭੀ ਰੂਪ ਅਪਨਾ,
ਤੋ ਆਂਖਾਂ ਮੇਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਰਾ ਦੇਖੀਏਗਾ।

ਹਵਸ ਕਾ ਮੁਹੱਬਤ ਸੇ ਰਿਸਤਾ ਹੀ ਕਿਆ ਹੈ,
ਕਭੀ ਮੁਝ ਕੇ ਆਪ ਆਜ਼ਮਾ ਦੇਖੀਏਗਾ।

ਮੁਹੱਬਤ ਮੇਂ ਨਾਮੇ ਖੁਦਾ ਢੂਡਤਾ ਹੂੰ,
ਕਭੀ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਸਦਾ ਦੇਖੀਏਗਾ।

ਜ਼ਮੀਂ ਪੇ ਕਦਮ ਹੈ ਛਲਕ ਪੇ ਨਿਗਾਰੇ,
ਗਿਰਾ ਮੈਂ ਤੋ ਮੇਰੀ ਅਦਾ ਦੇਖੀਏਗਾ।

1. ਵਿਸਥਾਰ 2. ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਗਾਓ ਹੋਵੇ

♦♦

ਸੋਈ ਹੁਈ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਦਿਲ ਬੇਕਰਾਰ ਜਾਗੇ ।
ਜਜ਼ਬੇ ਦਿਲੇ ਹਸੀ ਕੇ ਬੇਇਖਤਿਆਰ¹ ਜਾਗੇ ।

ਤੇਰੀ ਹਰਿਕ ਅਦਾ ਕਾ ਮਤਲਬ ਹੀ ਮੁਖਤਲਿਛ² ਹੈ,
ਕਭੀ ਏਤਥਾਰ ਟੂਟੇ ਕਭੀ ਏਤਥਾਰ ਜਾਗੇ ।

ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ ਥਾ ਕੁਛ ਭੀ ਆਗੇ ਕਦਮ ਬੜਾਨਾ,
ਉਸ ਲਮਹਾ ਦਿਲ ਮੌਲੇਕਿਨ ਪਦਸ਼ੇ ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਗੇ ।

ਤੁਮ ਸੇ ਤੈ ਕਿਆ ਗਿਲਾ ਹੋ ਐ ਸ਼ਬਦ³ ਤੇਰੀ ਅਦਾ ਹੈ,
ਕੋਈ ਸਕੂੰ ਸੇ ਸੋਈ, ਇਕ ਬੇਕਰਾਰ ਜਾਗੇ ।

ਤਨਹਾ ਹੂੰ ਸ਼ਾਮੇ ਗਾਮ ਹੈ, ਜਾਗ ਐ ਮੇਰੇ ਤਖੱਈਅਲ,
ਖੁਸ਼ਬੂ ਵਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਸੇ ਦਿਲ ਕਾ ਖੁਮਾਰ ਜਾਗੇ ।

ਮੈਂ ਜਿੰਦਗੀ ਕੀ ਅਪਨੀ ਹਰ ਇਕ ਖੁਸ਼ੀ ਲੁਟਾ ਦੁੰ,
ਲਬ ਪੈ ਤੇਰੇ ਤਬੱਸੁਮ⁴ ਗਰ ਏਕ ਬਾਰ ਜਾਗੇ ।

1. ਬੇਕਾਸੂ 2. ਅਲਗ 3. ਰਾਤ 4. ਮੁਸਕਰਾਹਟ

**

जे मेरे चारों तरफ छाइआ हुआ वीराना।
मुझ से कहिता है कि पल भर के लीऐ रुक जाना।

एक रडतार है मैं जिस की पकड़ में आकर,
किस लीऐ दौँड़ रहा हूँ जे मुझे समझाना।

जे मेरा ग्राम भी बुद्ध ऐसी ते नष्टी बात नहीं,
जिस को मुझबिल है समझना या जिसे समझाना।

उरे आंचल में हिछाज्जत हुई इस की वरना,
बज्जम में स्थान ही हैती ना हैता कौटी परवाना।

♦♦

ਦੇਖ ਕੇ ਫਿਰ ਨਾ-ਦਨਿਸਤਾ¹ ਦਿਲ ਕਾ ਚਿਹਰਾ ਨੀਂਦ ਮੌਂ।
ਹੋ ਗਏ ਹਮ ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਆਬ ਦੀਦਾ² ਨੀਂਦ ਮੌਂ।

ਜਿਸਮ ਥਕ ਕੇ ਸੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਰੂਹ ਥੀ ਜ਼ੇਰੇ ਅਤਾਬ³,
ਕਸਮਸਾਤੀ⁴ ਹੀ ਰਹੀ ਲਾਚਾਰ ਤਨਹਾ ਨੀਂਦ ਮੌਂ।

ਮੈਂ ਲਗਾ ਮੈਂ ਇਕ ਜ਼ਮਾਨੇ ਸੇ ਹੂੰ ਜੈਸੇ ਗੁੰਮੁਢਾ,
ਢੂਡਤਾ ਫਿਰਤਾ ਹੂੰ ਮੰਜ਼ਿਲ ਕਾ ਮੈਂ ਰਸਤਾ ਨੀਂਦ ਮੌਂ।

ਮੈਂ ਕਭੀ ਤੋ ਰੋ ਦੀਆ ਔਰ ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਹੰਸ ਦੀਆ,
ਔਰ ਯੂੰ ਜੀਤੀ ਰਹੀ ਉਮਰੇ ਗੁਜ਼ੱਸਤਾ⁵ ਨੀਂਦ ਮੌਂ।

ਨੀਂਦ ਮੌਂ ਆਇਆ ਨਜ਼ਰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਤੋ ਜਾਗਾ ਹੁਆ,
ਔਰ ਫਿਰ ਦੇਖਾ ਕਿ ਹੈ ਹਰ ਇਕ ਫਗਿਸਤਾ ਨੀਂਦ ਮੌਂ।

1. ਅਚੇਤ ਹੀ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈਣਾ, ਪਰ ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਣਾ 2. ਅੱਖਾਂ ਚ ਪਾਣੀ 3. ਢੁੱਖ ਵਿਚ 4. ਉਸਲਵੱਟੇ 5. ਗੁਜ਼ਰ ਚੁੱਕੀ

♦♦

ਅਸ਼ਕੋਂ ਕੀ ਜ਼ਬਾਂ ਸੇ ਕਿਆ ਕਹਿਤੇ ।
ਉਸ ਤਰਜੇ-ਬਿਆਂ ਸੇ ਕਿਆ ਕਹਿਤੇ ।

ਰਸਤੇ ਮੇਂ ਹੁਏ ਥੇ ਗੁੰਮ ਕੈਸੇ,
ਘਰ ਲੌਟ ਕੇ ਮਾਂ ਸੇ ਕਿਆ ਕਹਿਤੇ ।

ਉਲਝੇ ਹੁਏ ਜਜ਼ਬੋਂ ਕੈ ਲੇਕਰ,
ਸਹਿਮੀ ਹੁਈ ਜਾਂ ਸੇ ਕਿਆ ਕਹਿਤੇ ।

ਖਦਸ਼ਾ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਥਾ ਕੁਛ ਲੇਕਿਨ,
ਹਮ ਵਹਿਮੋ-ਗੁਮਾਂ ਸੇ ਕਿਆ ਕਹਿਤੇ ।

ਸੁਨਤੇ ਭੀ ਤੋਂ ਕਿਆ ਸੁਨਤੇ ਆਖਿਰ,
ਕਹਿਤੇ ਤੋਂ ਜ਼ਬਾਂ ਸੇ ਕਿਆ ਕਹਿਤੇ ।

1. ਹੈਲ

♦♦

ਬਾਵਕਤੇ ਮਰਗ¹ ਹੈ ਦਿਲ ਮੌ ਸਕੂਤੇ-ਜਾਵਿਦਾ² ਬਾਕੀ।
ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੰਦਗੀ ਕਾ ਆਜ਼ ਕੋਈ ਇਮਤਿਹਾਂ ਬਾਕੀ।

ਜਮੀਂ ਪਾਓਂ ਕੇ ਨੀਚੇ ਹੈ ਨਾ ਉਪਰ ਆਸਮਾਂ ਬਾਕੀ।
ਮਲਾਓਂ ਮੌ ਗੁਜ਼ਰ ਕਰਤੀ ਮੇਰੀ ਰੂਹੇ ਰਵਾਂ ਬਾਕੀ।

ਨ ਜਲ ਕਰ ਰਾਖ ਹੋਨੇ ਕਾ ਕੋਈ ਖਦਸ਼ਾ ਨਸ਼ੇਮਨ³ ਕੈ,
ਨਾ ਹੈ ਗੁਲਸ਼ਨ ਪੇ ਮੰਡਲਾਤੀ ਹੁਈ ਬਰਕੇ ਤਪਾਂ⁴ ਬਾਕੀ।

ਜਗਾ ਠਹਿਰੋ, ਅਭੀ ਤੈ ਮੈਨੇ ਜੀਨਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੀਖਾ,
ਸਮਝਨੇ ਮੌ ਅਭੀ ਅਪਨੇ ਕੋ ਹੈਂ ਕਿਤੇ ਗੁਮਾਂ⁵ ਬਾਕੀ।

ਹਮਾਰੀ ਜਿੰਦਗਾਨੀ ਕਾ ਛਸਾਨਾ⁶ ਹੈ ਤੈ ਬਸ ਇਤਨਾ,
ਹੰਸੀ ਹੋਟੋਂ ਪੇ ਥੀ ਰੁਖਸਾਰ⁷ ਪੇ ਅਸ਼ਕੇ ਰਵਾਂ⁸ ਬਾਕੀ।

ਮਿਟਾਏਗੀ ਮੇਰੇ ਨਕਸੇ ਕਦਮ ਕਿਆ ਵਕਤ ਕੀ ਆਂਧੀ,
ਰਹੋਂਗੇ ਤਾਅਜ਼ਲਾ⁹ ਰਸਤੋਂ ਪੇ ਕਦਮੋਂ ਕੇ ਨਿਸ਼ਾਂ ਬਾਕੀ।

ਨਾ ਬਾਕੀ ਪੇੜ ਰਸਤੇ ਕਾ, ਨਾ ਕੋਈ ਮੀਲ ਕਾ ਪੱਥਰ,
ਨਾ ਕੋਈ ਛਾਸਲਾ ਮੇਰੇ ਔਰ ਉਸ ਕੇ ਦਰਮਿਆਂ ਬਾਕੀ।

1. ਮੌਤ 2. ਸਦੀਵੀ ਸਕੂਨ 3. ਆਲੂਣਾ 4. ਅਸਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤਪਸ 5.
ਸੱਕ-ਸੁਣ੍ਹੇ 6. ਕਹਾਣੀ 7. ਗੱਲ੍ਹਾ 8. ਵਗਦੇ ਹੋਡ੍ਹ 9. ਹਮੇਸ਼ਾ

**

ਪੱਤੇ ਹੀ ਕਿਆ, ਖਿੜਾਂ ਮੈਂ ਬਿਖਰਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।
ਹਮ ਭੀ ਹਵਾ ਕੇ ਦੋਸ਼¹ ਪੇ ਉੜਤੇ ਚਲੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਕਿਸ ਨੇ ਸੁਨੀ ਪੁਕਾਰ ਦਿਲੇ ਨਾਤਵਾਂ² ਤੇਰੀ,
ਰਸਤੇ ਪੇ ਹਮ ਅਕੇਲੇ ਗੁਜਰਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਦਿਲ ਕੋ ਥਾ ਜੋ ਨੌਜਾ ਵੇ ਉਤਰਤਾ ਚਲਾ ਗਿਆ,
ਏਕ ਏਕ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਵਾਬ ਬਿਖਰਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਜਾਨੇ-ਚਮਨ³ ਕਹੂੰ ਕਿ ਉਨ੍ਹੇ ਬੇਵਫਾਂ ਕਹੂੰ,
ਜੋ ਦੋਸਤ ਅਪਨਾ ਰੰਗ ਬਦਲਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਹਰ ਮੋੜ ਪਰ ਸਵਾਲ ਯਹੀ ਸਾਮਨੇ ਰਹਾ,
ਕਿਉਂ ਭੂਲਤੇ ਮੁਝੇ ਮੇਰੇ ਰਸਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਉੱਮੀਦ ਕਿਆ ਕਿਸੀ ਸੇ ਮੁਝੇ ਥੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ,
ਦਿਲ ਭਰ ਗਿਆ ਤੋ ਅਸ਼ਕ⁴ ਬਰਸਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਥਾ ਜਿਨ ਪੇ ਨਾਜ਼ ਜਿਨ ਪੇ ਗੁਮਾਂ ਥਾ ਵਫਾਓਂ ਕਾ,
ਹਰ ਲਮਹ ਮੇਰੇ ਹਾਲ ਪੇ ਹੰਸਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।

1. ਸੇਢਾ 2. ਕਮਜ਼ੋਰ 3. ਥਾਗ ਦੀ ਜਾਨ 4. ਮੈਡ

**

ਆਜ इस ग्राम के बराबर और किआ मिलता मुझे ।
मेंड के साए में पल कर और किआ मिलता मुझे ।

तेरी यादों का धज्जीना¹ और मेरी उनहाईआ,
ज़िंदगी में इस से बङ्ग कर और किआ मिलता मुझे ।

दिल ने जै साहा हकीकत में वही मुझ के मिला,
दिर भला अब उस से बिहउर और किआ मिलता मुझे ।

ज़िंदगी में किआ ना पाइआ, किआ मिला ये सौच किउँ,
दिर भी है ये सौच अकसर और किआ मिलता मुझे ।

मिल गाई दिल के मेरे चप्पमे-करभ² तेरी ते दिर,
ऐ मुहँश्वत के पिअंधर³ और किआ मिलता मुझे ।

कर रहा हूँ आज सजदा दिल की ही दहिलीज्ज पर,
कौटी मंदर इस से बिहउर और किआ मिलता मुझे ।

1. धज्जीना 2. मिहर दी नज़र 3. पैरींधर

**

ਇਕ ਜਾਲ ਸਾ ਬੁਨ ਕਰ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕਾ।
ਲੇ ਆਏ ਵੈ ਲਸ਼ਕਰ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕਾ।

ਵੈ ਬਾਤ ਭੀ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਮੁਝ ਸੇ,
ਅਥ ਰੰਗ ਬਦਲ ਕਰ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕਾ।

ਜੋ ਚਾਹੋ ਵੈ ਅਲਫਾਜ਼¹ ਕਹੋ,
ਕੁਛ ਭੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕਾ।

ਯੰ ਉਨ ਕੀ ਬਾਤ ਲਗੀ ਮੁਝ ਕੌ,
ਜੈਸੇ ਹੋ ਪੱਥਰ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕਾ।

ਹਰ ਲਫਜ਼ ਖੋਖਲਾ ਲਗਤਾ ਹੈ,
ਕਿਆ ਮਤਲਬ ਦਿਲਬਰ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕਾ।

ਤੁਮ ਬਸ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕੈ ਸਮਝੋ,
ਛੋੜੋ ਯੇ ਅਡੰਬਰ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕਾ।

ਤਸਵੀਰ ਉਸੀ ਕਾਫਰ ਕੀ ਹੋ,
ਮੇਰਾ ਹੋ ਤਸੱਵਰ² ਲਫਜ਼ੋਂ ਕਾ।

ਹਰ ਲਫਜ਼ ਤੋਲ ਕਰ ਕਹਿਤਾ ਹੂੰ,
ਮੈਂ ਹੂੰ ਇਕ ਰਹਿਬਰ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕਾ।

ਹਰ ਲਫਜ਼ ਮੁਕੱਦਸ³ ਹੋਤਾ ਹੈ,
ਫੈਕੋ ਨਾ ਯੇ ਜੋਹਰ⁴ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕਾ।

1. ਸ਼ਬਦ, ਲਫਜ਼ ਦਾ ਛੁ-ਵਚਨ

2. ਕਲਪਨਾ 3. ਪਵਿੱਤਰ

4. ਕੀਮਤੀ ਪੱਥਰ

**

ਕਭੀ ਕਭੀ ਮੁਝ ਕੋ ਲਗਤਾ ਹੈ ।
ਸਾਰਾ ਖੇਲ ਮੁਕੱਦਰ ਕਾ ਹੈ ।

ਤੁਮ ਭੀ ਦਾਨਿਸ਼ਵਰ¹ ਹੋ ਆਖਿਰ,
ਤੁਮ ਨੇ ਕਿਆ ਸੋਚਾ ਸਮਝਾ ਹੈ ।

ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੈ,
ਸਮਝੌਤਾ ਅਪਨਾ ਅਪਨਾ ਹੈ ।

ਤੁਮ ਅਪਨਾ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਓ,
ਦੁਨੀਆ ਏਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਸਾ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਜਿਸ ਕੋ ਅਪਨਾ ਕਹਿਤਾ ਹੂੰ,
ਵੋ ਭੀ ਦਿਲ ਸੇ ਕਿਆ ਮੇਰਾ ਹੈ ?

ਸਮਝੇਗਾ ਤੋ ਵੋ ਰੋ ਦੇਗਾ,
ਵੋ ਭੀ ਤੋ ਮੇਰੇ ਜੈਸਾ ਹੈ ।

ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਪੂਛਨੇ ਵਾਲੇ,
ਤੁਝ ਕੋ ਆਖਿਰ ਕਿਆ ਲਗਤਾ ਹੈ ?

1. ਵਿਦਵਾਨ

ਧੂਪਛਾਓ

**

ਜੀ ਤੋਂ ਕਿਸੀ ਸੇ ਭੀ ਮੇਰੀ ਅਨਬਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।
ਕੈਂਸੇ ਕਹੂੰ ਕਿ ਅਥ ਮੇਰਾ ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਸ਼ਿਕਵਾ ਤੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮੁਝ ਸੇ ਉਸੇ ਮਗਰ,
ਉਲਝਨ ਉਸੇ ਹੈ ਕਿ ਮੁੜੇ ਉਲਝਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਤਰਕੇ ਤੁਅੱਲਕਾਤ¹ ਪੇ ਵੇ ਖੁਸ਼ ਤੋਂ ਹੈ ਮਗਰ,
ਇਸ ਪਰ ਮਲਾਲ² ਮੁਝ ਕੋ ਯਕੀਕਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਰਹਿਤਾ ਹੂੰ ਬੰਦਿਸ਼ੋਂ ਮੈਂ ਜਮਾਨੇ ਕੀ ਮੈਂ ਮਗਰ,
ਦੂਨੀਆ ਸੇ ਮੇਰੇ ਕਲਬ³ ਕਾ ਬੰਧਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਕੀ ਬਾਤ ਸਮਝਨੀ ਮੁਹਾਲ ਹੈ,
ਕਿ ਅਥ ਕਿਸੀ ਕੈ ਤਾਬੇ ਸ਼ਨੇਦਨ⁴ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੋਈ ਤੋਂ ਆਜ ਹਮਾਰੀ ਬਕਾਤ⁵ ਕਾ ਹੈ,
ਸੋਚੋ ਤੋਂ ਹੈ ਵੇ ਕੌਨ ਕਿ ਜਾਮਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਉਸ ਕੋ ਕਸੂਰਵਾਰ ਮੈਂ ਠਹਿਰਾਉਂ⁶ ਭੀ ਤੋਂ ਫਿਰ,
ਦੂੰ ਉਸ ਕੋ ਮੈਂ ਸਜਾ, ਯੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਗਰ ਕਿਸ਼ਨ ਇਸ ਜਹਾਨ ਮੈਂ ਹੋ ਭੀ ਤੋਂ ਕਿਆ ਬਨੇ,
ਕਿ ਇਸ ਜਹਾਂ ਮੈਂ ਆਜ ਕਲ ਅਰਜਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਹਰ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਰਿਵਾਇਤੀ ਹੂੰ ਫਿਰ ਭੀ ਸੋਚ ਹੈ,
ਕਿਉਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੈਂ ਨਯਾਪਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

1. ਤੁਅੱਲਕਾਤ ਤੈਜਨਾ 2. ਅਫਸੋਸ 3. ਦਿਲ 4. ਸੁਣਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ 5. ਅੱਛਾਈ

**

ਕਲ ਕੀ ਬਾਤ ਰਹੇ ਕਲ ਤਕ ਹੀ।
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕੀ ਹਲਚਲ ਤਕ ਹੀ।

ਆਂਸੂ¹ ਹੈਂ ਇਹਸਾਸ ਕੇ ਮਹਿਮਾਂ,
ਔਰ ਹੈ ਤਬੱਸੁਮ¹ ਪਾਗਲ ਤਕ ਹੀ।

ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਸੋਚ ਹੈ ਲੇਕਿਨ,
ਜਾਤੀ ਚੰਦ ਮਸਾਇਲ² ਤਕ ਹੀ।

ਦੁਖ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਕਾ ਸਾਬੀ,
ਹੈਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪਲ ਦੋ ਪਲ ਤਕ ਹੀ।

ਸੋਚ ਰਹਾ ਹੂੰ ਕਿਆ ਦੁਨੀਆ ਮੇਂ,
ਪਿਆਰ ਸਰਕਤੇ ਆਂਚਲ ਤਕ ਹੀ ?

ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਕੇ ਦਸਤੂਰ ਹੈਂ ਜੋ ਅਬ,
ਵੋ ਮਹਿਦੂਦ³ ਥੇ ਜੰਗਲ ਤਕ ਹੀ।

ਪਿਆਰ ਮੇਰਾ ਇਹਸਾਸ ਹੈ ਲੇਕਿਨ,
ਮਤਲਬ ਉਸ ਕੇ ਛਲ ਬਲ ਤਕ ਹੀ।

1. ਮੁਸਕਰਾਹਟ 2. ਮਸਲੇ 3. ਸੀਮਤ

**

ਸੁਨਤੇ ਸੁਨਤੇ ਉਸ ਕਾ ਸ਼ਿਕਵਾ।
ਮੈਂ ਭੂਲ ਗਿਆ ਅਪਨਾ ਸ਼ਿਕਵਾ।

ਯੇ ਰੋਗ ਪੁਰਾਨਾ ਹੈ ਮੇਰਾ,
ਹੋ ਮੇਰਾ ਦਵਾ ਸੇ ਕਿਆ ਸ਼ਿਕਵਾ।

ਹਮ ਨੇ ਭੀ ਕੀਏ ਸਜਦੇ ਲੇਕਿਨ,
ਬੰਦੇ ਕਾ ਖੁਦਾ ਸੇ ਕਿਆ ਸ਼ਿਕਵਾ।

ਵੈ ਸਾਮਨੇ ਆਏ ਜਬ ਮੇਰੇ,
ਆਖੋਂ ਸੇ ਬਹਾ ਜੋ ਥਾ ਸ਼ਿਕਵਾ।

ਕੁਛ ਭੂਲ ਹੁਈ ਹੋਗੀ ਹਮ ਸੇ,
ਉਨ ਕੌ ਹੈ ਏਕ ਨਯਾ ਸ਼ਿਕਵਾ।

ਮੁੜ ਸੇ ਸ਼ਿਕਵਾ ਸਭ ਹੀ ਕੋ ਹੈ,
ਤੁਮ ਭੀ ਕਹਿ ਲੋ ਅਪਨਾ ਸ਼ਿਕਵਾ।

ਖੋਇਆ ਰਹਿਤਾ ਥਾ ਅਪਨੇ ਮੈਂ,
ਮੁਸਕਲ ਸੇ ਤੇਰਾ ਸਮਝਾ ਸ਼ਿਕਵਾ।

ਜੋ ਬੀਤ ਗਿਆ ਸੋ ਬੀਤ ਗਿਆ,
ਕਿਆ ਉਸ ਕਾ ਆਜ ਗਿਲਾ ਸ਼ਿਕਵਾ।

ਲਗ ਜਾਓ ਗਲੇ ਫਿਰ ਸੇ ਆਕਰ,
ਛੋੜੋ ਯੇ ਆਪਸ ਕਾ ਸ਼ਿਕਵਾ।

***

ਊਠੇ ਹੈਂ ਹਾਥ ਮੇਰੇ ਆਜ਼ ਫਿਰ ਦੁਆ ਕੇ ਲੀਏ।
ਗਾਮ ਏਕ ਔਰ ਦਿਲੇ ਦਰਦ ਆਸ਼ਨਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਹਵਸ-ਪਸਤ¹ ਭੀ ਹੂੰ ਪਾਰਸਾ² ਭੀ ਹੂੰ ਲੇਕਿਨ,
ਤੁਮਾਰੇ ਦਰਦ ਕੇ ਕਿਆ ਚਾਹੀਏ ਸ਼ੜਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਹਰ ਏਕ ਬਾਰ ਹੀ ਰੋਨਾ ਪੜਾ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕੋ,
ਕਭੀ ਜੜਾ ਕੇ ਲੀਏ ਤੋਂ ਕਭੀ ਵੜਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਕਭੀ ਤੋਂ ਬੈਠ ਕੇ ਸੋਚੇਗੇ ਏਕ ਦਿਨ ਯੇ ਭੀ,
ਜੀਏ ਹੈਂ ਅਪਨੇ ਲੀਏ ਯਾ ਤੇਰੀ ਰੜਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਕਹਾਂ ਪੇਂਛੇੜ ਕੇ ਆਉ³ ਅਨਾਂ ਮੌਂ ਆਜ਼ ਅਪਨੀ,
ਕਹਾਂ ਸੇ ਲਾਉ⁴ ਮੈਂ ਅਲਫਾਜ਼ ਇਲਤਜਾ⁵ ਕੇ ਲੀਏ।

ਤੁਮ ਅਪਨੇ ਆਪ ਸੇ ਨਿਪਟੇ ਜੋ ਹੋ ਸਕੇ ਤੁਮ ਸੇ,
ਤੁਮਾਰੇ ਬਸ ਮੌਂ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਮੇਰੀ ਬਕਾਂ ਕੇ ਲੀਏ।

1. ਵਾਸ਼ਨਾਮਈ
2. ਪਵਿੱਤਰ
3. ਅਣਖ
4. ਬੇਠਤੀ
5. ਅੱਛਾਈ

**

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੋ ਨਕਾਬ ਸੇ ਦੇਖਾ।
ਮੈਨੇ ਅਪਨੇ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਦੇਖਾ।

ਸੋਚਤਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਥਾ, ਜਬ ਮੈਨੇ,
ਚਸ਼ਮੇ ਅਹਿਲੇ ਕਿਤਾਬ¹ ਸੇ ਦੇਖਾ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਖਨੇ ਕੀ ਖਵਾਹਿਸ਼ ਥੀ,
ਉਸ ਕੋ ਤੇਰੇ ਜਵਾਬ ਸੇ ਦੇਖਾ।

ਦੇਖਨਾ ਭੀ ਬੁਰਾ ਲਗਾ ਉਸ ਕੋ,
ਹਮਨੇ ਗੋ ਅਜਤਨਾਬ² ਸੇ ਦੇਖਾ।

ਸੋਚਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਆਜ ਤਕ ਮੁਝ ਕੋ,
ਕਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਦੇਖਾ।

ਕੌਨ ਹੈ ਆਜ ਕਿਤਨੇ ਪਾਨੀ ਮੇਂ,
ਹਮ ਨੇ ਉਸ ਨੇ ਖਿਤਾਬ ਸੇ ਦੇਖਾ।

1. ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ 2.
ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰ

**

अभी दिल में रंजौ-मलाल और भी हैं।
बिआँ के उरसउे धिआल और भी हैं।

ना जाने मुझे वै कहे किआ जवाबन,
अभी मेरे दिल में सदाल और भी हैं।

जहाँ ग्रामजदा मैं अकेला नहीं हूँ,
मेरे जैसे लाखों निढाल और भी हैं।

तेरा हुसन ही ते नहीं है करिस्मा,
धुदा के जहाँ मैं कमाल और भी हैं।

जे माना है कि इड़हाक उन के मुझ से,
मगर मुझ से कुछ हम-धिआल और भी हैं।

ना सावन अभी है ना है चम्पमे पुरनम,
अभी चंद लमहे मुहाल और भी हैं।

**

ਤਲਾਤਮ ਖੇੜਾ¹ ਮੌਜੇ² ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈਂ ਅਬ ਸਫ਼ੀਨੇ³ ਸੇ।
ਕਿ ਤੁਮ ਕੋ ਛੂਥਨਾ ਹੀ ਹੈ ਤੋ ਛੂਬੋ ਕੁਛ ਕਰੀਨੇ⁴ ਸੇ।

ਹੈਂ ਵੋ ਭੀ ਲੋਗ ਜਿਨ ਕੋ ਮੌਤ ਸੇ ਭੀ ਡਰ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ,
ਮਗਰ ਹਮ ਲੋਗ ਭੀ ਤੋ ਹੈਂ ਜੋ ਡਰ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਜੀਨੇ ਸੇ।

ਬਹਾਰੋਂ ਕਾ ਅਸਰ ਕਿਉਂ ਚੰਦ ਲੋਗੋਂ ਪਰ ਹੀ ਹੋਤਾ ਹੈ,
ਕਭੀ ਪੂਛੋਗੇ ਹਮ ਯੇ ਬਾਤ ਸਾਵਨ ਕੇ ਮਹੀਨੇ ਸੇ।

ਜੋ ਦਿਲ ਪਰ ਭਾਰ ਦੇ ਇਕ ਦਿਨ ਯਹੀ, ਅਬ ਮੀਲ ਕੇ ਪੱਥਰ,
ਜੋ ਮੁੜ ਕਰ ਦੂਰ ਸੇ ਦੇਖੋ ਤੋ ਲਗਤੇ ਹੈਂ ਨਗੀਨੇ ਸੇ।

ਖਿਆਲ ਆਤਾ ਹੈ ਬਾਜ੍ਝੋ-ਕਾਤ⁵ ਯੇ ਭੀ ਤੋ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ,
ਨਾ ਜਾਨੇ ਛਾਇਦਾ ਹੀ ਕਿਸ ਕੇ ਕਿਆ ਹੈ ਮੇਰੇ ਜੀਨੇ ਸੇ।

ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਸਕੂੰ ਕੀ ਲਹਿਰ ਸੀ ਦੌੜੀ,
ਹਵਾ ਆਈ ਹੈ ਜੈਸੇ ਬਸ ਮੇਰੀ ਖਾਤਿਰ ਮਦੀਨੇ ਸੇ।

ਨਹੀਂ ਹਿੰਮਤ ਤੋ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਕਿ ‘ਆਲਮ’ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲੋ,
ਅਕੇਲੇ ਬੇਬਸੀ ਮੇਂ ਬੈਠ ਕਰ ਯੂੰ ਅਸ਼ਕ ਪੀਨੇ ਸੇ।

1. ਤੁਫ਼ਾਨੀ 2. ਲਹਿਰਾ 3. ਕਿਸਤੀ 4. ਸਲੀਕੇ 5. ਕਦੀ ਕਦੀ

**

ਜੁਸਤਜੂ¹ ਥੀ ਮੇਰੀ ਜਾਵਿਦਾ² ਜ਼ਿੰਦਗੀ ।
ਢੂੰਡਤੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹੈ ਕਹਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ।

ਮੈਂ ਭੀ ਜੀਤਾ ਰਹਾ ਹੈ ਮਗਰ ਕਿਸ ਲੀਏ,
ਲੇ ਰਹੀ ਹੈ ਮੇਰਾ ਇਮਤਿਹਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ।

ਦਿਲ ਧੜਕਤਾ ਰਹਾ ਸਾਂਸ ਚਲਤੀ ਰਹੀ,
ਕਿਆ ਯਹੀ ਹੈ ਤੁਮਾਰਾ ਨਿਸ਼ਾਂ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ?

ਜੁਲਮ ਹਮ ਨੇ ਕੀਏ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪੇ ਬਹੁਤ,
ਫਿਰ ਭੀ ਹਮਨੇ ਪੇ ਰਹੀ ਮਿਹਰਬਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ।

ਹਮ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਤੋ ਬਾਰਹਾ ਕੀ ਮਗਰ,
ਕਿਸ ਤਰਹ ਸੇ ਕਰੋਂ ਹਮ ਬਿਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ।

ਟੀਸ ਉਠਤੀ ਰਹੀ ਦਿਲ ਸਿਸਕਤਾ ਰਹਾ,
ਯੂੰ ਗੁਜ਼ਰਤੀ ਰਹੀ ਨਾਤਵਾ³ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ।

1. ਤਲਾਸ 2. ਸਦੀਵੀ 3. ਕਮਜ਼ੋਰ

**

जाने कितनी देर लगोगी दिल को ये समझाने में।
जी लेते हैं लोग कटी नद्दरड़ से इसी जमाने में।

काटे जब गौरे की धातिर बैष्टे तो मालूम ना था,
छिल जाएंगे पाउ उनी से अपने भी अनजाने में।

पिआर का सावन बंजर दिल पर बरसे तो हरिआली हो,
ये उमीद लीए बैठे हैं हम अपने वीराने में।

जंगल का दमड़र है लेकिन इनसानों की बसती है,
कैसे छरक पङ्गा है इतना जीने के पैमाने में।

हम को उनहा छोड़ के आधिर जाने वाले चले गए,
जाते जाते दे के गए हैं ये आंसू नजराने में।

इन लमहों पे गौर करो दिल से ये पाकीज्जा¹ लमहे हैं,
भुविन हैं कि काम आ जाएं इक दिन मेल बजाने में।

**

ਛਲਕ¹ ਕੀ ਬਾਤ ਮਤ ਛੇੜੋ ਜ਼ਮੀਂ ਤਕ ਬਾਤ ਰਹਿਨੇ ਦੋ।
ਜਹਾਂ ਤਕ ਬਾਤ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਵਹੀਂ ਤਕ ਬਾਤ ਰਹਿਨੇ ਦੋ।

ਰਮੇਜ਼ੇ² ਵਕਤ ਕਾ ਫਰਮਾਨ ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਕਿਆ ਹੈ,
ਯੇ ਸਭ ਛੇੜੋ ਫਕਤ³ ਮੇਰੇ ਯਕੀਂ ਤਕ ਬਾਤ ਰਹਿਨੇ ਦੋ।

ਸਮੇਟੇ ਜਾਏਂਗੇ ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਯੇ ਝਗੜੇ ਭੀ ਤੋ ਇਕ ਦਿਨ,
ਮਗਰ ਇਸ ਵਕਤ ਇਸ ਜੌਰੂ⁴ ਜਬੀਂ⁵ ਤਕ ਬਾਤ ਰਹਿਨੇ ਦੋ।

ਜਵਾਬਨ ‘ਹਾਂ’ ਕਹਾ ਭੀ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਤਾ ਬਹੁਤੇ ਲਮਹਾ,
‘ਨਹੀਂ’ ਹੈ ਗਰ ਤੋ ਅਬ ਇਨ ਕੀ ‘ਨਹੀਂ’ ਤਕ ਬਾਤ ਰਹਿਨੇ ਦੋ।

ਕਭੀ ਦੇਖੋਂਗੇ ਹਮ ਗੁਜਾਇਸ਼ੇ-ਇਨਕਾਰ ਹੈ ਕਿਤਨੀ,
ਮਗਰ ਇਸ ਵਕਤ ਮਹਿਫਲ ਮੌਂ ਯਹੀਂ ਤਕ ਬਾਤ ਰਹਿਨੇ ਦੋ।

1. ਆਕਾਸ਼ 2. ਰਮਜ਼ਾਂ 3. ਸਿਰਫ 4. ਹੁਸਨ ਦੀ ਮੂਲਾਂ 5. ਚਿਹਰਾ 6. ਹਰ ਵਕਤ

++

ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਕੌਨ ਹੈ ਮੇਰਾ, ਮੁਝੇ ਨਾ ਛੋੜ।
ਇਤਨੇ ਭਰੇ ਜਹਾਨ ਮੈਂ ਤਨਹਾ ਮੁਝੇ ਨਾ ਛੋੜ।

ਤੁਮ ਸੇ ਰਹ੍ਯੇ ਜੁਦਾ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹੋ ਕੇ ਏਕ ਜੁੜ¹,
ਔ ਹੁਸਨੇ ਕਾਇਨਾਤੇ ਮਸੀਹਾ², ਮੁਝੇ ਨਾ ਛੋੜ।

ਇਸ ਸ਼ੋਰੋ-ਗੁਲ ਮੈਂ ਆਜ ਭੀ ਰੋਤੀ ਹੈ ਖਾਮੀ,
ਲੁਟ ਜਾਉਂਗੀ ਮੈਂ ਯੂਂ ਤੋ, ਅਕੇਲਾ ਮੁਝੇ ਨਾ ਛੋੜ।

ਤਾਰੀਕੀਓ³ ਮੈਂ ਤੂੰ ਹੀ ਕਿਰਨ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕੀ ਹੈ,
ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕਾ ਉਜਾਲਾ, ਮੁਝੇ ਨਾ ਛੋੜ।

ਮੈਂ ਮਿਸਰਾ-ਏ-ਤਰਹ ਹੂੰ ਲਗਾ ਮੁਝ ਪੇ ਤੂੰ ਗਿਰਾਹ,
ਔ ਸਾਇਰੇ ਅੜੀਮ ਅਧੂਰਾ ਮੁਝੇ ਨਾ ਛੋੜ।

1. ਹਿੱਸਾ
2. ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦੇ ਮਸੀਹਾ
3. ਹਨੂਰਾ

**

ਆਗ ਲਗਾਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਆਗ ਬੁਝਾਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ।
ਵੇਂ ਹੈ ਮੰਦਰ ਵਾਲਾ ਭੀ ਔਰ ਹੈ ਮੈਖਾਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ।

ਅਪਨੇ ਅਪ ਬਨਾਇਆ ਥਾ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਯੇ ਮੈਨੇ ਅਪਨਾ,
ਲੇਕਿਨ ਯੇ ਮਾਹੌਲ ਮੇਰਾ ਹੈ ਮੁੜੇ ਬਨਾਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ।

ਮੇਰਾ ਹੀ ਇਹਸਾਸ ਥਾ ਯਾਰੋ ਜਿਸ ਸੇ ਪ੍ਰਦ ਮੈਂ ਹਰਾਸਾਂ¹ ਥਾ,
ਥਾ ਡਰ ਜਾਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ ਮੈਂ ਔਰ ਡਰਾਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ।

ਜਿਸ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਛੋੜੀ ਵੇਂ ਭੀ ਤੋਂ ਉਲੱਝਨ ਮੌਂ ਲਗਤਾ ਹੈ,
ਔਰ ਉਲੱਝਨ ਮੌਂ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਕਾ ਸਾਬ ਨਿਭਾਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ।

ਦੌਨੋਂ ਕਾ ਕਿਰਦਾਰ ਅਹਿਮ ਹੈ ਮੇਰੇ ਇਸ ਅਫਸਾਨੇ ਮੌਂ,
ਜਿਸ ਕੋ ਭੂਲ ਗਿਆ ਹੂੰ ਵੇਂ ਭੀ, ਯਾਦ ਮੌਂ ਆਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ।

ਅਕਸ ਦੇਖਨਾ ਅਪਨਾ ਭੀ ਤੋਂ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਸਾ ਲਗਤਾ ਹੈ,
ਦੇਖਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ ਯੇ ਦਿਲ ਹੈ ਔਰ ਦਿਖਾਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ।

ਜੀਨਾ ਕੁਛ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਦੌਨੋਂ ਹੀ ਫਰਮਾਤੇ ਹੈਂ,
ਜੋ ਮਦਹੋਸ਼ ਹੁਆ ਹੈ ਵੇਂ ਭੀ ਹੋਸ਼ ਮੌਂ ਆਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ।

ਇਸ਼ਕ ਸਾਮਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਆਖਿਰਕਾਰ ਵੇਂ ਦੌਨੋਂ ਪਛਤਾਏ,
ਆਖ ਮਿਲਾਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ ਔਰ ਆਖ ਚੁਗਾਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ।

♦♦

ਜ਼ਬਮ ਭਰ ਜਾਨੇ ਪਰ ਭੀ ਕੁਛ ਦਰਦ ਸਾ ਬਾਕੀ ਰਹਾ।
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਜ਼ੀ¹ ਸੇ ਮੇਰਾ ਰਾਬਤਾ² ਬਾਕੀ ਰਹਾ।

ਚਲਤੇ ਚਲਤੇ ਹਮਸਫਰ ਜਾਨੇ ਕਹਾਂ ਪੇ ਖੋ ਗਏ,
ਕੋਈ ਭੀ ਆਖਿਰ ਨਾ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਕਾ ਬਾਕੀ ਰਹਾ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹਰ ਜਾਵੀਏ³ ਸੇ ਦੇਖਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਭੀ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੋ ਸੋਚਨਾ ਬਾਕੀ ਰਹਾ।

ਇਕ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ ਗਿਆ ਰੁਖਸਤ⁴ ਹੁਏ ਉਸ ਸ਼ਖਸ ਕੋ,
ਜਾਨੇ ਕਿਉਂ ਉਸ ਕਾ ਅਭੀ ਤਕ ਤਜਕਰਾ⁵ ਬਾਕੀ ਰਹਾ।

ਹਾਲੇ ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਬਿਆਂ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਚਿਹਰੇ ਕੇ ਨਕੂਸ਼⁶,
ਆਪ ਕੋ ਫਿਰ ਮੁਝ ਸੇ ਅਬ ਕਿਆ ਪੂਛਨਾ ਬਾਕੀ ਰਹਾ।

ਆਪ ਥੇ ਤੈ ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਕਿਆ ਸੋਚਤੇ ਥੇ ਹਮ ਮਗਰ,
ਆਜ ਤਨਹਾ ਬੈਠ ਕਰ ਕਿਆ ਸੋਚਨਾ ਬਾਕੀ ਰਹਾ।

ਹਮ ਨੇ ਸੀਖਾ ਹੈ ਗਾਮੇ ਦੁਨੀਆ ਕਾ ਤੈ ਕਰਨਾ ਖਿਆਲ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੇ ਔਰ ਕਿਆ ਕਿਆ ਸੀਖਨਾ ਬਾਕੀ ਰਹਾ।

ਸਰ ਪੇ ਪੜਤੀ ਹੈ ਤੈ ਫਿਰ ਦੁਨੀਆ ਸਿਖਾ ਦੇਤੀ ਹੈ ਸਭ,
ਸੀਖ ਲੇਂਗੇ ਹਮ ਭੀ ਗਰ ਕੁਛ ਸੀਖਨਾ ਬਾਕੀ ਰਹਾ।

ਜਾਨੇ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਚਲਤੇ ਰਹੇ,
ਪੂਛ ਲੇਨੇ ਦੋ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਡਾਸਲਾ ਬਾਕੀ ਰਹਾ।

1. ਅਤੀਤ 2. ਸੰਬੰਧ 3. ਦਿਸਟੀਕੌਣ 4. ਵਿਛੜਨਾ
5. ਜ਼ਿਕਰ 6. ਨਕਸ਼ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ

**

ਹਮ ਅਪਨੀ ਤਲਖ ਯਾਦੋਂ ਕੋ ਭੀ ਦਫਨਾਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ।
ਗਰਜ਼¹ ਅਥ ਹਮ ਕਹੀਂ ਭੀ ਦਿਲ ਕੋ ਬਹਿਲਾਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ।

ਤੁਆਰਫ² ਅਜ਼ ਸਰੇ ਨੌਂ ਉਨ ਸੇ ਮੇਰਾ ਕਿਆ ਕਿਆਮਤ ਹੈ,
ਪੁਰਾਨੇ ਯਾਰ ਭੀ ਅਥ ਉਨ ਸੇ ਪਹਿਚਾਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ।

ਮੈਂ ਹੂੰ ਇਕ ਲਮਹਾ-ਏ-ਮੌਜੂਦ⁴ ਸੀਨੇ ਸੇ ਲਗਾ ਮੁਝ ਕੋ,
ਕਿ ਮਾਜੀ⁵ ਮੈਂ ਦਿਲੇ ਨਾਦਾਂ ਕੋ ਉਲਝਾਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ।

ਨਾ ਕਰ ਕੁਛ ਰੰਜ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਬਨ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਐਸੇ ਹੀ,
ਕਿਸੀ ਕੇ ਸਰ ਪੇ ਕੁਛ ਇਲਜ਼ਾਮ ਠਹਿਰਾਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ।

ਯੇ ਮੇਰਾ ਗਾਮ ਭੀ ਤੈ ਅਪਨੀ ਮੇਰੀ ਤਖਲੀਕ⁶ ਹੈ ਵਰਨਾ,
ਕਿਸੇ ਕੇ ਦਿਲ ਮੈਂ ਖੁਦ ਉਠ ਕਰ ਤੈ ਵੀਗਾਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ।

ਇਸੇ ਲੇ ਕਰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੈਂ ਰਹੇ ਵਹਿਮੋ-ਗੁਮਾਂ⁷ ਬਰਸੋਂ,
ਜੋ ਆਏ ਥੇ ਖੁਦਾ ਬਨ ਕਰ ਖੁਦਾ ਮਾਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ।

ਬਿਨਾ ਮਾਂਗੇ ਭੀ ਮਿਲ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਰੰਜੇ-ਗਾਮ ਜਮਾਨੇ ਸੇ,
ਸਮਝ ਲੇਤੇ ਅਗਰ ਯੇ ਹਮ ਤੈ ਪਛਤਾਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ।

1. ਮਤਲਬ ਕਿ 2. ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ 3. ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ 4. ਹੁਣ ਦਾ ਪਲ 5.
ਅਤੀਤ 6. ਸਿਰਜਣਾ 7. ਵਹਿਮ ਤੇ ਸੱਕ ਸੁਥੇ

**

हम जिसे कहिते हैं अपनी ज़िंदगानी आज कल ।
वे भी हम पे हैं किसी की मिहरबानी आज कल ।

द्विर कष्टी अनजान अंदेष्ठो¹ से भर जाता है दिल,
है बझी मुश्किल मुश्की भी रास आनी आज कल ।

कौन मेरा दोसरा है और कौन है दुश्मन मेरा,
बुद्ध समझ आड़ी नहीं है ये कहानी आज कल ।

आज गुदादे-चमन² जै है वे कहि तै दू मगर,
मुझ कौं अपने आप से है बदरगामानी³ आज कल ।

हर दृधी दिल की कहानी लोग सुनते से कड़ी,
है गष्टी है वे रिवाइट भी पुरानी आज कल ।

जब अकेले रौं लीआ करते से वे दिन मूँब से,
हैं गिआ है मुश्क इन अंखें का पानी आज कल ।

1. मैंके 2. बाज़ा दी कहानी 3. आपडे आप ते मैंक

**

ਰੋਨੇ ਵਾਲੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਹੰਸਨੇ ਕੀ ਔਕਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਬਰਸੋਂ ਸੇ ਵੋ ਸਾਥ ਹੈ ਮੇਰੇ,
ਲੇਕਿਨ ਕਿਸਮਤ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹਮ ਉਕਤਾ ਕਰ ਛੋੜ ਆਏ ਹੈਂ,
ਵਰਨਾ ਬਾਜ਼ੀ ਮਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਉਸ ਕੀ ਬਾਤੋਂ ਮੇਂ ਭੀ ਅਥ ਤੈ,
ਪਹਿਲੇ ਜੈਸੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਿਆਰ ਕੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਸੂਖਾ ਹੈ,
ਬਾਦਲ ਹੈਂ ਬਰਸਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਦੁਖ ਮੇਰਾ ਅਪਨਾ ਹੈ,
ਯੇ ਉਸਕੀ ਸੌਗਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

**

ਹਰਿਕ ਆਇਆ ਗਿਆ ਖੁਸ਼ ਥਾ।
ਮੈਂ ਸਭ ਕੋ ਦੇਖਤਾ ਖੁਸ਼ ਥਾ।

ਕਿਸੀ ਸੇ ਭੀ ਨਾ ਥਾ ਸ਼ਿਕਵਾ,
ਜੇ ਦਿਲ ਮਾਸੂਮ ਸਾ ਖੁਸ਼ ਥਾ।

ਬਹੁਤ ਹੀ ਤੰਗਦਸਤੀ ਥੀ,
ਮਗਰ ਦਿਲ ਤੋ ਮੇਰਾ ਖੁਸ਼ ਥਾ।

ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਹੁਆ ਦਿਲ ਕੋ,
ਅਭੀ ਕਲ ਤੋ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਥਾ।

ਨਾ ਪੂਛੋ ਮੈਨੇ ਕਿਆ ਪਾਇਆ,
ਕਿ ਮੈਂ ਤੋ ਢੂਢਤਾ ਖੁਸ਼ ਥਾ।

ਉਸੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਕਿਆ ਥੀ,
ਅਗਰ ਮੈਂ ਗਮਜ਼ਦਾ ਖੁਸ਼ ਥਾ।

ਮੁਝੇ ਗਾਮ ਦੇ ਕੋ ਵੇ ਆਖਿਰ,
ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾ ਖੁਸ਼ ਥਾ।

ਕਿ ਅਬ ਲਗਤਾ ਹੈ ਵੇ ਸਪਨਾ,
ਕਭੀ ਜਬ ਮੈਂ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਥਾ।

1. ਦੂਖੀ

♦♦

ਜੋ ਪਰਖ ਲੇ ਮੁਝ ਕੋ ਐਸਾ ਕੋਈ ਪੈਮਾਨਾ ਨਹੀਂ।
ਆਪ ਨੇ ਯੇ ਰਾਜ਼ ਸ਼ਾਇਦ ਆਜ ਤਕ ਜਾਨਾ ਨਹੀਂ।

ਰੇਜ਼ਾ ਰੇਜ਼ਾ¹ ਕਰ ਦੀਆ ਤੁਮ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕਿਰਦਾਰ ਕੋ,
ਫਿਰ ਭੀ ਸਦ² ਅਫਸੋਸ ਤੁਮ ਨੇ ਮੁਝ ਕੋ ਪਹਿਚਾਨਾ ਨਹੀਂ।

ਤੁਮ ਕੋਈ ਸਮਾਅ ਨਹੀਂ ਜੋ ਰਾਤ ਭਰ ਜਲਤੀ ਰਹੋ,
ਜਲ ਕੇ ਮਰ ਜਾਓ³ ਮੈਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਐਸਾ ਪਰਵਾਨਾ ਨਹੀਂ।

ਮੈਂ ਜ਼ਬਾਂ ਸੋ ਕਿਆ ਕਹੂੰ ਐ ਮੇਰੀ ਮਨਜ਼ੂਰੇ-ਨਜ਼ਰ,
ਅਪਨੇ ਦਿਲ ਸੋ ਪੂਛ ਕਿਥਾ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦੀਵਾਨ ਨਹੀਂ?

ਜੁਜ਼⁴ ਖੁਦਾਏ ਪਾਕ ਯਾ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕੋ ਛੋੜ ਕਰ,
ਕੋਈ ਔਰ ਅਪਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕੋਈ ਬੇਗਾਨਾ ਨਹੀਂ।

ਏਕ ਗਾਮ ਜਾਤਾ ਰਹਾ ਤੈ ਦੂਸਰਾ ਮਿਲਤਾ ਰਹਾ,
ਯੇ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਮੇਰੀ ਯੇ ਕੋਈ ਅਫਸਾਨਾ ਨਹੀਂ।

1. ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ 2. ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਇਕ ਸੋ, ਏਥੇ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ 3.
ਹਿੱਸਾ

**

है दिल का हे भी ते चिहरा जो अपनाइਆ नहीं जाता।
कभी माज्जी¹ का मेरे दिल से ये साइआ नहीं जाता।

कभी अपने ही साए से मेरा दिल डर गिआ हैगा,
कि मुझ से आइना-धाने में अब जाइआ नहीं जाता।

निकल आइआ हूँ मैंज़िल से मैं इतनी दूर ऐ हमदम,
कि चाहूँ भी ते मुझ से लौट कर जाइआ नहीं जाता।

झपाउँ दिल के बिस आंचल में ऐ संगो² रुधे³ गीड़ी⁴,
ये हैं स्रीस्ता हैं जो पैंखर से टकराइआ नहीं जाता।

लघे-झंदां⁵ सरे-स्नामे-अलम⁶ इक आज्जमाइस्त है,
मिले दिल के धुस्री ते बिस से मुसकाइआ नहीं जाता।

ना कर कुछ रैज कि हालात बन जाते हैं ऐसे ही,
बिसी के बोसबष मुलज्जम ते ठहिराइआ नहीं जाता।

1. अतीउ 2. पैंखर 3. चिहरा 4. दुनीआ (दुनीआ दा पश्गीला चिहरा) 5.
मुसकराउँदे धुँल 6. दुँख भरी साम विच

**

ਹਰ ਵਕਤ ਹੀ ਕਹਿਤੇ ਹੋ ਕਿ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ।
ਜੇ ਬਾਤ ਜੋ ਕਹਿਤੇ ਹੋ ਤੋ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ।

ਕਰਨੇ ਕੋ ਜਹਾਂ ਲੋਗ ਤੋ ਕਿਆ ਕਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ।
ਕਿਆ ਹਮ ਨੇ ਕੀਆ ਤੁਮ ਜੋ ਗਵਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ।

ਕਿਉਂ ਰਸਮੋ-ਰਿਵਾਇਆਤ ਕੀ ਪਾਬੰਦੀ ਹੋ,
ਪੂਛੋ ਤੋ, ਹੈ ਤਾਕੀਦ ਕਿ ਪੂਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ।

ਕੁਛ ਕਰ ਨਹੀਂ ਪਾਤੇ ਹਮ ਅਗਰ ਸੋਚਨੇ ਲਗ ਜਾਏ,
ਕਰਨੇ ਪੇ ਕੁਛ ਆ ਜਾਏ ਤੋ ਸੋਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ।

ਹਮ ਪਹਿਲੇ ਤਮੰਨਾਓਂ ਕੋ ਤਰਤੀਬ ਤੋ ਦੇ ਲੋ,
ਫਿਰ ਦੇਖੀਏ ਕਰਤੇ ਭੀ ਹੈਂ ਕੁਛ ਯਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ।

ਮੁਦ ਪਰ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਭੀ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ,
ਔਰ ਆਪ ਮੁਦਾ ਪਰ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ।

ਜਾਨਾ ਹੀ ਜਿਸੇ ਹੋ ਉਸੇ ਜਾਨੇ ਦੀਆ ਜਾਏ,
ਅਬ ਜਾਤੇ ਹੁਏ ਸ਼ਬਦ ਕੋ ਰੋਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ।

ਹਮ ਲੋਗ ਅਧੂਰੇ ਹੈਂ ਅਧੂਰੀ ਸਭੀ ਬਾਤੋਂ,
ਹੈਰਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਾ ਕਭੀ ਸ਼ਿਕਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ।

ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਤੋ ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ ਬੇਲਾਗ ਮੁਹੱਬਤ,
ਇਸ ਨੂਰ ਕੋ ਝੁਠਲਾ ਕੇ ਅੰਧੇਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ।

ਹਰ ਬਾਤ ਹੀ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਅਗਰ ਦਿਲ ਪੇ ਯਕੀਂ ਹੋ,
ਦਿਲ ਸਾਥ ਨਾ ਦੇ ਗਰ ਤੋ ਇਗਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ।

**

ਮੁਸਾਫਰ ਕੈ ਤੋ ਯੇ ਗਮ ਹੈ।
ਸਫਰ ਕਾ ਰਾਸਤਾ ਕਮ ਹੈ।

ਕਰੀਬ ਆ ਜਿੰਦਗੀ ਮੇਰੇ,
ਨਜ਼ਰ ਆਤਾ ਮੁਝੇ ਕਮ ਹੈ।

ਹੋ ਕਿਆ ਬੁਨਿਆਦ ਸਾਹਿਲ ਕੀ,
ਜਹਾਂ ਹਰ ਮੌਜ ਬਰਹਮ¹ ਹੈ।

ਮਨਾਜ਼ਰ² ਮਖਤਲਿਫ਼³ ਤੋ ਹੈ,
ਮਗਰ ਯੇ ਏਕ ਸੰਗਮ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਹੀਂ ਕੋਈ,
ਮੁਝੇ ਕਿਸ ਬਾਤ ਕਾ ਗਮ ਹੈ।

ਕਦਮ ਮੇਰੇ ਹੈਂ ਰਸਤੇ ਪਰ,
ਗੁਲੋ⁴ ਪਰ ਜੈਸੇ ਸ਼ਬਨਮ⁵ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਗਮ ਪੁਛਨੇ ਵਾਲੇ,
ਤੁਝੇ ਕਿਸ ਬਾਤ ਕਾ ਗਮ ਹੈ।

ਸਮਝਨਾ ਹੈ ਮੁਝੇ ਯੇ ਭੀ,
ਮੇਰੀ ਹਸਤੀ ਮੇਂ ਕਥਾ ਕਮ ਹੈ।

1. ਤੁਫਾਨੀ 2. ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੰਜ਼ਰ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ
3. ਅਲਗ ਅਲਗ 4. ਛੁੱਲ 5. ਢੇਲ

**

ਜੋ ਰੰਗ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਸੰਭਲਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ ।
ਹਮ ਹੈਂ ਕਿ ਕਭੀ ਦਿਲ ਕੋ ਮਚਲਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ ।

ਜੋ ਬਾਤ ਅਹਿਮ ਹੈ ਵੇਂ ਉਸੇ ਟਾਲ ਰਹੇ ਹੈਂ,
ਹਮ ਹੈਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹੇ ਬਾਤ ਬਚਲਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ ।

ਕੁਛ ਜ਼ਬਤ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕਾ ਖੁਦਾਦਾਦ¹ ਹੈ ਲੇਕਿਨ,
ਕੁਛ ਵੇਂ ਭੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕੋ ਫਿਸਲਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ ।

ਗੈਰੋਂ ਸੇ ਤੋ ਸ਼ਿਕਵਾ ਮੇਰਾ ਨਾ-ਹਕ ਹੀ ਤੋ ਹੋਗਾ,
ਅਪਨੇ ਹੀ ਮੁਝੇ ਆ ਕੇ ਸੰਭਲਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ ।

ਹਕ² ਬਾਤ ਪੇ ਹਮ ਜਾਨ ਭੀ ਦੇ ਸਕਤੇ ਹੈਂ ਅਗਰਚੇ³,
ਹਮ ਦਿਲ ਮੈਂ ਕਭੀ ਨਫੀ⁴ ਕੋ ਪਲਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ ।

ਇਹਸਾਸ ਅਜ਼ਬ ਹੈ⁵ ਮੇਰੇ ਯਾ ਮੇਰੇ ਹਾਲਾਤ,
ਰੋਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ ਵੇਂ ਬਹਲਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ ।

ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ ਹਰ ਬਾਤ ਦਲੀਲੋਂ ਮੈਂ ਕਹੀਂ ਗੁੰਮ,
ਅਹਿਬਾਬਾ⁶ ਕਿਸੀ ਬਾਤ ਕੋ ਫਲਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ ।

ਢਲਤੀ ਹੈ ਜਲਨ ਦਿਲ ਕੀ ਤੋ ਅੱਸ਼ਾਰ⁷ ਮੈਂ ਲੇਕਿਨ,
ਹਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋ ਕਿਸੀ ਆਂਚ ਸੋਂ ਜਲਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ ।

1. ਰੱਬ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ 2. ਸੱਚ 3. ਭਾਵੇਂ

4. ਨਾਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਚਾਰ 5. ਦੋਸਤ 6. ਸ਼ਿਆਰ

ਖਵਾਬ ਲੇਨੇ ਕਾ ਸਰੋ-ਸਾਮਾਂ¹ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।
ਜਬ ਪਸੇ-ਮੰਜ਼ਰ² ਹੀ ਮੇਰੀ ਜਾਂ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਜਿਸਮ ਕੀ ਪੂਰੀ ਹੁਈ ਹਰ ਏਕ ਡਰਮਾਇਸ਼ ਮਗਰ,
ਰੂਹ ਕੇ ਹਰ ਦਰਦ ਕਾ ਦਰਮਾਂ³ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਪਾ ਲੀਆ ਯੂੰ ਤੋ ਅਬੂਰ ਇਨਸਾਂ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਪਰ ਮਗਰ,
ਇਸ ਨਈ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਕਾ ਇਨਸਾਂ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਥਾ ਯਕੀਂ ਖੁਦ ਪਰ ਹੀ ਕਬ ਮੁਝ ਕੋ ਨਾ ਉਸ ਪਰ ਇਅਤਕਾਦ⁴,
ਯਾਨੀ ਅਥ ਐ ਦਿਲ ਤੇਰਾ ਈਮਾਂ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਕੈਸੀ ਥੀ ਤਾਬੇ-ਸ਼ਨੇਦਾਨ⁵ ਕੋਈ ਸੁਨਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ,
ਯੂੰ ਭੀ ਇਜ਼ਹਾਰੇ ਦਿਲੇ ਯਜ਼ਦਾਂ⁶ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਖੁਦੀ ਹੋ ਤਾ ਬੁਲੰਦੀ⁷ ਪਰ ਕਿ ਜਬ,
ਮੇਰੀ ਤਰਥੀਅਤ⁸ ਕਾ ਹਰ ਸਾਮਾਂ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਮਰ ਨਾ ਪਾਏ ਹਮ ਮਗਰ ਜਜ਼ਬੇ ਅਪਾਹਜ ਹੋ ਗਏ,
ਐ ਮੁਹੱਬਤ ਤੇਰਾ ਹਰ ਪੈਮਾਂ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

1. ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਾਮਾਨ 2. ਵਿਸ਼ ਦੀ ਪਿੱਠੂਮੀ 3. ਇਲਾਜ 4. ਭਰੋਸਾ 5. ਸੁਣਨ
ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ 6. ਉਦਾਸ, ਦੁਖੀ 7. ਸਿਖਰ ਤੋਂ
8. ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ

***

ਮੇਰਾ ਗਾਮ ਸੇ ਵੈ ਰਿਸਤਾ ਹੈ ਜੋ ਮਛਲੀ ਕਾ ਪਾਨੀ ਸੇ।
ਮੁਝ ਕੌ ਯੇ ਮਾਲੂਮ ਹੁਆ ਥਾ ਅਪਨੀ ਸ਼ੋਭ ਜਵਾਨੀ ਸੇ।

ਸਾਬ ਹੀ ਸਾਬ ਫਲੇ ਫੁਲੇ ਹੈਂ ਮੈਂ ਔਰ ਮੇਰੀ ਵੀਰਾਨੀ,
ਐਸੇ ਰਿਸਤੇ ਟੂਟ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ਇਤਨੀ ਆਸਾਨੀ ਸੇ।

ਮੁਝ ਕੌ ਗਾਮ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਤਨਾ ਤੋ ਸੋਚਾ ਹੋਤਾ,
ਬਚਪਨ ਸੇ ਮੈਂ ਖੇਲਤਾ ਆਇਆ ਹੂੰ ਸਾਗਰ ਤੁਝਾਨੀ ਸੇ।

ਗਾਮ ਦੇਨਾ ਤੋ ਐਸਾ ਮੁਝ ਕੌ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇਨਾ ਤੋ ਐਸੀ,
ਭੂਲ ਨਾ ਪਾਊਂ ਜਿਨ ਕੌ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਮੈਂ ਆਸਾਨੀ ਸੇ।

ਆਜ ਸ਼ਬੇ-ਗਾਮ¹ ਹੈ ਮੈਂ ਫਿਰ ਭੀ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਨੇ ਆਇਆ ਹੁੰ,
ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈਂ ਮਹਿਫਲ ਮੈਂ ਸਭ ਲੋਗ ਮੁਝ ਹੈਰਾਨੀ ਸੇ।

ਵੈਸੇ ਤੋ ਮੈਂ ਦੋਜ਼ਖ² ਸੇ ਭੀ ਡਰਨੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਮਗਰ,
ਆਖਿਰ ਡਰ ਜਾਤਾ ਹੂੰ ਤੇਰੇ ਅਸ਼ਕੋਂ³ ਕੀ ਤੁਗਿਆਨੀ⁴ ਸੇ।

1. ਗਾਮ ਦੀ ਰਤ 2. ਨਰਕ 3. ਹੱਡ 4. ਹੜ੍ਹ

**

ਵਕਤ ਕਾ ਥਾ ਯਾ ਕਿਸੀ ਕਾ ਥਾ ਤਕਾਜ਼ਾ ਫੈਸਲਾ।
ਥਾ ਕਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਮੈਂ ਕਰਤਾ ਜੋ ਅਪਨਾ ਫੈਸਲਾ।

ਯੂਂ ਤੋ ਹਮਨੇ ਫੈਸਲਾ ਅਪਨੇ ਲੀਏ ਖੁਦ ਹੀ ਕੀਆ,
ਆਜ ਲਗਤਾ ਹੈ ਵੋ ਥਾ ਸ਼ਾਇਦ ਖੁਦਾ ਕਾ ਫੈਸਲਾ।

ਜਿੰਦਗੀ ਮੈਂ ਫੈਸਲੇ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਸਮਝੇ ਨਹੀਂ,
ਜਿੰਦਗੀ ਕੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਕਾ ਹੈ ਜਨਾਜ਼ਾ ਫੈਸਲਾ।

ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਆਸਾਂ ਨਹੀਂ ਥਾ ਪਰ ਨਦੀਮ¹,
ਮੇਰੀ ਮਜਬੂਰੀ ਯੇ ਥੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਚਾਹਾ ਫੈਸਲਾ।

ਫੈਸਲਾ ਹਮਨੇ ਕੋਈ ਕਰ ਭੀ ਲੀਆ ਤੋ ਕਿਆ ਹੂਆ,
ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਭੀ ਅਕਸਰ ਹਮਨੇ ਬਦਲਾ ਫੈਸਲਾ।

ਮੇਰੀ ਖਾਤਿਰ ਫੈਸਲੇ ਅਥ ਲੱਗ ਸਭ ਕਰਨੇ ਲਗੇ,
ਮੇਰੀ ਉਲਝਨ ਹੈ ਕਿ ਅਥ ਮਾਨੂੰ ਤੋ ਕਿਸ ਕਾ ਫੈਸਲਾ।

ਹਾਲੇ-ਦਿਲ ਅਥ ਕਿਆ ਹੈ ਮੇਰਾ ਯੇ ਪਤਾ ਚਲਤਾ ਨਹੀਂ,
ਮੈਂ ਸੁਖੀ ਹੂੰ ਯਾ ਦੁਖੀ ਯੇ ਆਪ ਕਰਨਾ ਫੈਸਲਾ।

♦♦

ਜਿਸ ਕੋ ਮੈਂ ਜੀਨਾ ਕਹਿਤਾ ਹੁੰਦੇ ਲਮਹੇ ਦੋ ਚਾਰ ਮਿਲੇ।
ਬਾਕੀ ਜੋ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਕੇ ਦਿਨ ਥੇ ਵੈ ਯੂੰ ਹੀ ਬੇਕਾਰ ਮਿਲੇ।

ਅਪਨੇ ਘਰ ਮੈਂ ਆਜ ਅਕੇਲਾ ਮੈਂ ਗਾਮਗੀਨ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਲੇਕਿਨ,
ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਰਖਨੇ ਵਾਲੇ ਕੁਛ ਲੋਗ ਮਗਰ ਤੱਈਆਰ ਮਿਲੇ।

ਪਿਆਰ ਅਗਰ ਸਾਥੀ ਹੋ ਤੋ ਫਿਰ ਘਬਰਾਨੇ ਕੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ,
ਰਸਤੇ ਮੈਂ ਚਲਤੇ ਚਲਤੇ ਗਰ ਆਗੇ ਇਕ ਦੀਵਾਰ ਮਿਲੇ।

ਮੇਰੀ ਕੈਡੀਅਤ¹ ਹੈ ਯੇ ਕਿ ਮੁਝ ਕੋ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੜਤਾ,
ਤੇਰਾ ਅਥ ਇਕਰਾਰ ਮਿਲੇ ਮੁਝ ਕੋ ਯਾ ਅਥ ਇਨਕਾਰ ਮਿਲੇ।

ਜਿਨ ਕੋ ਪੂਛਨੇ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਦੋਸਤ ਕੋਈ ਗਾਮਖਾਰ ਨਾ ਥਾ,
ਸ਼ਹਿਰ ਮੈਂ ਐਸੇ ਭੀ ਤੋਂ ਹਮ ਕੋ ਲੋਗ ਬਹੁਤ ਬੀਮਾਰ ਮਿਲੇ।

ਕਹਿਨੇ ਕੋ ਤੋ ਅਥ ਭੀ ਵੇ ਮਿਲਤੇ ਹੀ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ ਮੁਝ ਕੋ,
ਲੇਕਿਨ ਵੇ ਕੁਛ ਅੌਰ ਬਾਤ ਥੀ ਜਥ ਵੈ ਪਹਿਲੀ ਬਾਰ ਮਿਲੇ।

1. ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ

**

जाने किआ चाहा सा मैने जाने किआ मिलता रहा।
किआ मुझे अपने कीषे का ही मिला मिलता रहा?

किआ बड़ेरे-हादसा मिलता रहा जो भी मिला,
जा मुझे अपने मुकेदर का लिखा मिलता रहा।

आमरा मिलता रहा कुछ इस उत्तरा से भी मुझे,
ऐक ग्राम जाता रहा तो दूसरा मिलता रहा।

मैं अबेला तो नहीं हूँ मुखउला¹-ऐ-रैजे-ग्राम,
सौच कर ये भी मुझे कुछ हैसला मिलता रहा।

यूँ तो मिलता ही रहा है वै मुझे अकमर मगर,
अजनबी बन कर मिला भी तो वै किआ मिलता रहा।

जिसरी मैं किआ मिला और किआ नहीं ये सौच किउँ,
सौचता रहिता हूँ फिर भी मुझ को किआ मिलता रहा।

1. छुशिआ रैइआ

**

ਇਕ ਰਾਜ ਹੁੰ ਜੋ ਆਖਿਰ ਉਰੀਆਂ¹ ਹੁਏ ਬਗੈਰ।
ਖੁਲਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੀ ਪਰ ਪਿਨਹਾਂ² ਹੁਏ ਬਗੈਰ।

ਆਦਤ ਸੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕੁਛ ਇਸ ਤਰਾ ਮੁਝੇ,
ਮਿਲਤਾ ਨਹੀਂ ਸਕੂਨ ਪਰੇਸ਼ਾਂ ਹੁਏ ਬਗੈਰ।

ਇਤਫਾਕ ਹੀ ਥਾ ਮਿਲਨਾ ਮੁਝ ਕੋ ਤੇਰਾ ਭੀ ਲੇਕਿਨ,
ਮੁਮਕਿਨ ਕਹਾਂ ਥਾ ਵੇਂ ਭੀ ਇਮਕਾਂ³ ਹੁਏ ਬਗੈਰ।

ਕੋਈ ਮੁਝੇ ਬਤਾਏ ਕੁਛ ਤੋਂ ਕਿ ਕਿਆ ਹੈ ਆਖਿਰ,
ਉਨ ਕਾ ਵਜੂਦ ਮੁਝ ਪੇ ਮਿਹਰਬਾਂ ਹੁਏ ਬਗੈਰ।

ਇਤਨੀ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਕਿ ਆਜ ਮੁਝ ਕੋ,
ਦਿਖਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕੁਛ ਭੀ ਹੈਰਾਂ ਹੁਏ ਬਗੈਰ।

ਸਾਦਾਂ⁴ ਕਭੀ ਹੁਆ ਨਹੀਂ ਰੋਏ ਬਗੈਰ ਮੈਂ,
ਰੋਆ ਨਹੀਂ ਕਭੀ ਮੈਂ ਸਾਦਾਂ ਹੁਏ ਬਗੈਰ।

1. ਪਰਗਟ, ਜਾਹਿਰ 2. ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ 3. ਸੰਭਾਵਨਾ 4. ਮੁਸ

**

ਕੱਲ ਹੋਗਾ ਪਤਾ ਕਿਆ, ਮਤ ਪੂਛੋ।
ਅਬ ਆਂਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਤ ਪੂਛੋ।

ਜਿਸ ਗਾਓਂ ਕਭੀ ਜਾਨਾ ਹੀ ਨਾ ਹੈ,
ਉਸ ਗਾਓਂ ਕਾ ਰਸਤਾ ਮਤ ਪੂਛੋ।

ਸਭ ਨੇ ਹੀ ਪੂਛਾ ਹਾਲ ਮੇਰਾ,
ਤੁਮ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪੂਛਾ, ਮਤ ਪੂਛੋ।

ਕਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਸੋਚਾ ਕਿਆ ਕਹੀਏ,
ਕਿਆ ਸੋਚ ਕੇ ਦੇਖਾ, ਮਤ ਪੂਛੋ।

ਕੁਛ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ ਮੁਝ ਕੌ,
ਰੈਤਾ ਹੁੰ ਕਿ ਹੰਸਤਾ, ਮਤ ਪੂਛੋ।

ਯੇ ਭੀ ਤੋ ਉਸੇ ਉਲਝਨ ਹੋਗੀ,
ਕਿਆ ਪੂਛੋ ਅਬ, ਕਿਆ ਮਤ ਪੂਛੋ।

ਹਰ ਬਾਤ ਬਤਾਨੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ,
ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ, ਮਤ ਪੂਛੋ।

**

ਹੈਤਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਭੀ ਗਜ਼ਲ ਖਵਾ¹ ਕਭੀ ਕਭੀ।
ਗਾਮਹਾਏ ਰੋਜ਼ੇ-ਸ਼ਬਾ² ਸੇ ਗੁਰੇਜਾ³ ਕਭੀ ਕਭੀ।

ਹੈਤੇ ਹੈਂ ਲੋਗ ਇਤਨਾ ਪਰੇਸ਼ਾਂ ਕਭੀ ਕਭੀ।
ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਚਾਕ ਅਪਨਾ ਗਿਰੇਬਾਂ ਕਭੀ ਕਭੀ।

ਘਬਰਾ ਕੇ ਅਪਨੇ ਆਪ ਸੇ ਇਨਸਾਂ, ਕਭੀ ਕਭੀ।
ਹੈਤਾ ਹੈ ਕੁਲ ਜਹਾਂ ਸੇ ਹਿਰਾਸਾਂ ਕਭੀ ਕਭੀ।

ਖੁਦ ਪਰ ਨਾ ਏਤਬਾਰ, ਨਾ ਉਨ ਪਰ ਯਕੀਨ ਥਾ,
ਯੂੰ ਲੁਟ ਗਿਆ ਸਕੂਨੇ-ਦਿਲੋ-ਜਾਂ ਕਭੀ ਕਭੀ।

ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਆਪ ਦੇਖ ਨਾ ਪਾਏ ਹੋਂ ਆਜ ਤਕ,
ਹੈਤਾ ਹੈ ਦਿਲ ਕਾ ਦਾਗ ਨੁਮਾਇਆਂ ਕਭੀ ਕਭੀ।

ਗੁਲਚੀਂ ਕਾ ਹੈ ਕਸੂਰ ਨਾ ਬੇਰਹਿਮ ਥੀ ਖਿਜਾਂ,
ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਬਨੀ ਹੈ ਤੰਗੀਏ-ਦਾਮਾਂ⁴ ਕਭੀ ਕਭੀ।

ਕੁਛ ਗਾਮ ਨਾ ਕਰ ਕਠਿਨ ਹੈ ਅਗਰ ਜਿੰਦਗੀ ਕੀ ਰਾਹ,
ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਭੀ ਹੋ ਹੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਆਸਾਂ ਕਭੀ ਕਭੀ।

1. ਗਜ਼ਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਤਿਆਰ 2. ਦਿਨ-ਰਾਤ ਗਾਮ ਵਿਚ ਫੁੱਥੇ ਹੋਏ, ਪਰ
ਦਿਲ ਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ 3. ਭੁਬਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾ ਹੋਣਾ 4. ਝੋਲੀ ਦੀ ਘਾਟ

**

ਪਿੜਾਂ ਮੇਂ ਸ਼ਾਸ਼ ਸ਼ਾਸ਼ ਪਰ ਗੁਲਾਬ ਢੂੰਡਤੇ ਰਹੇ ।
ਕਿ ਜਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਥਾ ਹੀ ਜੋ ਨਾਯਾਬ¹ ਢੂੰਡਤੇ ਰਹੇ ।

ਵੈ ਦਿਖਾਨਾ ਚਾਹਤੇ ਤੋ ਥੇ ਮੁਝੇ ਖੁਦ ਕੋ ਮਗਰ,
ਮੁਝ ਕੋ ਆਤਾ ਦੇਖ ਕਰ ਨਕਾਬ ਢੂੰਡਤੇ ਰਹੇ ।

ਸੋਚ ਕੀ ਅੰਧੀ ਗਲੀ ਸੇ ਲੌਟ ਕਰ ਆਏ ਹੁਏ,
ਅੇ ਜਿੰਦਗੀ ਤੇਰਾ ਜੋ ਹੈ ਹਿਸਾਬ ਢੂੰਡਤੇ ਰਹੇ ।

ਫਿਰ ਆਗਹੀ² ਕਾ ਫਿਕਰ ਥਾ ਨਿਜਾਤ³ ਕਾ ਸਵਾਲ ਥਾ,
ਖੁਦਾ ਤੋ ਯਾਦ ਨਾ ਰਹਾ ਕਿਤਾਬ ਢੂੰਡਤੇ ਰਹੇ ।

ਜੋ ਭੀ ਢੂੰਡਤਾ ਰਹਾ ਕੋਈ ਉਸੇ ਵਹੀ ਮਿਲਾ,
ਲੋਗ ਵੈ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅਜਾਬ⁴ ਢੂੰਡਤੇ ਰਹੇ ।

ਯੇ ਤਮੀਜ਼ ਥੀ ਕਹਾਂ ਕਿ ਕਰ ਸਕੇ ਸਵਾਲ ਕੁਛ,
ਫਿਰ ਭੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਢੂੰਡਤੇ ਰਹੇ ।

ਹਮ ਜੋ ਢੂੰਡਤੇ ਰਹੇ ਹਮੋਂ ਤੋ ਮਿਲ ਗਿਆ ਮਗਰ,
ਆਪ ਜਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਕਿਆ ਜਨਾਬ ਢੂੰਡਤੇ ਰਹੇ ।

1. ਜੋ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ 2. ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 3. ਮੁਕਤੀ 4. ਦੁੱਖ

***

ਜੀਨੇ ਸੇ ਦਿਲ ਟੂਟ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਮਰਨਾ ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਲਗੇ।
ਐਸੇ ਮੈਂ ਬਸ ਨਾਮ ਭੁਦਾ ਕਾ ਹੀ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਲਗੇ।

ਸੈਰ ਰਹਾ ਹੂੰ ਆਪ ਨਾ ਜਾਨੇ ਜਾ ਕਰ ਆਜ ਖਰੀਦੋਂ ਕਿਆ,
ਗਰ ਨਫਰਤ ਔਰ ਪਿਆਰ ਕੇ ਸਪਨੋਂ ਕਾ ਯਾਂ ਇਕ ਬਾਜ਼ਾਰ ਲਗੇ।

ਭੂਲ ਸਕੇਂ ਵੋ ਭੁਦ ਕੇ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਫਿਰ ਮੁਝ ਕੇ ਯਾਦ ਕਰੋਂ,
ਅਪਨੇ ਆਪ ਮੈਂ ਲੇਕਿਨ ਇਤਨਾ ਖੋਏ ਵੋ ਬੀਮਾਰ ਲਗੇ।

ਬੋਲਤੀ ਆਖੋਂ, ਮੁਸਕਾਤੇ ਲਥ, ਹੋਤੇ ਹੋਂਗੇ ਦੁਨੀਆ ਮੈਂ,
ਕਿਸ ਨੇ ਦੇਖੇ ਹੈਂ ਜੰਗਲ ਮੈਂ ਛੂਲ ਅਗਰ ਦੋ ਚਾਰ ਲਗੇ।

ਪਹਿਲੇ ਤੋ ਖਵਾਬੋਂ ਮੈਂ ਥੂੰ ਕਰ ਹਮ ਜੀ ਲੇਤੇ ਥੇ ਲੇਕਿਨ,
ਅਥ ਖਵਾਬੋਂ ਮੈਂ ਭੀ ਤੇ ਆਕਰ ਛੂਲ ਹਮੌਂ ਅੰਗਾਰ ਲਗੇ।

ਅਪਨੇ ਦਿਲ ਸੇ ਮੇਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ, ਜੋ ਥਾ ਬਸ ਵੋ ਕਾਮ ਆਇਆ,
ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜੋ ਭੀ ਥੇ ਬੇਕਾਰ ਲਗੇ।

♦♦

झुदा जाने हैं अपने दिल में किआ किआ सौच लेते हैं।
मैं अकसर सौचता हूँ कि है कैसा सौच लेते हैं।

ना सौचें हम कि सौचें, छरक देने में नहीं बुझ भी,
हम उत्तना जी कहा पाते हैं, जितना सौच लेते हैं।

अब इतनी जलदबाजी में ना कीजे डैसले दिल के,
ठहर जा ऐ मेरी उबदीर! योङ्गा सौच लेते हैं।

है कहते हैं पराई किआ पञ्ची उड़ के, नबेड़ अपनी,
मैं कहता हूँ कि अकसर लौग ऐसा सौच लेते हैं।

मुझे अपने लीटे भी सौचना मुझकिल सा लगता है,
है कैसे लौग हैते हैं जै सब का सौच लेते हैं।

♦♦

ਮੈਂ ਰਾਹੋਂ ਦੇਖਤਾ ਚੁਪ ਥਾ।
ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਗਮਜ਼ਦਾਂ ਚੁਪ ਥਾ।

ਕਹੂੰ ਯਾ ਨਾ ਕਹੂੰ ਦਿਲ ਕੀ,
ਮੈਂ ਤਬ ਯੇ ਸੋਚਤਾ ਚੁਪ ਥਾ।

ਹਕੀਕਤ ਜਾਨ ਕਰ ਦਿਲ ਕੀ,
ਮੇਰਾ ਜ਼ਿਹਨੇ-ਰਸਾ² ਚੁਪ ਥਾ।

ਜਬ ਉਸ ਕਾ ਹਾਲੇ-ਦਿਲ ਪੂਛਾ,
ਤੇ ਮੇਰਾ ਹਮਨਵਾ³ ਚੁਪ ਥਾ।

ਮੁੜੇ ਯੇ ਭੀ ਬਿਆਲ ਆਇਆ,
ਵੋ ਕਲ ਭੀ ਤੋ ਬੜਾ ਚੁਪ ਥਾ।

ਹੈ ਕਿਉਂ ਰੰਜੇ-ਅਲਮ⁴ ਇਤਨਾ,
ਜੋ ਪੂਛਾ ਤੋ ਖੁਦਾ ਚੁਪ ਥਾ।

1. ਦੂਖੀ 2. ਸੋਚਣ ਵਾਲਾ ਜ਼ਿਹਨ 3. ਦੋਸਤ,
(ਨਵਾ-ਆਵਾਜ਼), ਹਮਨਵਾ ਇਕੋ ਬੋਲੀ ਬੈਲਣ
ਵਾਲਾ 4. ਗ੍ਰਾਮ

**

है खुस्ती का ग्राम से वे रिस्ता जो दिन का गाड़ से।
मुझ को दौनें ही मिले बड़ कर मेरी औंकाड़ से।

किआ किसी के दिल में था ये किआ पता मुझ को मगर,
जाने किउँ टूटा मेरा दिल, किस की बित्ती थाड़ से।

कोई उलझन नहसिअ़ती¹ भी ते मुभविन है कि हो,
जिस का रिस्ता हो मेरे मौदे हुए ज़ज़बाड़ से।

ये ते स्त्रिवा बुद्ध नहीं मुझ को किसी से भी मगर,
मैंने समझेता कीआ बुद्ध धुद से बुद्ध हालाड़ से।

बाड़ समझानी पज्जे दिल की किसी को भी अगर,
ते कोई रिस्ता नहीं होता है उस की जाड़ से।

मैं जिसे थामे हुए था रुह की उसकीन को,
छट गिआ है वे भी उमीदें का आचल हाथ से।

मैंने ते हक बाड़ ‘मनभेहन’ जो कहिनी थी कही,
आप किउँ मुझ से खड़ा होने लगे इस थाड़ से।

♦♦

बੁਲਾ ਦੇਤੇ ਅਗਰ ਉਸ ਕੋ ਤੇ ਹਮ ਫਿਰ ਯਾਦ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।
ਨਹੀਂ ਆਯਾ ਕੋਈ ਭੀ ਔਰ ਜਿਸ ਕਾ ਤਜ਼ਕਰਾ ਕਰਤੇ ।

ਬੁਗਾ ਕਹਿਤੇ, ਭਲਾ ਕਹਿਤੇ, ਮਗਰ ਕੁਛ ਫੈਸਲਾ ਕਰਤੇ ।
ਯੂੰ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਉਲੜੇ ਹੁਏ ਸੇ ਹਮ ਦੁਆ ਕਰਤੇ ।

ਨਯਾ ਮਾਜ਼ੀ ਬਨਾਨਾ ਭੀ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਜ਼ਰ ਆਯਾ,
ਕਿਧਰ ਘਰ ਸੇ ਨਿਕਲਤੇ ਹਮ ਕਹਾਂ ਸੇ ਇਬਤਿਦਾ¹ ਕਰਤੇ ।

ਗਨੀਮਤ² ਹੈ ਸ਼ਬੇ ਗਾਮ ਭੀ ਹਮੋਂ ਨੌਦ ਆ ਗਈ ਵਰਨਾ,
ਨਾ ਖਵਾਬ ਆਤੇ, ਨਾ ਵੋ ਆਤੇ, ਅਗਰ ਯੂੰ ਰਤਜਗਾ³ ਕਰਤੇ ।

ਨਹੀਂ ਹੈ ਦਿਲ ਕਾ ਜੋਰ ਇਨ ਪਰ ਹਮਾਰਾ ਕੁਛ ਭੀ ਵਰਨਾ ਹਮ,
ਕਭੀ ਇਸ ਸੇ ਖੜਾ ਹੋਤੇ ਕਭੀ ਉਨ ਕੋ ਖੜਾ ਕਰਤੇ ।

ਯੇ ਮੁਮਕਿਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਥਾ ਪਰ ਮੁਝੇ ਯੂੰ ਹੀ ਖਿਆਲ ਆਯਾ,
ਮੇਰਾ ਗਾਮ ਆਪ ਕੋ ਮਿਲਤਾ ਤੇ ਜਾਨੈ ਆਪ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

ਜੇ ਹੋਗਾ ਕਲ ਕਾ ‘ਆਲਮ’ ਵੇ ਭੀ ਦੇਖਾ ਜਾਏਗਾ ਲੇਕਿਨ,
ਹਮਾਰਾ ਦਿਨ ਕਟਾ ਹੈ ਆਜ ਭੀ ਜ਼ਿਕਰੇ-ਖੁਦਾ ਕਰਤੇ ।

1. ਸ਼ੁਰੂਆਤ 2. ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ 3. ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਗਣਾ, ਜਗਰਾਤ

**

ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਜੀ ਕਹਾਂ ਪਾਇਆ ਮੁੜੇ ਜਿਤਨਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ।
ਖਿਰਦਾਂ ਕੀ ਸੋਚ ਕਿਆ ਥੀ ਅੰਦਰ ਦਿਲ ਕੇ ਕਿਆ ਖਿਆਲ ਆਇਆ।

ਮੁੜੇ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਤੋ ਬਸ ਅਪਨਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ।
ਮਗਰ ਵੱਲ ਲੋਗ ਭੀ ਤੋ ਹੈਂ ਜਿਨ੍ਹੇ ਸਭ ਕਾ ਖਿਆਲਾ ਆਇਆ।

ਮੇਰੇ ਬਸ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਥਾ ਕਿ ਮੁੜੇ ਕੈਸਾ ਖਿਆਲ ਆਏ,
ਮੇਰਾ ਮਾਹੌਲ ਜੈਸਾ ਥਾ ਮੁੜੇ ਵੈਸਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ।

ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋ ਨਹੀਂ ਥਾ ਆਪ ਕਾ ਮਿਲਨਾ ਮੁੜੇ ਲੇਕਿਨ,
ਗਨੀਮਤ² ਹੈ ਅਚਾਨਕ ਆਪ ਕੇ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ।

ਜ਼ਬਾਂ ਸੋ ਕੁਛ ਨਾ ਕਹਿ ਪਾਏ ਮਗਰ ਰੋਤੇ ਰਹੇ ਮਿਲ ਕਰ,
ਖੁਦਾ ਜਾਨੇ ਕਿ ਹਮ ਦੋਨੋਂ ਕੋ ਹੀ ਕਿਆ ਕਿਆ ਖਿਆਲ ਆਇਆ।

ਬਿਨਾ ਸੋਚੇ ਭੀ ਤੋ ਜੀਨਾ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ,
ਮੁੜੇ ਫਿਰ ਸੋਚ ਲੇਨੇ ਦੋ ਕਿ ਯੇ ਕੈਸਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ।

1. ਅਕਲ 2. ਸੁਕਰ

**

ਤੁਮ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਜੁਅੱਗਤੇ ਇਨਕਾਰ ਦੇਖਨਾ।
ਕਿਤਨਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਯੇ ਭੁੱਦਾਰ ਦੇਖਨਾ।

ਮੇਰੇ ਬਗੈਰ ਹੁਸਨ ਕੋ ਝੁਦ ਪੇ ਨਹੀਂ ਯਕੀਂ,
ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਥਾ ਆਈਨਾ ਭੀ ਲਗਾਤਾਰ ਦੇਖਨਾ।

ਜੋ ਮਿਲ ਗਿਆ ਉਸੀ ਕੋ ਗਾਨੀਮਤ¹ ਸਮਝ ਲੀਆ,
ਫਿਰ ਭੀ ਤੈ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਹੈ ਤਲਬਗਾਰ ਦੇਖਨਾ।

ਮੁਝ ਕੋ ਤੈ ਏਕ ਸਾ ਹੀ ਲਗਤਾ ਹੈ ਆਜ ਕੱਲ,
ਯਾ ਝੁਦ ਕੋ ਯਾ ਕਿਸੀ ਕੋ ਭੀ ਲਾਚਾਰ ਦੇਖਨਾ।

ਮੁਝ ਕੋ ਪਸੰਦ ਹੈ ਮੇਰੀ ਤਨਹਾਈਆਂ ਮਗਰ,
ਉਨ ਕੋ ਪਸੰਦ ਰੌਨਕੇ-ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇਖਨਾ।

ਕਹਿਤਾ ਹੂੰ ਬਾਤ ਬਾਤ ਮੁਕੰਮਲ ਯਕੀਨ ਸੇ,
ਤੁਮ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਕੂਅਤੇ-ਇਜ਼ਹਾਰ² ਦੇਖਨਾ।

ਯੇ ਜਿੰਦਗੀ ਕੇ ਰਸਤੇ ਹਮਵਾਰ³ ਤੈ ਨਹੀਂ,
ਤੁਮ ਇਨ ਕੋ ਅਪਨੇ ਅਜ਼ਮ⁴ ਸੇ ਹਮਵਾਰ ਦੇਖਨਾ।

1. ਸ਼ੁਕਰ 2. ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਝਥਾ 3. ਬਰਾਬਰ 4. ਵਿੜਤਾ

♦♦

ਮੁਝੇ ਦੀਵਾਰ ਪੇ ਲਟਕੀ ਹੁਈ ਤਸਵੀਰ ਮਤ ਸਮਝੋ।
ਹਰ ਇਨਸਾਂ ਕੋ ਰਿਝਾਨਾ ਤੋ ਮੇਰੀ ਤਕਦੀਰ ਮਤ ਸਮਝੋ।

ਮੁਰੀਦ ਅਪਨਾ ਨਾ ਸਮਝੋ ਮੁਝ ਕੋ ਅਪਨਾ ਪੀਰ ਮਤ ਸਮਝੋ।
ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਆਪ ਹੂੰ ਮੰਜ਼ਿਲ ਮੁਝੇ ਰਾਹਗੀਰ ਮਤ ਸਮਝੋ।

ਨਾ ਸਮਝੋ ਅਬ ਹਕੀਰ¹ ਅਪਨੇ ਕਿਸੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੋ ਭੀ ਆਖਿਰ,
ਅਗਰ ਹੋ ਦੋਸਤ ਭੀ ਕੋਈ ਤੋ ਉਸ ਕੋ ਮੀਰ² ਮਤ ਸਮਝੋ।

ਯੇ ਮਾਨਾ ਆਪ ਮੀਰੇ-ਕਾਰਵਾ³ ਥੇ ਇਕ ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੈਂ,
ਮਗਰ ਮਾਜ਼ੀ⁴ ਕੋ ਮੁਸਤਕਬਿਲ੍ਹ⁵ ਕੀ ਤੋ ਤਫਸੀਰ⁶ ਮਤ ਸਮਝੋ।

ਨਿਭਾਨੀ ਹਰ ਰਿਵਾਇਤ ਚਾਹੀਏ ਜ਼ਿਹਨੇ-ਰਸਾ⁷ ਲੇਕਿਨ,
ਹਰ ਇਕ ਦਸਤੂਰ ਕੋ ਤੁਮ ਨੁਸਖਾ-ਏ-ਅਕਸੀਰ⁸ ਮਤ ਸਮਝੋ।

ਨਹੀਂ ਰਖਤਾ ਜ਼ਬਾਂ ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਮੌਹ ਮੌਂ ਯੇ ਤੋ ਮਤ ਸਮਝੋ,
ਮੇਰੀ ਚੁਪ ਕੋ ਤੋ ਮੇਰੇ ਪਾਓ⁹ ਕੀ ਜੰਜੀਰ ਮਤ ਸਮਝੋ।

ਮੇਰਾ ਜੈ ਤੁਮ ਸੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਨਾ ਦੇਨਾ ਨਾਮ ਕੁਛ ਉਸ ਕੋ,
ਪੁਜਾਰੀ ਹੂੰ ਪ੍ਰਸਤਿਸ਼ਤ¹⁰ ਕੋ ਮੇਰੀ ਤਦਬੀਰ ਮਤ ਸਮਝੋ।

1. ਛੋਟਾ 2. ਵੱਡਾ 3. ਕਾਫਲੇ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ 4. ਅਤੀਤ 5. ਭਵਿੱਖ 6.
ਵਿਸਥਾਰ 7. ਅਕਲ 8. ਇਲਾਜ ਦਾ ਨੁਸਖਾ 9. ਪੁਜਾ

**

ਆਖੋ ਮੇਂ ਜੋ ਪਾਨੀ ਹੈ ਨਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।
ਦਰਿਆ ਕੀ ਰਵਾਨੀ ਹੈ ਨਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।

ਯੇ ਜ਼ਬਤ ਕਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕਾ ਨਯਾ,
ਜੋ ਆਪਨੇ ਠਾਨੀ ਹੈ ਨਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।

ਮੈਨੇ ਜੋ ਕਹੀ ਔਰ ਜੋ ਤੁਮ ਨੇ ਨਾ ਸੁਣੀ,
ਵੋ ਬਾਤ ਪੁਰਾਨੀ ਹੈ ਨਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।

ਦੁਨੀਆ ਮੌਂ ਦੁਖੀ ਆਪ ਅਕੇਲੇ ਤੋ ਨਹੀਂ,
ਘਰ ਘਰ ਕੀ ਕਹਾਨੀ ਹੈ ਨਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।

ਯੇ ਹੁਸਨ ਕਾ ਜਾਦੂ ਯੇ ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਸਰੂਰ,
ਯੇ ਜੋਸ਼ੇ ਜਵਾਨੀ ਹੈ ਨਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।

**

ਪਿਆਰ ਕੋ ਰੁਸਵਾ ਕਲਮ ਕਬੀਲਾ¹ ਕਰ ਦੇਗਾ।
ਨਫਰਤ ਛੈਲਾਨੇ ਕਾ ਹੀਲਾ ਕਰ ਦੇਗਾ।

ਕੋਈ ਸਹਾਡੀ² ਅਪਨੀ ਜ਼ਹਿਰ ਬਿਆਨੀ ਸੇ,
ਦਿਲ ਕਾ ਹਰ ਜਜ਼ਬਾ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕਰ ਦੇਗਾ।

ਭਰਤਾ ਹੂੰ ਇਸ ਖਦਸ਼ੇ ਸੇ ਕੋਈ ਹਾਸਦ³,
ਮੇਰਾ ਨਸ਼ੇਮਨ⁴ ਤੀਲਾ ਤੀਲਾ ਕਰ ਦੇਗਾ।

ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਜੋ ਹੈ ਮੁਝ ਕੋ ਇਕ ਰਹਿਬਰ ਕਾ,
ਮੇਰੇ ਨੈਨੋਂ ਕੋ ਪਥਰੀਲਾ ਕਰ ਦੇਗਾ।

ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਆਪ ਸੋਚਤੇ ਰਹੇ ਅਗਰ,
ਜੈ ਚਾਹੇਗਾ ਵਕਤ ਵਸੀਲਾ ਕਰ ਦੇਗਾ।

ਮੇਰੇ ਨੈਨੋਂ ਸੇ ਉਮੜਾ ਗਾਮ ਕਾ ਬਾਦਲ,
ਬਰਸਾ ਤੋ ਮਾਹੌਲ ਕੋ ਗੀਲਾ ਕਰ ਦੇਗਾ।

1. ਕਲਮਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਬੀਲਾ, ਲੇਖਕ ਜਨ 2. ਪੱਤਰਕਾਰ 3.
ਜਲਣ ਵਾਲਾ 4. ਆਲਣਾ

**

ਕਬ ਹੈ ਅੱਛਾ ਆਜ ਕਲ ਕੁਛ ਭੀ ਕਿਸੀ ਸੇ ਪੂਛਨਾ।
ਆਪ ਲੇਕਿਨ ਮੁਝ ਸੇ ਜੋ ਚਾਰੋ ਖੁਸ਼ੀ ਸੇ ਪੂਛਨਾ।

ਜਿੰਦਗੀ ਸੇ ਕੈਸੇ ਕੈਸੇ ਮੈਨੇ ਸਮਝੌਤੇ ਕੀਏ,
ਪੂਛਨਾ ਹੈ ਤੋ ਯੇ ਮੇਰੀ ਬੇਬਸੀ ਸੇ ਪੂਛਨਾ।

ਦਾਸਤਾਨੇ ਦਿਲ ਬਤਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਚਿਹਰੇ ਕੇ ਨਕੂਸ਼,
ਜੀ ਮੈਂ ਆਤਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਅਬ ਕਿਆ ਕਿਸੀ ਸੇ ਪੂਛਨਾ।

ਪੂਛਨੀ ਹੋ ਬਾਤ ਕੁਛ ਤੋ ਪਿਆਰ ਸੇ ਪੂਛੋ ਮੁਝੇ,
ਰਾਏਗਾ¹ ਹੈ ਸਭ ਤੇਰਾ ਯੂ ਬੇਦਿਲੀ ਸੇ ਪੂਛਨਾ।

ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਦੇਖ ਕਰ ਇਸ ਕੀ ਨਾ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਲਗਾ,
ਬਾਤ ਮਤਲਬ ਕੀ ਜੋ ਹੈ ਐ ਦਿਲ ਉਸੀ ਸੇ ਪੂਛਨਾ।

ਜਿੰਦਗੀ ਹਰ ਹਾਲ ਮੈਂ ਹੈ ਖੁਬਸੂਰਤ ਇਸ ਕਦਰ,
ਤੁਮ ਕਭੀ ਇਸ ਕੀ ਸਦਾਕਤ² ਬੇਖੁਦੀ ਸੇ ਪੂਛਨਾ।

1. ਛੂਲ 2. ਸੱਚਾਈ

ਧੂਪਛਾਓ

**

ਆਰਜු-ऐ-ਵਸਾਲ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।
ਹਮ ਸੌ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

ਲਮਹਾ ਲਮਹਾ ਹੈ ਬੇਕਰਾਰ ਯੇ ਦਿਲ,
ਐਸੇ ਦਿਲ ਕੀ ਸੰਭਾਲ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

ਜੋ ਨਾ ਅਪਨਾ ਖਿਆਲ ਕਰ ਪਾਏ ,
ਵੋ ਕਿਸੀ ਕਾ ਖਿਆਲ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

ਜਿਨ ਕੋ ਸ਼ਿਕਵਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੀ ਸੇ ਭੀ,
ਲੋਗ ਐਸੇ ਮਲਾਲ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

ਉਨ ਕੀ ਬਾਤੋਂ ਮੈਂ ਆਏ ਐ 'ਆਲਮ' ,
ਅਪਨਾ ਜੀਨਾ ਮੁਹਾਲ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

**

मुझ से जबरन फिर से वे हक बात मनवाने लगे।
इस उत्तर से भी वे बरबादी मेरी लाने लगे।

जो हकीकत है किसी को उस को जीने दे वही,
आप का उरजे-अमल¹ किउँ कोई अपनाने लगे।

आप से पहिले हमे अपनी ज़रूरत है मगर,
आप को ये बात किउँ हम आज समझाने लगे।

मैं हुआ कैसे तेरे रहिमो-करम का मुसत्हरक²?
कहि के ये तुम किउँ वकार आज अपना जड़लाने लगे।

पारस्पाई छुदप्रसठी है अगर ये आप की,
सौचीषे फिर आप ही जैनत में किउँ जाने लगे।

बन गई है एक मजबूरी मुरँदत³ भी अगर,
किउँ डुअँजब⁴ उस में है गर आप घबराने लगे।

किआ हुआ कि उन का दिल भी नाभगुद्धता⁵ ही रहा,
आज कल किआ ढुल कागज के भी मुरझाने लगे।

जिंदगी उलझी हुई कैसी पहेली ते नहीं,
सौच में डुबे जिसे अब आप सुलझाने लगे।

मेरी उलझन बङ गई जब, छुबसूरत ये खिआल,
मेरे दिल में आज फिर आपस में टकराने लगे।

मस्वरा देना ते 'मनमेहन' बजा⁶ है लेकिन आप,
किउँ पुराना मस्वरा फिर आज दुहराने लगे।

1. जाच 2. हैकदार 3. किरपालता, दृष्टिआ 4. हैरानी 5. खिल ना सकता 6. सही

**

ਚੰਦ ਯਾਦੋਂ ਕੀ ਲਗਾਈ ਆਗ ਮੇਂ।
ਦਿਲ ਨੇ ਰਾਹਤ ਜਲ ਕੇ ਪਾਈ ਆਗ ਮੇਂ।

ਦਿਲ ਕੋ ਬਹਿਕਾਤੇ ਰਹੇ ਯੂੰ ਹੀ ਮਗਰ,
ਕੌਨ ਜਲਤਾ ਹੈ ਪਰਾਈ ਆਗ ਮੇਂ।

ਹੋ ਗਈ ਮੁੱਦਤ ਬਿਛੜ ਕਰ ਲੇਕਿਨ ਆਜ,
ਉਨ ਸੇ ਹਮ ਲੋਗੇ ਵਿਦਾਈ ਆਗ ਮੇਂ।

ਆਜ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਸੁਨ ਲੇਗਾ ਜ਼ਰੂਰ,
ਦਿਲ ਨੇ ਦੀ ਆਖਿਰ ਦੁਹਾਈ ਆਗ ਮੇਂ।

ਦਿਲ ਥਾ ਅਪਨੀ ਖਵਾਹਸ਼ੋਂ ਕਾ ਹੀ ਅਸੀਰ¹,
ਮਿਲ ਗਈ ਦਿਲ ਕੋ ਰਿਹਾਈ ਆਗ ਮੇਂ।

ਰੈਸ਼ਨੀ ਬਸ ਆਗ ਕੀ ਜਿੰਦਾ ਰਹੀ,
ਜਲ ਗਈ ਸਾਰੀ ਖੁਦਾਈ ਆਗ ਮੇਂ।

1. ਕੈਦੀ

♦♦

ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੇ ਦਿਲ ਕਾ ਮੁੱਦਾ ਕਹਿਨੇ ਕਾ ਵਕਤ ਆਇਆ।
ਹੈ ਸਦਾ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਅਥ ਉਨ ਕੋ ਕਿਆ ਕਹਿਨੇ ਕਾ ਵਕਤ ਆਇਆ।

ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਆਪ ਸੇ ਆਖਿਰ ਵਿਦਾਈ ਆਜ ਲੂੰ ਕੈਸੇ,
ਕਿ ਆਖਿਰ ਆਜ ਉਨ ਕੋ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਨੇ ਕਾ ਵਕਤ ਆਇਆ।

ਮੇਰੇ ਇਹਸਾਸ ਕੀ ਅਥ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕੀ ਜ਼ਬਾਂ ਕਿਆ ਹੋ,
ਕਿ ਅਥ ਇਸ ਬੇਵਡਾ ਕੋ ਬੇਵਡਾ ਕਹਿਨੇ ਕਾ ਵਕਤ ਆਇਆ।

ਤੁਮੇ ਅੱਛਾ ਲਗੇ ਯਾ ਨਾ ਲਗੇ ਪਰ ਆਜ ਕਹਿਨੇ ਦੋ,
ਜੋ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੌਚਾ ਹੁਆ ਕਹਿਨੇ ਕਾ ਵਕਤ ਆਇਆ।

ਨਾ ਤੁਮ ਮੁਝ ਸੇ ਕਹੋ ਕੁਝ ਐਰ ਨਾ ਤੁਮ ਸੇ ਕਹੂੰ ਕੁਛ ਮੈਂ,
ਜਗਾ ਪਹਿਲੇ ਬਤਾਓ ਮੁਝ ਕੋ ਕਿਆ ਕਹਿਨੇ ਕਾ ਵਕਤ ਆਇਆ।

ਕਹੀਂ ਯੇ ਵਕਤ ਫਿਰ ਆਏ ਨਾ ਆਏ ਕਿਆ ਪਤਾ 'ਆਲਮ',
ਜੋ ਦਿਲ ਮੈਂ ਹੈ ਕਹੋ ਐ ਹਮਨਵਾ ਕਹਿਨੇ ਕਾ ਵਕਤ ਆਇਆ।

1. ਬੁਤ

***

रहि के इस दुनीआ में हम रंगीन ध्वनियों में जीए।
जिस उरह बुड़ धुस्रनुमा चिहरे नवाबों में जीए।

जिंदगानी इक मुसलमल इस्क बा मेला नहीं,
आप कब उक हुमन के इन इंतजाबों¹ में जीए।

मझ से आधिर ते अलग होना ही था उन का मजाज,
मैं हकीरों में जीआ ते वे नवाबों में जीए।

अपना अपना है मुक्केदर या हकड़² इक हादसा,
कोई काटों में रहे कोई गुलाबों में जीए।

सौचता हूँ जाने किआ हासिल हुआ है आप को,
आप सारी उमर गर अपनी किताबों में जीए।

1. चुटाउ 2. सिरड

**

ਲੇਕਰ ਇਹਸਾਸ ਨੀਮ ਪ੍ਰਵਾਬੀ ਸੇ।
ਡਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਵੋ ਕਾਮਯਾਬੀ ਸੇ।

ਖੋਖਲੇ ਜਿਹਨ ਭੀ ਮਿਲੇ ਉਨ ਕੇ,
ਜਿਨ ਕੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਥੇ ਕਿਤਾਬੀ ਸੇ।

ਤੰਗਦਸਤੀ ਤੋਂ ਹੈ ਮਗਰ ਮੇਰੇ,
ਹੈਂ ਵਤੀਰੇ ਬੜੇ ਨਵਾਬੀ ਸੇ।

ਦਿਲ-ਨਵਾਜ਼ੀ ਕੀ ਆਸ ਰਖਤੇ ਹੋ,
ਖੁਦਪ੍ਰਸਤੀ ਕੀ ਬੇਹਿਸਾਬੀ ਸੇ।

ਕਿਆ ਕਿਸੀ ਪਰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਆਖਿਰ,
ਦਿਲ ਕੇ ਚਿਹਰੇ ਮਿਲੇ ਨਕਾਬੀ ਸੇ।

**

ਪਲ ਭਰ ਮੇਂ ਜੋ ਟੂਟ ਗਿਆ ਥਾ।
ਵੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਭੀ ਕਿਆ ਰਿਸ਼ਤਾ ਥਾ।

ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਸੋਚਾ ਥਾ ਤੁਮ ਨੇ,
ਜਾਨੇ ਮੈਨੇ ਕਿਆ ਸਮਝਾ ਥਾ।

ਜੀਵਨ ਮੇਂ ਕਿਆ ਕੁਛ ਪਾਨੇ ਕੋ,
ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਕਿਆ ਖੋਇਆ ਥਾ।

ਮੈਂ ਯੇ ਕਿਉਂ ਸੋਚਾ ਕਰਤਾ ਹੂੰ,
ਮੁਝ ਕੋ ਹੀ ਉਸ ਸੇ ਸ਼ਿਕਵਾ ਥਾ।

ਦੇਖ ਰਹਾ ਹੂੰ ਜੋ ਪਾਇਆ ਹੈ,
ਸੋਚ ਰਹਾ ਹੂੰ ਕਿਆ ਸੋਚਾ ਥਾ।

ਵੇ ਮੇਰਾ ਹੋਤਾ ਭੀ ਕੈਸੇ,
ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਭੀ ਕਬ ਮੇਰਾ ਥਾ।

ਆਜ ਭੀ ਮੈਂ ਕਿਤਨਾ ਤਨਹਾ ਹੂੰ,
ਕਲ ਭੀ ਮੈਂ ਕਿਤਨਾ ਤਨਹਾ ਥਾ।

***

ਮੌਜਰ¹ ਹਰ ਇਕ ਜਬ ਪਸੋ-ਪਰਦਾ² ਦਿਖਾਈ ਦੇ।
ਫਿਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੜੇ ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ।

ਇਤਨਾ ਬਦਲ ਰਹਾ ਹੈ ਜਮਾਨਾ ਕਿ ਮੁੜ ਕੇ ਆਜ,
ਯੇ ਭੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਲ ਕਿਆ ਦਿਖਾਈ ਦੇ।

ਮੁੜ ਕੇ ਹਵਸ-ਪ੍ਰਸਤ ਨਿਗਾਹੋਂ ਕੀ ਭੀੜ ਮੇਂ,
ਹੈ ਜੁਸਤਜੂ³ ਕਹੀਂ ਕੋਈ ਤੁਮ ਸਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ।

ਇਸ ਬਜ਼ਮੇ-ਰੰਗੋ-ਬੂ⁴ ਕੀ ਚਹਿਕਤੀ ਛਜਾ ਮੇਂ ਭੀ,
ਇਕ ਦਿਲ ਉਦਾਸ ਉਦਾਸ ਸਾ ਤਨਹਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ।

ਯੇ ਅਜਨਬੀ ਸ਼ਹਿਰ ਯੇ ਆਲਮ ਅਜੀਬ ਸਾ,
ਕੋਈ ਤੋ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ ਅਪਨਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ।

ਸਹਿਮਾ ਹੁਆ ਯੇ ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਅਬ ਕਿਆ ਕਰੇ ਅਗਾਰ,
ਹਰ ਗਾਮ⁵ ਪਰ ਹੀ ਜਬ ਕੋਈ ਫਿਤਨਾ⁶ ਦਿਖਾਈ ਦੇ।

1. ਦਿਸ਼ 2. ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੇ 3. ਤਲਾਸ 4. ਰੰਗਾਂ-ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਮਹਿਫਲ
5. ਕਦਮ 6. ਪੰਗਾ

**

ਗਾਮ ਕੋ ਬਹਿਲਾਨੇ ਕਾ ਮੈਂ ਖੁਦ ਕੋਈ ਸਾਮਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰੂੰ ।
ਐ ਦਿਲੇ ਬੇਤਾਬ ਮੈਂ ਤੁਝ ਪੇ ਯੇ ਇਹਸਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰੂੰ ।

ਐ ਭਿਆਲੇ-ਯਾਰ ਤੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਕਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ,
ਤੇਰੇ ਹੋਤੇ ਮੈਂ ਕਿਸੀ ਕੋ ਅਪਨਾ ਮਹਿਮਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰੂੰ ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਰੀ ਹੈ ਬੇਮਕਸਦ ਲਕੀਰੋਂ ਕੀ ਤਰ੍ਹਾ,
ਸੋਚਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ਕਿਸੀ ਸੇ ਅਹਿਦੋ-ਪੈਮਾਂ¹ ਕਿਉਂ ਕਰੂੰ ।

ਸੁੱਬਦਮ² ਉਸ ਕੋ ਮੇਰੇ ਸਪਨੇ ਮੈਂ ਆਇਆ ਦੇਖ ਕਰ,
ਚਾਂਦ ਨੇ ਜਾਤੇ ਹੁਏ ਸੋਚਾ ਪਰੇਸ਼ਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰੂੰ ।

ਵੈ ਛਕਤ³ ਇਹਸਾਸ ਹੈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਤਾ ਹੈ ਉਸੇ,
ਸੋਚ ਕਰ ਕੁਛ ਔਰ ਅਬ ਦਿਲ ਕੋ ਪਸ਼ਮਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰੂੰ ।

ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਤੋਂ ਹਸੀਂ ਹੈ ਜਬ ਤਲਕ ਪਰਦੇ ਮੈਂ ਹੈ,
ਸੋਚਤਾ ਹੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੋ ਅਬ ਮੈਂ ਉਰੀਆਂ⁴ ਕਿਉਂ ਕਰੂੰ ।

ਆਪ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਗਾਮ ਹੈ ਤੇ ਇਲਾਜੇ-ਗਾਮ ਭੀ ਹੈ,
ਪਰ ਯੇ ਮੇਰਾ ਦਰਦ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਕਾ ਦਰਮਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰੂੰ ।

1. ਵਚਨ 2. ਸਵੇਰੇ ਵੇਲੇ 3. ਸਿਰਫ 4. ਜਾਹਿਰ 5. ਇਲਾਜ

रहे हैं यूँ ते वे मुझ से ब-जाहर¹ सरगार² बरसें।
मगर फिर भी रहे मुझ पर वे अकसर मिहरब³ बरसें।

दिलों में राह बस इक पिआर से ही ते नहीं बनती,
रहा करते हैं नहरत मे भी ते रिस्ते जहां बरसें।

बुझानी आग नहरत की भी ते आसां नहीं होती,
जे वे स्त्रेले हैं जौ बुझ कर भी देते हैं युआं बरसें।

सेभल कर सुन कि इन अलहाज्ज में पैशर भी हैं, गुल⁵ भी,
लगो गर चेट लड़कों से ते रहिते हैं निस्तां बरसें।

मैं चल कर दे कदम आगे के वापस इक कदम लौटा,
रहा है डगमगाता हर प्रियाले-नातहां⁴ बरसें।

यकीं उन पर मेरे दिल के बराबर अब भी है लेकिन,
रहा दिल मैं मेरे जिन के लीऐ वहिमे-गुमां बरसें।

1. जाहरा तेर ते 2. नाराज्ज 3. हुँल 4. कमज़ोर प्रियाल

♦♦

ਉਨ ਸੇ ਦਿਲ ਕਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।
ਹਮ ਉਨ੍ਹੇ ਲਾਜਵਾਬ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

ਜਾਨਤੇ ਥੇ ਜਵਾਬ ਹਮ ਉਨ ਕਾ,
ਉਨ ਸੇ ਹਮ ਫਿਰ ਖਿਤਾਬ¹ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

ਦਿਲ ਕੀ ਦੁਨੀਆ ਅਜੀਬ ਦੁਨੀਆ ਹੈ,
ਦਿਲ ਕੀ ਦੁਨੀਆ ਕਿਤਾਬ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

ਨੀਦ ਮੇਂ ਥਾ ਕਿ ਉਸ ਕੋ ਲੇ ਆਏ,
ਔਰ ਮੇਰੇ ਯੇ ਪ੍ਰਵਾਬ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

ਥੇ ਹਸੀਂ ਔਰ ਭੀ ਜਮਾਨੇ ਮੇਂ,
ਹਮ ਮਗਰ ਇੰਤਖਾਬ² ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

ਰੰਜ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਮਾਨੇ ਸੇ,
ਔਰ ਕਹੀਏ ਸਵਾਬ³ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

ਹਮ ਨੇ ਜੋ ਭੀ ਕੀਆ, ਕੀਆ ਲੇਕਿਨ,
ਆਪ ਹੋਤੇ ਜਨਾਬ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ।

1. ਗੱਲ ਕਰਨਾ, ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਨਾ 2. ਚੌਣ
3. ਪੁੰਨ

♦♦

ਖੁਬਸੂਰਤ ਹੈਂ ਮਕਾਂ ਲੇਕਿਨ ਹੈਂ ਘਰ ਟੂਟੇ ਹੁਏ ।
ਹੈਂ ਉਮੰਗੇਂ ਤੋਂ ਜਵਾਂ ਦਿਲ ਹੈਂ ਮਗਰ ਟੂਟੇ ਹੁਏ ।

ਜਾਨਤਾ ਹੈ ਲਜ਼ਤੇ-ਪਰਵਾਜ਼¹ ਲੇਕਿਨ ਕਿਆ ਕਰੇ,
ਤਾਇਰੇ-ਬੇਕਸ² ਹੂੰ ਜਿਸ ਕੇ ਬਾਲੋ-ਪਰ³ ਟੂਟੇ ਹੁਏ ।

ਹੁੰ ਚਮਨ ਮੇਂ ਲੇਕਿਨ ਅਪਨੇ ਆਸ਼ਿਆਨੇ⁴ ਕੇ ਲੀਏ,
ਦਿਲ ਸੇ ਚਾਹਾ ਥਾ ਜਿਨ੍ਹੇ, ਹੈਂ ਵੋ ਸ਼ਜਰ⁵ ਟੂਟੇ ਹੁਏ ।

ਤੁਮ ਮੇਰੇ ਗਾਮ ਕਾ ਮਦਾਵਾ⁶ ਅਥ ਕਰੋਗੇ ਭੀ ਤੋਂ ਕਿਆ,
ਹੋਸਲੇ ਤੇਰੇ ਭੀ ਹੈਂ ਅੰ ਚਾਰਾਗਰ⁷ ਟੂਟੇ ਹੁਏ ।

1. ਉਡਾਣ ਦਾ ਸਵਾਦ 2. ਬੇਬਸ ਪੱਛੀ 3. ਵਾਲ ਤੇ ਖੰਭ 4. ਆਲੂਣਾ 5.
ਦਰਖਤ 6. ਇਲਾਜ 7. ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

**

ਮੇਰੇ ਇਹਸਾਸੇ-ਜਨੂੰ ਕਾ ਤਰਜਮਾਂ ਹੋਨਾ ਹੀ ਥਾ।
ਏਕ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹਾਲੇ ਦਿਲ ਉਨ ਪਰ ਅਯਾਂ ਹੋਨਾ ਹੀ ਥਾ।

ਸ਼ਿੱਦਤੇ-ਇਹਸਾਸ ਅਪਨੀ ਦੇਖ ਕਰ ਇਤਨਾ ਨਾ ਡਰ,
ਯੇ ਵੋ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ ਜਿਸੇ ਇਕ ਦਿਨ ਜਵਾਂ ਹੋਨਾ ਹੀ ਥਾ।

ਅਪਨੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਕੇ ਲੀਏ ਜੋ ਰਾਸਤਾ ਮੈਨੇ ਚੁਨਾ,
ਉਸ ਪੇ ਰੈਸ਼ਨ ਤੇਰੇ ਕਦਮੋਂ ਕਾ ਨਿਸ਼ਾਂ ਹੋਨਾ ਹੀ ਥਾ।

ਨਕਸ਼ ਹੋ ਕਰ ਰਹਿ ਗਈ ਵੋ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਜ਼ਿਹਨ ਪਰ,
ਯੇ ਵੋ ਲਮਹਾ ਥਾ ਜੋ ਆਖਿਰ ਜਾਵਿਦਾ¹ ਹੋਨਾ ਹੀ ਥਾ।

ਹੈ ਪਸੇ-ਨਜ਼ਮੇ-ਅਨਾਸਰ² ਕੋਈ ਪੌਸ਼ੀਦਾ³ ਜ਼ਰੂਰ,
ਬਾਗ ਹੈ ਢੁਨੀਆ ਅਗਰ ਤੋਂ ਬਾਗਬਾਂ ਹੋਨਾ ਹੀ ਥਾ।

ਦੇਖ ਕਰ ਵੋ ਹੁਸਨ ਹਮ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਪਾਏ ਕਿ ਵਾਹ,
ਔਰ ਉਸ ਕੇ ਬਾਦ ਦਿਲ ਕੋ ਬੇਜ਼ਬਾਂ ਹੋਨਾ ਹੀ ਥਾ।

ਥਾ ਕਹਾਂ ਇਤਨਾ ਅਹਿਮ ਵੋ ਦੀਦ ਕਾ ਲਮਹਾ ਮੇਰਾ,
ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਕੋ ਭੀ ਤੋਂ ਜ਼ੇਬੇ-ਦਾਸਤਾਂ⁴ ਹੋਨਾ ਹੀ ਥਾ।

ਨਾਮੁਨਾਸਿਬ ਹੀ ਸਹੀ ਮੇਰਾ ਬਹਿਕ ਜਾਨਾ ਮਗਰ,
ਦੇਖ ਕਰ ਉਸ ਕੋ ਨਸ਼ਾ ਕੁਛ ਤੋਂ ਮੀਆਂ ਹੋਨਾ ਹੀ ਥਾ।

ਮੁਝ ਸੇ ਗਰ ਰੂਠੇ ਹੁਏ ਰਹਿਤੇ ਭੀ ਤੋਂ ਵੋ ਕਬ ਤਲਕ,
ਏਕ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਨ ਕੋ ਮੁਝ ਪੇ ਮਿਹਰਬਾਂ ਹੋਨਾ ਹੀ ਥਾ।

1. ਜਾਹਿਰ 2. ਸਦੀਵੀ 3. ਪੈਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਪਿੱਛੇ 4.
ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ 5. ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ

**

ਜਹਾਂ ਮੈਂ ਛੂਬਤੇ ਸੁਰਜ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕੌਨ ਕਰਤਾ ਹੈ।
ਕਿਸੀ ਕੇ ਸਾਬ ਮਰਨੇ ਕਾ ਇਰਾਦਾ ਕੌਨ ਕਰਤਾ ਹੈ।

ਹੈ ਦਿਲ ਮੈਂ ਔਰ ਕੁਛ ਲੋਕਿਨ ਜਥਾਂ ਕੁਛ ਔਰ ਕਹਿਤੀ ਹੈ,
ਹੈ ਐਸਾ ਗਰ ਤੋ ਦੁਨੀਆ ਮੈਂ ਭਰੋਸਾ ਕੌਨ ਕਰਤਾ ਹੈ।

ਹੈ ਗਿਸ਼ਤਾ ਗਰ ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਤੋ ਫਿਰ ਸ਼ਿਕਵਾ ਭੀ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ,
ਕਿ ਬੇਗਾਨੋਂ ਸੇ ਆਖਿਰਕਾਰ ਸ਼ਿਕਵਾ ਕੌਨ ਕਰਤਾ ਹੈ।

ਜੋ ਰੋਨਾ ਹੋ ਤੋ ਐ ਦਿਲ! ਸ਼ਬਾਂ ਕੀ ਤਨਹਾਈ ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਰੋ,
ਕਿ ਸਬ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਅਪਨਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕੌਨ ਕਰਤਾ ਹੈ।

ਤੁਝੇ ਖੁਦ ਹੀ ਮਿਟਾਨੇ ਹੋਂਗੇ ਅਪਨੇ ਦਿਲ ਕੇ ਅੰਧੇਰੇ,
ਕਿ ਅਥ ਗੈਰੋਂ ਕੇ ਘਰ ਜਾ ਕਰ ਉਜਾਲਾ ਕੌਨ ਕਰਤਾ ਹੈ।

ਕਿਸੀ ਕੇ ਸਰ ਸੇ ਪਾਨੀ ਕੋ ਗੁਜ਼ਰਤਾ ਦੇਖਤੇ ਜਾਨਾ,
ਕਿ ਯੇ ਮੰਜ਼ਰ² ਹੈ ਵੈ ਜਿਸ ਕਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਕੌਨ ਕਰਤਾ ਹੈ।

ਨਾ ਪੂਛੋ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੂਬਾ ਸਿਤਾਰਾ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਕਾ,
ਕਿ ਅਪਨੇ ਜੁਰਮ ਕਾ ਦੁਨੀਆ ਮੈਂ ਚਰਚਾ ਕੌਨ ਕਰਤਾ ਹੈ।

ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਗਿਲਾ ਉਸ ਕੋ ਹੈ ਕਿਆ ਮੁਝ ਕੋ ਮਗਰ ਐ ਦਿਲ!
ਜਗਾ ਦੇਖੋ ਤੋ ਪਹਿਲੇ ਆਜ ਸ਼ਿਕਵਾ ਕੌਨ ਕਰਤਾ ਹੈ।

1. ਰਾਤ 2. ਵਿਸ਼

**

ਮੁਝ ਕੋ ਤਕਦੀਰ ਅਗਰ ਅਪਨੀ ਬਨਾਨੀ ਆਤੀ ।
ਜਿੰਦਗੀ ਤੇਰੀ ਹਰ ਇਕ ਬਾਤ ਨਿਭਾਨੀ ਆਤੀ ।

ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਾਮ ਹੈਂ ਯੇ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਹਨ ਕੇ ਜਿੱਦੀ ਬੱਚੇ,
ਇਨ ਕੇ ਹੋਤੇ ਹੁਏ ਕਿਆ ਬਾਤ ਬਨਾਨੀ ਆਤੀ ।

ਦਿਲ ਬਹਿਲ ਜਾਤਾ ਤੁਮਾਰਾ ਭੀ ਸਰੇ-ਸ਼ਾਮ ਅਲਮ¹,
ਤੁਮ ਕੋ ਭੀ ਯਾਦ ਜੋ ਪਰੀਓਂ ਕੀ ਕਹਾਨੀ ਆਤੀ ।

ਵਕਤ ਨੇ ਛੀਨ ਲੀਆ ਮੁਝ ਸੇ ਲੜਕਪਨ ਮੇਰਾ,
ਵਰਨਾ ਮੁਮਕਿਨ ਥਾ ਉਮੰਗੋਂ ਪੇ ਜਵਾਨੀ ਆਤੀ ।

ਜਿੰਦਗੀ ਸਾਖ² ਤੇਰੀ ਹਮ ਭੀ ਤੋ ਰਖ ਸਕਤੇ ਥੇ,
ਅਪਨੀ ਹਰ ਟੀਸ ਅਗਰ ਦਿਲ ਕੋ ਛੁਪਾਨੀ ਆਤੀ ।

ਚੈਨ ਮਿਲ ਜਾਤਾ ਜ਼ਰਾ ਜ਼ਿਹਨੇ-ਪਰੇਸ਼ਾਂ ਕੋ ਅਗਰ,
ਮੁਝ ਕੋ ਭੀ ਰਾਹ ਕੋਈ ਔਰ ਬਨਾਨੀ ਆਤੀ ।

1. ਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਵਿਚ 2. ਇੱਜ਼ਤ

**

ਐ ਦਿਲੇ ਵੀਰਾਂ ਤੇਰੇ ਇਜ਼ਹਾਰ ਪਰ ਰੋਤੇ ਰਹੇ ।
ਜਿਸ ਪੇ ਤਕੀਆ¹ ਥਾ ਉਸੀ ਤਕਰਾਰ ਪਰ ਰੋਤੇ ਰਹੇ ।

ਏਕ ਤੋ ਰੋਤੇ ਰਹੇ ਹਮ ਹਸਰਤੇ-ਦੀਦਾਰ ਮੌ,
ਅੰਰ ਫਿਰ ਹਮ ਹਾਸਿਲੇ-ਦੀਦਾਰ ਪਰ ਰੋਤੇ ਰਹੇ ।

ਯਾ ਤੋ ਹਮ ਰੋਤੇ ਰਹੇ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਰੋਤਾ ਦੇਖ ਕਰ,
ਯਾ ਹਮ ਅਪਨੇ ਦਿਲ ਕੇ ਹਾਲੇ-ਜਾਰ² ਪਾਰ ਰੋਤੇ ਰਹੇ ।

ਵੈ ਹਮੇ ਇਤਨਾ ਨਾ ਕਹਿ ਪਾਏ ਕਿ ਯੂੰ ਰੋਤੇ ਨਹੀਂ,
ਅੰਰ ਹਮ ਅਪਨੇ ਉਸੀ ਗਮਝਾਰ ਪਰ ਰੋਤੇ ਰਹੇ ।

ਜਬ ਤਲਕ ਹਮ ਬੇਖਬਰ ਥੇ ਦਿਲ ਕੋ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚੈਨ ਥਾ,
ਬਾਖਬਰ ਹੋ ਕਰ ਦਿਲੇ-ਬੀਮਾਰ ਪਰ ਰੋਤੇ ਰਹੇ ।

ਕੋਈ ਭੀ ਦੁਨੀਆ ਮੌਂ ਸਚ ਹੈ ਬੇਸਬਬ ਰੋਤਾ ਨਹੀਂ,
ਕਾਸ਼ ! ਪੂੰਛੋ ਕਿਉਂ ਦਿਲੇ-ਬੇਜ਼ਾਰ³ ਪਰ ਰੋਤੇ ਰਹੇ ।

1. ਸਿਰਾਣਾ 2. ਦੁਖੀ ਹਾਲਤ 3. ਉਖੜਿਆ ਹੋਇਆ ਦਿਲ

**

ਕਿਸੀ ਕਾ ਦਿਲ ਅਗਰ ਬਦਲੇ, ਚਲਨ ਬਦਲੇ, ਨਜ਼ਰ ਬਦਲੇ।
ਤੋ ਕਿਉਂ ਇਹਸਾਸ ਮੇਰਾ ਆਜ ਉਸ ਕੇ ਦੇਖ ਕਰ ਬਦਲੇ।

ਇਲਾਜੇ-ਗਮ ਬਦਲਨਾ ਮੈਂ ਅਗਰ ਚਾਹੁੰ ਤੋ ਖੁਦ ਬਦਲੂੰ,
ਮਰੀਜ਼ ਅਪਨਾ ਅਗਰ ਚਾਹੇ ਤੋ ਜਾਕਰ ਚਾਰਾਗਰਾਂ ਬਦਲੂੰ।

ਭਟਕ ਜਾਏ ਨਾ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਯੇ ਖੌਫ਼ੀ ਹੈ ਮੁਝ ਕੋ,
ਬਦਲਨਾ ਹੈ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕੋ ਅਗਰ ਤੋ ਸੋਚ ਕਰ ਬਦਲੇ।

ਨਈ ਦੁਨੀਆ ਹੈ ਅਬ ਅਪਨਾ ਬਦਲ ਕਰ ਜਾਵੀਆ² ਦੇਖੋ,
ਇਸੀ ਸੇ ਆਪ ਕਾ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਮਕਸੂਦੇ³-ਨਜ਼ਰ ਬਦਲੇ।

ਬਨਾ ਕਰਕੇ ਨਯਾ ਇਕ ਦਾਇਰਾ ਮਰਕਜ਼⁴ ਬਦਲ ਡਾਲੋ,
ਕਿ ਜੋ ਮਹਿਵਰ⁵ ਪੁਰਾਨਾ ਹੈ ਵੈ ਕੁਛ ਅਪਨਾ ਅਸਰ ਬਦਲੋ।

ਬਦਲ ਕਰ ਅਬ ਦੂਆ ਭੀ ਆਜ ਹਮ ਕੋ ਦੇਖ ਲੇਨੇ ਦੋ,
ਮੁਦਾਏ ਪਾਕ ਕੀ ਰਹਿਮਤ ਕਾ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਛ ਅਸਰ ਬਦਲੋ।

1. ਵੈਦ 2. ਸਿਸਟੀਕੋਣ 3. ਮਕਸਦ 4. ਕੇਂਦਰ 5. ਮਰਕਜ਼

**

उवाजा उमर का भी है जो अब हालात का डर है।
हराना हम भी कहिते से कभी किस बात का डर है।

कौशी मुझकिल नहीं मुझ के तुझे ये बात समझानी,
मगर इस व्यक्ति मुझ के सम तेरी ऐकात का डर है।

मेरे दिल ने कुछ उमीदें किसी से बाय रखी हैं,
उनीं की ही बदैलत ये मेरा दिन रात का डर है।

मैं अपने आप के भी उन नज़र ऐदाज़ करता हूँ,
कि मुझ के आज कल खुद अपने ही जज्जबात का डर है।

ये जीना भी मुसलमल¹ एक उलझन बन गिआ आधिर,
कभी इस बात का खदासा, कभी उस बात का डर है।

सभी के मेंहूँ हैं कौशी ना कौशी आज कल लेकिन,
कौशी ऐसा भी है जिस के खुदा की जात का डर है।

**

ਬੀਤੇ ਕੁਛ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇ ਦਿਨ।
ਰਾਤਾਂ ਕਿਸੀ ਕੀ ਹੋ ਗਈ ਮੇਰੀ, ਕਿਸੀ ਕੇ ਦਿਨ।

ਯੇ ਭੀ ਅਜੀਬ ਥਾ ਕਿ ਸਕੂੰ ਉਨ ਦਿਨੋਂ ਲੁਟਾ,
ਲਗਤੇ ਥੇ ਜੋ ਮੁੜੇ ਮੇਰੀ ਆਸੂਦਗੀ¹ ਕੇ ਦਿਨ।

ਮਾਜ਼ੀ² ਮੈਂ ਝਾਂਕਨਾ ਭੀ ਮੁੜੇ ਨਾਗਵਾਰ ਹੈ,
ਗੁਜਰੇ ਹੈਂ ਇਸ ਤਰਹ ਸੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇ ਦਿਨ।

ਰਿਸ਼ਤੋਂ ਕੇ ਜਾਲ ਮੈਂ ਹੀ ਉਲਝਤਾ ਗਿਆ ਹੂੰ ਮੈਂ,
ਛੀਨੇ ਗਏ ਹੈਂ ਜਬ ਸੇ ਮੇਰੀ ਬੇਖੁਦੀ ਕੇ ਦਿਨ।

ਲਗਤੀ ਹੈ ਖੌਫਨਾਕ ਹਕੀਕਤ ਅਥ ਇਸ ਕਦਰ,
ਪ੍ਰਵਾਬੋਂ ਮੈਂ ਢੂੰਡਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੇ ਦਿਨ।

ਦਿਲ ਮੈਂ ਯੇ ਆਸ ਲੇਕਰ ਅਭੀ ਜੀ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ,
ਲੱਟੋਂਗੇ ਏਕ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਭੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੇ ਦਿਨ।

1. ਚੈਨ, ਆਰਾਮ 2. ਅਤੀਤ

***

ਵੈ ਸਮਝੇ ਬੇਵਫ਼ਾ ਹਮ ਕੈ ਹਮ ਉਨ ਕੈ ਬੇਵਫ਼ਾ ਸਮਝੇ।
ਅਬ ਅਕਸਰ ਜੀ ਮੈਂ ਆਤਾ ਹੈ ਯੇ ਹਮ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਕਿਆ ਸਮਝੇ।

ਬੜੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦਿਲ ਸੇ ਥੇ ਰਹੇ ਹਮ ਦੂਰ ਜਬ ਦੋਨੋਂ,
ਵੈ ਦੂਰੀ ਮਿਟ ਗਈ ਜਬ ਤੋਂ ਦਿਲੋਂ ਕਾ ਛਾਸਲਾ ਸਮਝੇ।

ਵਹੀ ਹੈ ਬਦਗੁਮਾਨੀ ਗੋ ਬਹੁਤ ਸੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਬਾਤੇਂ,
ਮਜ਼ਾ ਤਬ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਕੁਛ ਨਾ ਬੋਲੇ, ਦੂਸਰਾ ਸਮਝੇ।

ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੈਂ ਯੇ ਖਦਸ਼ਾ ਕਸਮਸਾਤਾਂ ਹੈ ਅਭੀ ਤਕ ਭੀ,
ਖੁਦਾ ਜਾਨੇ ਵੈ ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਸਮਝੇ ਭੀ ਤੋਂ ਕਿਆ ਸਮਝੇ।

ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਏ ਮੇਰਾ ਜੀਨਾ ਭੀ ਉਸ ਕਾ ਭੀ,
ਅਗਰ ਉਸ ਕਾ ਗਿਲਾ ਮੈਂ ਔਰ ਵੈ ਮੇਰਾ ਗਿਲਾ ਸਮਝੇ।

ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਕਹਾ ਹਮ ਨੇ ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਸੁਣਾ ਹਮ ਨੇ,
ਨਾ ਜਾਨੇ ਹਮ ਨੇ ਕਿਆ ਸਮਝਾ ਨਾ ਜਾਨੇ ਆਪ ਕਿਆ ਸਮਝੇ।

ਸਮਝਤਾ ਹੈ ਵਹੀ ਲਗਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕੈ ਚੋਟ ਐ ਹਮਦਮ!
ਕਿਸੀ ਕੈ ਦਰਦ ਕੈ ਗਰ ਦੂਸਰਾ ਸਮਝੇ ਤੋਂ ਕਿਆ ਸਮਝੇ।

1. ਉਸਲਵੱਟੇ ਲੈਣਾ

ਧੂਪਛਾਓ

**

ਮਰ ਭੀ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਪੁਰਾਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ।
ਗਰ ਨਾ ਆਤੇ ਹੋਂ ਬਨਾ ਕਰ ਕੇ ਨਿਭਾਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ।

ਬਨ ਤੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਕਈ ਬਾਰ ਫ਼ਕਤ¹ ਪਲ ਭਰ ਮੇਂ,
ਪਰ ਨਹੀਂ ਆਤੇ ਹੈਂ ਬਰਸੋਂ ਮੇਂ ਬੜਾਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ।

ਆਜ ਉਸ ਟੂਟੇ ਹੁਏ ਦਿਲ ਕਾ ਸਹਾਰਾ ਲੇਕਰ,
ਕੋਈ ਜਾਏ ਭੀ ਕਹਾ ਆਜ ਬਨਾਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ।

ਲੋਗ ਐਸੇ ਭੀ ਤੋ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ ਇਸੀ ਦੁਨੀਆ ਮੇਂ,
ਜੋ ਬਨਾ ਲੇਤੇ ਹੈਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕੇ ਬਹਾਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ।

ਰਹਿਨੁਮਾ ਐਸਾ ਕੋਈ ਢੂੰਡ ਰਹਾ ਹੁੰਦੇ ਕਬ ਸੇ,
ਜਿਸ ਕੋ ਆਤੇ ਹੋਂ ਗੰਵਾ ਕਰਕੇ ਬਨਾਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ।

ਇਸਤਿਹਾਰੋਂ ਕੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੇਂ ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ ਯੇ ਬਾਤ,
ਜਾਇਆ ਕਰਤੇ ਥੇ ਕਭੀ ਲੋਗ ਭੀ ਲਾਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ।

ਮੇਰੇ ਖਵਾਬੋਂ ਕਾ ਹਕੀਕਤ ਸੇ ਭਲਾ ਕਿਆ ਰਿਸ਼ਤਾ,
ਮੈਨੇ ਖਵਾਬੋਂ ਹੀ ਮੇਂ ਦੇਖੇ ਹੈ ਸੁਹਾਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ।

**

ਕੌਨ ਦੁਨੀਆ ਮੇਂ ਬੁਰਾ ਹੈ ਔਰ ਅੱਛਾ ਕੌਨ ਹੈ।
ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਕਾ ਕਰੋ ਦੁਨੀਆ ਮੇਂ ਐਸਾ ਕੌਨ ਹੈ।

ਏਕ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਥੀ ਫਿਰ ਤੁਝਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਨੇ ਕੇ ਬਾਦ,
ਜਾਨਤੀ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮੌਜੇਂਾ ਕਿ ਛੂਬਾ ਕੌਨ ਹੈ!

ਹੈ ਮੁਕੰਮਲ ਹਰ ਵਜੂਦ ਅਪਨੇ ਮੈਂ ਜੈਸਾ ਭੀ ਹੈ ਵੈ,
ਯੇ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਅਗਰ ਤੇ ਫਿਰ ਅਧੂਰਾ ਕੌਨ ਹੈ।

ਹੈ ਮੇਰੀ ਹਰ ਇਕ ਖਵਾਹਿਸ਼ ਗਰ ਮੇਰੇ ਗਾਮ ਕਾ ਸਬਬ,
ਤੇ ਮੈਂ ਖਵਾਹਿਸ਼ ਕੇ ਬਿਨਾ ਕਿਆ ਹੂੰ ਯਾ ਮੇਰਾ ਕੌਨ ਹੈ।

ਬੈੜਾ ਬੈੜਾ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਮਰਤਾ ਰਹਾ ਹੁੰਦਾ ਆਜ ਤਕ,
ਲੋਕਿਨ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਮੈਂ ਖੁਦ ਅਪਨੇ ਕੈ ਰੋਤਾ ਕੌਨ ਹੈ!

ਵੇ ਹਮਾਰੀ ਖੁਦ-ਫਰੇਬੀ² ਭੀ ਹਸੀਂ ਥੀ ਕਿਸ ਕਦਰ,
ਉਨ ਸੇ ਹਮ ਕਹਿਤੇ ਥੇ ਪਹਿਲੇ-ਤੁਮ ਸੇ ਅੱਛਾ ਕੌਨ ਹੈ।

1. ਲਹਿਰਾ¹ 2. ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧੇਖਾ ਦੇਣਾ

***

हे ना हे दिल कै है मेरे केसी खदासा दूर का।
वरना किउँ लगता करीब आउ अंयेरा दूर का।

स्त्रियो-इहसास कम हौड़ी गए मेरी कि अब,
है गम-जाना से मेरे दिल का रिस्ता दूर का।

जिंदगी के हुसन कै हमने भी देखा था कठी,
था बझा दिलकस्त मगर वै था नज़ारा दूर का।

गम मेरे दिल में है जैसे रात में रौसन चरागा,
जैसे जुगनूँ की चमक, जैसे सितारा दूर का।

किआ करूँ किआ ना करूँ, मैं आज फिर उलझन में हूँ,
फिर इस्तारोँ से बुलाता है किनारा दूरा का।

सूरते-अहिवाल¹ देखे आज बनती है तै किआ,
आज उसने भी तै पहिली बार सैचा दूर का।

अब हकीकत कै ज़रा सा पास आकर देखीऐ,
है बराबर आप का देखा ना देखा दूर का।

1. हुण दी रालत, वरउमान दी सूरत

**

ਉਸ ਕੋ ਮੇਰਾ ਤੋ ਮੁੜੇ ਉਸਕਾ ਸਹਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਾ।
ਲੋਗ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਸਿਤਾਰੇ ਸੇ ਸਿਤਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਾ।

ਜੇ ਭੀ ਗਾਮ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗਾਮ ਕੋ ਸਮਝਨੇ ਵਾਲਾ,
ਕੋਈ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਮੌਂ ਤਕਦੀਰ ਕਾ ਮਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਾ।

ਐਸੋ-ਆਰਾਮ ਕੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਮਿਲੀ ਯੂੰ ਤੋ ਮੁੜੇ,
ਕੈਸੇ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਜੀਉਂ ਇਸ ਕਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਾ।

ਕਿਆ ਕਰੂੰ ਆਜ ਕਿ ਤਕਦੀਰ ਹੈ ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ,
ਮੁੜ ਕੋ ਤੂਛਾਂ ਨਾ ਮਿਲਾ, ਉਸ ਕੋ ਕਿਨਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਾ।

ਚਾਹੀਏ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਭੀ ਤੋ ਜੀਨੇ ਕਿ ਲੀਏ,
ਮੁੜ ਕੋ ਲੇਕਿਨ ਕੋਈ ਹੀਲਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਾ।

**

किसे है कितना किसी का खिआल मत पूछो ।
हुआ है कैसे कैसी पाइमाल¹ मत पूछो ।

समझ सके तो बड़ी बात है मगर हमदम,
हुआ है किउँ मेरा जीना मुहाल मत पूछो ।

मैं अपने आप से घबरा के मर गिआ होउँ,
मैं किस उरह से बचा बाल बाल मत पूछो ।

गर अपनी जात से बाहर अहिम नहीं बुढ़ भी,
तो ज़िंदगी का हुआ किउँ ज़वाल² मत पूछो ।

नज़र से दूर हुआ जौ वै दिल से दूर हुआ,
जे सच है गर तो मेरे दिल का हाल मत पूछो ।

ब-गौर³ देखे तुम अपनी नज़र से जे दुनीआ,
हैं आज किआ मेरे अपने खिआल मत पूछो ।

1. हरना 2. गिरावट 3. गौर नाल

**

ਲਗਾ ਕਰ ਆਗ ਪੁਦ ਹੀ ਅਪਨੇ ਅਰਮਾਨੋਂ ਕੀ ਬਸਤੀ ਮੌਂ।
ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਉਂ ਚਲਾ ਆਇਆ ਹੂੰ ਬੇਗਾਨੋਂ ਕੀ ਬਸਤੀ ਮੌਂ।

ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਜਨਬੀ ਹੂੰ ਇਸ ਪਰੀ-ਖਾਨੋਂ ਕੀ ਬਸਤੀ ਮੌਂ।
ਮੈਂ ਲੇ ਕਰ ਆ ਗਿਆ ਆਹੋਂ ਕੇ ਮੁਸਕਾਨੋਂ ਕੀ ਬਸਤੀ ਮੌਂ।

ਮੇਰੀ ਬੇਜ਼ਾਗੀ-ਏ-ਦਿਲ¹ ਮੁੜ ਕੇ ਅਬ ਜੀਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੀ,
ਗੋ ਮੈਂ ਰਹਿਤਾ ਹੂੰ ਅਬ ਅਪਨੇ ਨਿਗਾਹਬਾਨੋਂ ਕੀ ਬਸਤੀ ਮੌਂ।

ਨਾ ਛੋੜੋ ਅਪਨੇ ਵੀਰਾਨੇ ਕੋ ਐ ਦਿਲ ਹਮ ਨਾ ਕਹਿਤੇ ਥੇ,
ਫਕੀਰੋਂ ਕਾ ਭਲਾ ਕਿਆ ਕਾਮ ਸੁਲਤਾਨੋਂ ਕੀ ਬਸਤੀ ਮੌਂ।

ਜਗਾ ਠਹਿਰੋ ਮੁਸਾਫਿਰ ਹੈਂ ਚਲੇ ਜਾਏਂਗੇ ਹਮ ਆਖਿਰ,
ਲਗਾਨੇ ਆਏਂ ਹੈਂ ਇਕ ਪੇੜ ਅਨਜਾਨੋਂ ਕੀ ਬਸਤੀ ਮੌਂ।

ਮੁਝੇ ਜੰਗਲ ਕੇ ਵੀਰਾਨੋਂ ਕੇ ਬਾਸੀ ਯਾਦ ਆਤੇ ਹੈਂ,
ਭਟਕ ਕਰ ਆ ਗਿਆ ਹੂੰ ਜਬ ਸੇ ਇਨਸਾਨੋਂ ਕੀ ਬਸਤੀ ਮੌਂ।

ਬੜਾ ਬੇਚੈਨ ਹੈ ਦਿਲ ਲੇ ਚਲੋ ਮੁੜ ਕੇ ਯਹਾਂ ਸੇ ਅਬ,
ਸਿਤਾਰੋਂ ਸੇ ਪਰੇ ਯਾ ਚਾਕ ਦਾਮਾਨੋਂ² ਕੀ ਬਸਤੀ ਮੌਂ।

1. ਢੁਖੀ ਦਿਲ ਦੀ ਰਾਲਤ 2. ਦਾਮਨ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ

**

ਖੁਸ਼ੀ ਕੇ ਗੀਤ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ਯਾ ਛਸਾਨਾ ਦਰਦ ਕਾ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ।
ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਸੋਚਤਾ ਰਹਿਤਾ ਹੂੰ, ਗਰ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ਤੋਂ ਕਿਆ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ।

ਅਗਰ ਤੁਮ ਗੌਰ ਫਰਮਾਓ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਕ ਇਲਤਜਾ¹ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ।
ਕਿ ਤੁਮ ਮੇਰੀ ਖਤਾ ਲਿੱਖ੍ਹੇ, ਤੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਕੀ ਸਜ਼ਾ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ।

ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੈਂ ਜੋ ਹੋਤਾ ਆ ਰਹਾ ਹੈ ਉਸ ਪੇ ਕਿਆ ਲਿਖਨਾ,
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੈਂ ਯੇ ਆਤਾ ਹੈ ਛਸਾਨਾ ਅਨ-ਹੁਆ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ।

ਮੇਰੇ ਅਸ਼ਕੋਂ ਨੇ ਜੋ ਤਹਿਰੀਰ ਲਿਖ ਦੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਪਰ,
ਅਬ ਉਸ ਕੇ ਬਾਦ ਮੈਂ ਕੁਛ ਐਰ ਲਿੱਖ੍ਹੇ, ਭੀ ਤੋਂ ਕਿਆ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ।

ਅਭੀ ਤਕ ਜੀ ਰਹਾ ਹੂੰ ਯੇ ਭੀ ਕੋਈ ਕਮ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ,
ਨਾ ਕਿਉਂ ਮੈਂ ਆਜ ਅਪਨੇ ਹੈਸਲੇ ਪਰ ਤਬਸਰਾ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ।

ਗਾਮੇ-ਜਾਨਾ ਪੇ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ਯਾ ਗਾਮੇ-ਦੌਰਾਂ ਪੇ ਕੁਛ ਲਿੱਖ੍ਹੇ,
ਮੈਂ ਉਲਝਨ ਜਿਹਨ ਕੀ ਯਾ ਫਿਰ ਮੁਕੱਦਰ ਕਾ ਸਿਲਾ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ।

ਅਗਰ ਮੈਂ ਜਾਨਤਾ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਅਬ ਉਸ ਕੀ ਰਜ਼ਾ ਲਿਖਤਾ,
ਮਗਰ ਅਬ ਜੀ ਮੈਂ ਆਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਸ ਨਾਮੇ-ਖੁਦਾ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ।

ਨਿਜਾਤ² ਉਨ ਕੋ ਮਿਲੀ ਸ਼ਾਇਦ ਜੋ ਆਖਿਰ ਮਰ ਗਏ ਲੇਕਿਨ,
ਜੋ ਮਰ ਮਰ ਕਰ ਜੀਏ ਉਨ ਕਾ ਮੈਂ ਕੈਸੇ ਸਾਨਹਾ³ ਲਿੱਖ੍ਹੇ ।

ਸਭੀ ਰੰਜੇ-ਅਲਮ ਕਰਤੇ ਰਹੇ ਅਬ ਤਕ ਬਿਆਂ ਲੇਕਿਨ,
ਖੁਦਾ ਤੌਫ਼ੀਕ ਦੇ ਗਰ ਤੋਂ ਇਲਾਜੇ-ਗਮ ਹੈ ਕਿਆ? ਲਿੱਖ੍ਹੇ ।

1. ਬੇਨਤੀ 2. ਮੁਕਤੀ 3. ਦੁੱਖਜ਼ਾ

**

ਮੁੜ ਕੋ ਜਾਤਾ ਦੇਖ ਕਰ ਐ ਯਾਰ! ਆਵਾਜ਼ੇਂ ਨਾ ਦੋ।
ਹੈ ਚੁਕੀ ਹੋਨੀ ਥੀ ਜੈ, ਬੇਕਾਰ ਆਵਾਜ਼ੇਂ ਨਾ ਦੋ।

ਜਿਸ ਕੋ ਆਨਾ ਥਾ ਵੇ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਕੋ ਜਾਨਾ ਥਾ ਗਿਆ,
ਦੇਖ ਕਰ ਯੇ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬੇਜ਼ਾਰ ਆਵਾਜ਼ੇਂ ਨਾ ਦੋ।

ਅਥ ਬੁਲਾਨੇ ਸੇ ਭੀ ਕੌਨ ਆਏਗਾ ਵਕਤੇ-ਸ਼ਾਮੋਂ-ਗਾਮ,
ਕੌਨ ਬਾਕੀ ਹੈ ਯਹਾਂ ਗਾਮਖਾਰ, ਆਵਾਜ਼ੇਂ ਨਾ ਦੋ।

ਵੈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਗਿਆ ਹੋਤਾ ਅਗਰ ਵੈ ਚਾਹਤਾ,
ਹੈ ਕੇ ਯੂ ਮਾਯੂਸ ਅਥ ਲਾਚਾਰ, ਆਵਾਜ਼ੇਂ ਨਾ ਦੋ।

ਦਿਲ ਮਿਲੇ ਹੋਂ ਗਰ ਤੋਂ ਕੁਛ ਕਹਿਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭੀ ਨਹੀਂ,
ਬਰਮਿਲਾ¹ ਕਹਿਨੇ ਕੋ ਹਾਲੇ-ਜਾਰ ਆਵਾਜ਼ੇਂ ਨਾ ਦੋ।

ਬਾਤ ਕਹਿਨੇ ਕਾ ਸਲੀਕਾ ਹੋ ਤੋ ਬਨ ਜਾਤੀ ਹੈ ਬਾਤ,
ਬਾਤ ਮਤਲਬ ਕੀ ਕਹੋ, ਬੇਕਾਰ ਆਵਾਜ਼ੇਂ ਨਾ ਦੋ।

1. ਸਾਡ ਕਹਿਣਾ

**

ਵੀਰਾ¹ ਮੇਂ ਢੂਡਤਾ ਹੈ ਨਕੂਸੇ-ਬਹਾਰ² ਦਿਲ।
ਕਿਆ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੁਝ ਕੋ ਮੇਰੇ ਬੇਕਰਾਰ ਦਿਲ।

ਕੁਛ ਬਾਤ ਹੋ ਤੋ ਕਹਿ ਦੂੰ ਮੇਰੇ ਹਮਨਵਾ³ ਤੁਝੇ,
ਯੂੰ ਹੀ ਉਦਾਸ ਉਦਾਸ ਹੈ ਯੇ ਬੇਕਰਾਰ ਦਿਲ।

ਮਾਂਗੋ ਖੂਦਾ ਸੇ ਬੈਰ ਕਿ ਤੁਮ ਖੁਸ਼ਨਸੀਬ ਹੋ,
ਵਰਨਾ ਹੈ ਕਿਸ ਕਾ ਗਾਮ ਸੇ ਯਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਬਾਰ⁴ ਦਿਲ।

ਆਮਦ ਨਾ ਹੋਗੀ ਉਸਕੀ ਮਗਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਹੈ,
ਬੈਠਾ ਹੈ ਲੇ ਕੇ ਦੀਦਾਏ ਪੁਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਦਿਲ।

ਮੁਵਾਬੋਂ ਕਾ ਯੇ ਜਹਾਂ ਤੋ ਹਸੀਂਤਰ ਹੈ ਐ ਨਦੀਮ⁵!
ਲੇਕਿਨ ਹੈ ਜ਼ੇਰੇ-ਗਰਦਸ਼ੇ-ਲੀਲੋ-ਨਿਹਾਰ⁶ ਦਿਲ।

ਤੁਝਾਂ ਕੋ ਢੂਡਤਾ ਹੈ ਕਿਨਾਰੋਂ ਕੇ ਆਸ-ਪਾਸ,
ਕਿਤਨਾ ਹੈ ਖੁਦ-ਛਰੇਬ ਮੇਰਾ ਹੋਸ਼ਿਆਰ ਦਿਲ।

1. ਵੀਰਾਨੀ 2. ਬਹਾਰ ਦੇ ਨਕਸ਼ 3. ਦੋਸਤ 4. ਗਾਮ ਦੀ ਮੁਸ਼ਬੋਂ 5. ਮਿੱਤਰ 6.
ਚੁਨੌਅਾ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਗਰਦਿਸ਼

♦♦

ਲਿਖਾ ਥਾ ਜਿਸ ਪੇ ਵੈ ਪਰਚਾ ਕਹੀਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਗਾ।
ਪਤਾ ਅਬ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਾ ਹੀ ਯਹੀਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਗਾ।

ਤਸੱਵਰ¹ ਤੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਥਾ ਮੇਰਾ ਲੇਕਿਨ,
ਰਕਮ² ਹੋਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕਹੀਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਗਾ।

ਭਟਕਤਾ ਫਿਰ ਰਹਾ ਥਾ ਕੋਈ ਮੰਜ਼ਿਲ ਕੇ ਨਾ ਮਿਲਨੇ ਪਰ,
ਵੈ ਇੱਸਾਰੇ-ਵਛਾਏ³ ਹਮਨਸ਼ੀਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਗਾ।

ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਵਕਤ ਕੀ ਮੌਜੌ ਪੇ ਅਕਸਰ ਨਾਚਤਾ ਗਾਤਾ,
ਕਭੀ ਦੇਖਾ ਗਿਆ ਥਾ, ਪਰ ਵਹੀਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਗਾ।

ਧਿਆਲੋਂ ਕੀ ਥੀ ਭੀੜ ਇਤਨੀ ਕਿ ਉਲਝਨ ਬੜ ਗਈ ਹੋਗੀ,
ਉਸੀ ਉਲਝਨ ਮੌਂ ਵੈ ਮੇਰਾ ਯਕੀਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਗਾ।

ਇਧਰ ਅਹਿਲੇ-ਜ਼ਮੀਂ⁴ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਏ ਲਗਤੇ ਹੈਂ ਅਬ ਮੁੜ ਕੈ,
ਉਧਰ ਕੋਈ ਸਰੇ-ਖੁਲਦੇ-ਬਰੀਂ⁵ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਗਾ।

1. ਕਲਪਨਾ 2. ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 3. ਵਛਾ ਦੇ ਆਸਾਰ
4. ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲਾ 5. ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ

♦♦

ਯਾਦ ਹੈਂ ਵੋ ਭੀ ਤੋ ਲਮਹੇ ਨਾਚਤੇ ਗਾਤੇ ਹੁਏ ।
ਬੇ ਮੇਰੇ ਜਬ ਦਿਲ ਕੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨਾਚਤੇ ਗਾਤੇ ਹੁਏ ।

ਹਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹਰ ਗਾਮ ਬੁਲਾ ਕੇ ਨਾਚਤੇ ਗਾਤੇ ਹੁਏ ।
ਆ ਗਏ ਹੈਂ ਦਰ ਪੇ ਤੇਰੇ ਨਾਚਤੇ ਗਾਤੇ ਹੁਏ ।

ਲੋਗ ਵੋ ਭੀ ਥੇ ਜੋ ਰੋ ਰੈ ਕਰ ਜੀਏ ਤਾਅਖਤਾਮ¹
ਔਰ ਜੋ ਹੈਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੱਸਤੇ ਨਾਚਤੇ ਗਾਤੇ ਹੁਏ ।

ਤੂਮ ਭੀ ਨਾਚੋ ਗਾਓ ਕਿ ਯੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਹੈ ਮਿਰਾ,
ਮੇਰਾ ਯੇ ਇਕ ਦਿਨ ਤੋ ਬੀਤੇ ਨਾਚਤੇ ਗਾਤੇ ਹੁਏ ।

ਵਕਤ ਸ਼ਾਮੋ-ਗਾਮ, ਤਬੋਈਅਲ ਮੇਰਾ, ਜੀਨੇ ਕੀ ਹਵਸ,
ਯੂੰ ਲਗਾ ਤਾਰੇ ਹੈਂ ਜੈਸੇ ਨਾਚਤੇ ਗਾਤੇ ਹੁਏ ।

ਯੇ ਖੁਦਾ ਕੇ ਨਾਮ ਕੀ ਲੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਪਾਏ ਸਬਾਤ²,
ਬਾਤ ਕਰਤਾ ਹੈ ਕਜ਼ਾ³ ਸੇ ਨਾਚਤੇ ਗਾਤੇ ਹੁਏ ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇ ਇਨ ਘਰੋਂਦੋਂ ਕੇ ਰੋਤੀਲੇ ਵਕਤ ਪਰ,
ਵੋ ਗਿਰਾਏ ਫਿਰ ਬਨਾ ਕੇ ਨਾਚਤੇ ਗਾਤੇ ਹੁਏ ।

ਆਖਰੀ ਲਮਹਾਤ⁴ ਯੇ ਅਪਨੇ ਮੈਂ ਜੀ ਲੂੰ ਤੋ ਚਲੂੰ,
ਦੇਖ ਲੇਨੇ ਦੋ ਯੇ ਬੱਚੇ ਨਾਚਤੇ ਗਾਤੇ ਹੁਏ ।

ਕੁਛ ਤੋ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੇ ਹਮਨੇ ਸੀਖਾ ਹੀ ਨਹੀਂ,
ਵਰਨਾ ਅਕਸਰ ਹਮ ਭੀ ਜੀਤੇ ਨਾਚਤੇ ਗਾਤੇ ਹੁਏ ।

1. ਐਤ ਤੱਕ 2. ਸੰਪੂਰਨਤਾ 3. ਮੌਤ 4. ਪਲ

♦♦

ਜੋ ਦਿਲ ਮੇਂ ਥਾ ਵੈ ਪੈਨੇ ਕਹਿ ਦੀਆ ਆਗੇ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ।
ਯੇ ਮੇਰੀ ਬੇਖੁਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਮਰਜ਼ੀ।

ਚਲੋ ਹਾਲਾਤ ਸੇ ਹਮ ਆਜ ਸਮਝੋਤਾ ਕਰੋਂ ਦੋਨੋਂ,
ਤੁਮੁੰਗੀ ਹੀ ਰਹੇ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾ ਹੋ ਕੋਈ ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ।

ਕਹਾ ਥਾ ਜ਼ਿਹਨ ਨੇ ਕਿਆ ਔਰ ਦਿਲ ਕਹਿਤਾ ਥਾ ਕਿਆ ਆਖਿਰ,
ਸਮਝ ਆਈ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੇ ਦਿਲ ਕੀ ਜੋ ਭੀ ਥੀ ਮਰਜ਼ੀ।

ਮੁਸ਼ੀ ਹੋ ਆਪ ਕੋ ਗਾਮ ਹੋ ਕਿ ਹੋ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਲੇਕਿਨ,
ਮੈਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਤੋ ਜੀਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜੈਸੇ ਹੋ ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ।

ਅਜਬ ਤਰਜੇ-ਤਗਾਫਲ¹ ਹੈ ਕਭੀ ਤੁਮਨੇ ਨਹੀਂ ਪੂਛਾ,
ਤੋ ਆਖਿਰ ਚਾਹਤਾ ਕਿਆ ਹੈ ਬਤਾ ਹੈ ਕਿਆ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ।

ਹੈ ਇਕ ਰਫਤਾਰ ਕਿ ਜਿਸ ਕੀ ਪਕੜ ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਲੋਗੋਂ ਕੋ,
ਕਹਾਂ ਫੁਰਸਤ ਕਿ ਪੂਛੋ ਅਬ, ਹੈ ਕਿਆ ਮੇਰੀ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ।

1. ਨਜ਼ਰ-ਐਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ

**

कहिने को यहां साहिष्ठे-शीमान¹ बहुत हैं।
पर लोग सभी इन से परेस्तान बहुत हैं।

किउँ जाने दृष्टि आप से रहिता है मेरा दिल,
गौ आप के दिल पे मेरे इहसान बहुत हैं।

अब उन को मेरे दिल की समझ में नहीं आती,
इस बात में है आज भी अनजान बहुत हैं।

अंगार सुलगाते हैं दबे राख में जैसे,
दिल में मेरे इस उर्वा कि अरमान बहुत हैं।

पहिचान किसी और की अब होगी हमें किए,
हम लोग यहां झुट से भी अनजान बहुत हैं।

मुम्किन है कि मिल जाए है मैन्ज़िल कभी मुझ को,
गौ मेरे भटकने के भी इमकान² बहुत हैं।

1. शीमान वाले 2. मैन्ज़िल

**

ना जाने किउँ इक उल्लङ्घन दिल में हरदम पाई जाती है।
हमों हौठे पे आती ते नहीं है, लाई जाती है।

कहा इहसास हैता है खिरद¹ ये मुझ के बड़लाए,
मुझे अलड़ाज़ की ज़ीर जब पहिनाई जाती है।

जीआ काटे में लेकिन ढूल मुसकाता रहा हरदम,
कि दिल की टीस गैरे के कहा दिखलाई जाती है।

खिला उनहा ही गुलमन में ते मुरझा भी गिआ उनहा,
मैं वै गुल हूँ जिसे बेरानगी रास आ ई जाती है।

अरुमे-ज़िन्दगी² तेरी अजब उकड़ीर है कितनी,
कहीं ठुकराई जाती है, कहीं अपनाई जाती।

1. अबल 2. ज़िन्दगी की दुलहन

♦♦

ਸਬੋ-ਰੈਜ਼' ਅਪਨਾ ਜਲਾਏ ਜਵਾਨੀ।
ਮਗਰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਮੇਂ ਨਾ ਆਏ ਜਵਾਨੀ।

ਕਈ ਖਵਾਬ ਦੇਖੋ ਕਈ ਖਵਾਬ ਟੂਟੇ,
ਕਹੂੰ ਹਾਏ ਦੁਨੀਆ ਕਿ ਹਾਏ ਜਵਾਨੀ।

ਹੈ ਕਲੀਆਂ ਮੁਕੱਦਰ ਕਿਸੀ ਕਾ ਕਿ ਕਾਟੇ,
ਚਲੀ ਹੈ ਚਮਨ ਮੇਂ ਹਵਾਏ ਜਵਾਨੀ।

ਬੜੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਥੀ ਬੜੀ ਬੋਹਿਸੀ ਥੀ,
ਕਿਸੀ ਪਰ ਭੀ ਐਸੀ ਨਾ ਆਏ ਜਵਾਨੀ।

ਮੈਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਰਾਹੇ ਸਫਰ ਦੇਖਤਾ ਹੂੰ,
ਕਿ ਇਕ ਬਾਰ ਜਾ ਕਰ ਨਾ ਆਏ ਜਵਾਨੀ।

1. ਰਾਤ ਅਤੇ ਇਨ

**

ਸੋਇਆ ਹੁਆ ਬਦਨ ਥਾ ਜ਼ਿਹਨ ਜਾਗਤਾ ਹੁਆ।
ਐਸੇ ਮੈਂ ਹੀ ਤੋ ਖੁਦ ਸੇ ਮੇਰਾ ਸਾਮਨਾ ਹੁਆ।

ਮੇਰਾ ਤੋ ਜੋ ਹੁਆ ਸੋ ਹੁਆ ਉਸ ਕਾ ਕਿਆ ਹੁਆ।
ਲਗਤਾ ਹੈ ਆਜ ਕਲ ਵੈ ਬੜਾ ਸੋਚਤਾ ਹੁਆ।

ਮੁਸ਼ਕਲ ਮੇਰੀ ਥੀ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਉਠਾਨਾ,
ਥਾ ਉਸ ਕੇ ਬਾਦ ਮੇਰਾ ਰਸਤਾ ਬਨਾ ਹੁਆ।

ਯੇ ਭੀ ਤੋ ਹੈ ਕਮਾਲ ਤੁਮਾਰਾ ਕਿ ਦਿਨ ਕੋ ਭੀ,
ਮੈਂ ਪ੍ਰਵਾਬ ਦੇਖਤਾ ਹੂੰ ਅਬ ਜਾਗਤਾ ਹੁਆ।

ਹਸਰਤ ਹੈ ਯੇ ਮੁੜੇ ਕਿ ਭਟਕਤਾ ਰਹੇ ਕੋਈ,
ਖੋ ਜਾਓ ਮੈਂ ਅਗਰ ਤੋ ਮੁੜੇ ਢੂਡਤਾ ਹੁਆ।

ਜਾਗੋ ਉਮੰਗ ਦਿਲ ਮੈਂ ਵੈ ਕਿਸ ਤਰਾ ਕਿ ਅਬ,
ਜਜਬਾ ਹਰ ਇਕ ਦਿਲ ਕਾ ਲਗੇ ਨਾਚਤਾ ਹੁਆ।

**

ਹੋ ਕੇ ਗੁੰਮ ਮੇਲੇ ਮੇਂ ਰਸਤਾ ਢੂਡਨਾ ਅੱਛਾ ਲਗਾ।
ਯਾਦ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕਿ ਕਿਆ ਦੇਖਾ ਥਾ ਕਿਆ ਅੱਛਾ ਲਗਾ।

ਪਾ ਕੇ ਠੋਕਰ ਰੋ ਪੜਾ, ਰੋ ਕਰ ਉਠਾ, ਉਠ ਕਰ ਚਲਾ,
ਏਕ ਰਾਹੀਂ ਕਾ ਮੁਝੇ ਯੇ ਹੌਸਲਾ ਅੱਛਾ ਲਗਾ।

ਯੇ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਖਸਾਰਾ ਤੋ ਹੁਆ ਹਮ ਕੋ ਮਗਰ,
ਜੋ ਭੀ ਸੌਦਾ ਹਮ ਸੇ ਮੇਲੇ ਮੇਂ ਹੁਆ ਅੱਛਾ ਲਗਾ।

ਮੂਬ ਥਾ ਜਬ ਛੂਬਨੇ ਵਾਲਾ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਾ,
ਹਾਂ, ਕਿਸੀ ਕੇ ਸਾਥ ਕੋਈ ਛੂਬਤਾ ਅੱਛਾ ਲਗਾ।

ਮੁਦ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਕੇ ਸਿਵਾ ਕੁਛ ਭੀ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਨਹੀਂ,
ਸਰ ਪੇ ਬਨ ਆਈ ਤੋ ਫਿਰ ਜ਼ਿਕਰੇ-ਮੁਦਾ ਅੱਛਾ ਲਗਾ।

ਮੇਰੀ ਹਰ ਇਕ ਬਾਤ ਪਰ ਥਾ ਇਖਤਿਲਾਫ਼¹ ਉਨ ਕੋ ਮਗਰ,
ਫਿਰ ਭੀ ਉਨ ਸੇ ਗੁਫਤਗੂ ਕਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅੱਛਾ ਲਗਾ।

ਯੇ ਤਹੀਂ² ਦਸਤੀ³ ਕਾ ‘ਆਲਮ’ ਯੇ ਬੁਝਾ ਸਾ ਦਿਲ ਮੇਰਾ,
ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਦੂੰ ਕਿ ਹਰ ਆਇਆ ਗਿਆ ਅੱਛਾ ਲਗਾ।

1. ਅਸਹਿਮਤੀ 2. ਪਾਲੀ 3. ਹੱਥ (ਤਹੀਂ ਦਸਤੀ-ਗਰੀਬੀ)

ਹਮੇਂ ਹਰ ਮਰਹਲਾ¹ ਜੋ ਥਾ ਨਯਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।
ਸਮਝਨਾ ਰਾਹ ਪਰ ਹਰ ਨਕਸੇ-ਪਾ² ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।

ਤਹੀ-ਦਸਤੀ³ ਮੌਂ ਕਿਆ ਨਫਰਤ ਕੇ ਮਾਈਨੇ ਕਿਆ ਮੁਹੱਬਤ ਕੇ,
ਹਮੇਂ ਜੀਨਾ ਹਰ ਇਕ ਇਹਸਾਸ ਕਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।

ਹਿਕਾਰਤ⁴ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਦੇਖਨਾ ਆਸਾਂ ਲਗਾ ਮੁਝ ਕੋ,
ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਵੈ ਥਾ ਜੋ ਰਾਸਤਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।

ਤੇਰੇ ਹੋਨੇ ਪੇ ਭੀ ਦਿਲ ਨੇ ਬਕਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀ ਲੇਕਿਨ,
ਤੇਰੇ ਜਾਨੇ ਪੇ ਭੀ ਜੀਨਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।

ਵੈ ਲਛੜੋਂ ਮੌਂ ਉਲਝ ਕਰ ਰਹਿ ਗਏ ਮਾਈਨੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇ,
ਯੇ ਥਾ ਇਹਸਾਸ ਜੋ ਦਿਲ ਕਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।

ਜ਼ਰਾ ਸੀ ਬਾਤ ਥੀ ਬਿਗੜੀ ਤੋ ਫਿਰ ਜਾਨੇ ਕਹਾਂ ਪਹੁੰਚੀ,
ਸੰਭਲਨਾ ਫਿਰ ਹਮੇਂ ਉਸ ਬਾਤ ਕਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।

1. ਸਥਿਤੀ 2. ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ 3. ਗਰੀਬੀ 4. ਨਫਰਤ

**

जे भी है मेरा ग्राम कि मैं उम्मेद का ना हूँ सका।
मेरा है हो के भी तो मेरा ना हूँ सका।

उम्मेस के मेरे मरज्ज की दवा ही ना मिल सकी,
हैरत ही किआ मरीज्ज जौ अँड़ा ना हूँ सका।

जौ चाहउे से आप वही चाहउा था मैं,
चाहा था जिस उरुा कभी वैसा ना हूँ सका।

हालात ही ने छैसले मेरे लीझे कीझे,
मुझ से कोई भी छैसला अपना ना हूँ सका।

मेरे इन्द्रिय से उम्मेस हैना ही था अलग,
दिर किआ गिला कि वै कभी मुझ सा ना हूँ सका।

बाकी रहा ना उम्मेस पे मेरा इअउमाद¹ जब,
दिर मुझ के अपने दिल पे भरेसा ना हूँ सका।

1. यकीन

♦♦

ਮੁਝ ਕੋ ਹੈ ਕਸਮ ਤੇਰੇ ਸਰ ਕੀ, ਹਰ ਬਾਤ ਮੁਝੇ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ।
ਉਸ ਮੈਖਾਨੇ ਕੀ ਇਸ ਮਹਿਸੂਰ¹ ਕੀ, ਹਰ ਬਾਤ ਮੁਝੇ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ।

ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਮਿਲੇ ਮੁਝ ਕੋ ਸੋ ਕੁਛ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ,
ਇਹਸਾਸ ਤੋ ਹੈ ਪਰ ਅੰਦਰ ਕੀ, ਹਰ ਬਾਤ ਮੁਝੇ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ।

ਮਾਨੋ ਕਿ ਨਾ ਮਾਨੋ ਮੁਝ ਕੋ ਖੁਦਾ, ਲੇਕਿਨ ਤਦਬੀਰੋਂ ਮਤ ਪੂਛੋ,
ਕਹਿਤੀ ਹੈ ਯੇ ਮੂਰਤ ਪੱਥਰ ਕੀ, ਹਰ ਬਾਤ ਮੁਝੇ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ।

ਕਿਆ ਹੈ ਉਸ ਕੇ ਅਪਨੇ ਦਿਲ ਮੈਂ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਭੀ ਮੁਝ ਕੋ,
ਆਖਿਰ ਹਮਸਾਏ ਕੇ ਘਰ ਕੀ, ਹਰ ਬਾਤ ਮੁਝੇ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ।

ਕੁਛ ਭੂਲ ਗਿਆ ਕੁਛ ਯਾਦ ਰਹਾ ਲੇਕਿਨ ਹਰ ਬਾਤ ਮੁਕੱਦਸ² ਥੀ,
ਅਫਸੋਸ ਯੇ ਹੈ ਉਸ ਰਹਿਬਰ ਕੀ, ਹਰ ਬਾਤ ਮੁਝੇ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ।

ਬਸ ਏਕ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਦੇਖਾ ਥਾ, ਚਿਹਰਾ ਵੇਂ ਮੁਹਬੱਤ ਕਾ ਲੇਕਿਨ,
ਪੂੜ੍ਹੇ ਨਾ ਕਿ ਅਬ ਉਸ ਮੰਜ਼ਰ³ ਕੀ, ਹਰ ਬਾਤ ਮੁਝੇ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ।

1. ਭੁਨੀਆਦਾਰੀ 2. ਪਵਿੱਤਰ 3. ਦਿਸ਼

**

ਵੇ ਫਿਰ ਨਿਕਲੇ ਹੈਂ ਘਰ ਸੇ ਆਜ ਰੁਖ ਪੇ ਡਾਲ ਕਰ ਪਰਦਾ।
ਕਿ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖਨਾ ਚਾਹਾ ਥਾ ਪਰ ਆਇਆ ਨਜ਼ਰ ਪਰਦਾ।

ਹਕੀਕਤ ਬੇਲਿਬਾਸੀ ਕੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਾਮਨੇ ਆਈ,
ਤੋ ਘਬਰਾ ਕਰ ਮੈਂ ਚਿੱਲਾਇਆ ਕਿ ਲਾਓ ਇਕ ਇਧਰ ਪਰਦਾ।

ਤੇਰੀ ਤਹਿਜੀਬ ਕਾ ਪਰਦਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਕੁਛ ਖਿਆਲੋਂ¹ ਪਰ,
ਕਿ ਸ਼ਬ² ਕੇ ਬਾਦ ਹੈ ਜੈਸੇ ਅੰਧੇਰੇ ਪਰ ਸਹਰ³ ਪਰਦਾ।

ਬਦਲ ਜਾਤਾ ਹੈ ਜੈਸੇ ਰੰਗ ਦੁਨੀਆ ਕਾ ਅਚਾਨਕ ਹੀ,
ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਹਵਸ ਕਾ ਜਬ ਮੇਰੇ ਇਹਸਾਸ ਪਰ ਪਰਦਾ।

ਹਰ ਇਕ ਪਰਦਾ ਉਠਾ ਕਰ ਜਬ ਭੀ ਮੈਨੇ ਦੇਖਨਾ ਚਾਹਾ,
ਤੋ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕੀ ਆਂਖੋਂ ਪਰ ਮੁਝੇ ਆਇਆ ਨਜ਼ਰ ਪਰਦਾ।

ਪਸੇ-ਪਰਦਾ⁴ ਹੈ ਕਿਆ ਦੁਨੀਆ ਲਗਾ ਲੇਤੀ ਹੈ ਅੰਦਾਜ਼ੇ,
ਛਪਾ ਸਕਤਾ ਨਹੀਂ ਚਿਹਰੇ ਕੋ ਤੇਰਾ ਮੁਖਤਸਰ⁵ ਪਰਦਾ।

ਮੈਂ ਕੁਝ ਬਾਤੋਂ ਪੇ ਕੁਝ ਬਾਤੋਂ ਕਾ ਪਰਦਾ ਡਾਲ ਦੇਤਾ ਹੂੰ,
ਪੜਾ ਰਹਿਨੇ ਦੋ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਮੇਰੇ ਹਾਲ ਪਰ ਪਰਦਾ।

1. ਰਾਤ 2. ਸਵੇਰਾ 3. ਪਰਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ 4. ਛੋਟਾ

ਜਿੰਦਗਾਨੀ ਕੇ ਪ੍ਰਸਤਾਰਾਂ ਕੋ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖੋ ।
ਯੇ ਦੁਆਹੈ ਹੈ ਕਿ ਭੁਦਾ ਪਿਆਰ ਕੋ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖੋ ।

ਪੇੜ ਮਰ ਜਾਏ ਅਗਰ ਏਕ ਤੋਂ ਮਰ ਜਾਏ, ਮਗਰ,
ਬਾਗੜਾਬਾਂ ਹੈ ਤੋਂ ਵੋ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਕੋ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖੋ ।

ਮੇਰਾ ਈਮਾਂ ਸਲਾਮਤ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਹਮਦਮ,
ਪਰ ਭੁਦਾ ਹੁਸਨੇ-ਦਿਲੇ-ਯਾਰ ਕੋ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖੋ ।

ਯਾ ਗਲਾ ਘੰਟ ਦੇ ਇਹਸਾਸ ਕਾ ਆ ਕਰ ਕੋਈ,
ਯਾ ਮੇਰੀ ਸਿੱਦਤੇ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੋ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖੋ ।

ਅਜਨਬੀਅਤ ਹੈ ਮੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੌਂ ਇਤਨੀ ਕਿ ਕੋਈ,
ਕੈਸੇ ਅਪਨੇ ਦਿਲੇ ਬੀਮਾਰ ਕੋ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖੋ ।

ਹਰ ਭੁਸ਼ੀ ਆਜ ਨਾ ਪੜ ਜਾਏ ਕਹੀਂ ਛੀਕੀ ਸੀ,
ਕੋਈ ਤੋਂ ਆਜ ਦਿਲੇ ਜਾਰ ਕੋ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖੋ ।

1. ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

ਧੂਪਛਾਓ

***

ਬਿਆਂ ਤੋ ਉਸ ਕਾ ਥਾ ਲੇਕਿਨ ਖਿਆਲ ਮੇਰਾ ਥਾ।
ਜੋ ਉਸਨੇ ਪੂੰਛਾ ਵਹੀ ਤੋ ਸਵਾਲ ਮੇਰਾ ਥਾ।

ਜੋ ਕੋਈ ਬੋਹਿਸੋ-ਬੋਜਾਨ ਸਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ,
ਤੋ ਮੁੜ ਕੋ ਯੂੰ ਲਗਾ ਵੇ ਇੰਤਕਾਲ ਮੇਰਾ ਥਾ।

ਯੇ ਕੈਸੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੁਲਭਾਓ ਮੇਰੀ ਉਲਭਨ ਕੋ,
ਅਰੂਜ¹ ਥਾ ਜੋ ਵੇ ਉਸ ਕਾ ਜਵਾਲ² ਮੇਰਾ ਥਾ।

ਸਮਝਤਾ ਗਾਮ ਕੋਈ ਕੈਸੇ ਮੇਰਾ ਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦ ਹੀ,
ਸਮਝ ਸਕਾ ਨਾ ਜਗਾ ਭੀ ਜੋ ਹਾਲ ਮੇਰਾ ਥਾ।

ਸਵਾਲ ਬਨ ਕੇ ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਰੇ ਆਗੇ,
ਜਵਾਬ ਕੁਛ ਨਾ ਮਿਲਾ ਯੇ ਮਲਾਲ³ ਮੇਰਾ ਥਾ।

ਅਸੀਰੇ-ਪੰਜਾ-ਏ-ਸਦ ਖਵਾਸ਼ਾਤ⁴ ਥਾ ਮੇਰਾ ਦਿਲ,
ਮਗਰ ਯੇ ਕੈਸੇ ਹੁਆ ਯੇ ਕਮਾਲ ਮੇਰਾ ਥਾ।

1. ਭੁਲੰਦੀ 2. ਗਿਰਾਵਟ, ਘਾਟਾ 3. ਅਫਸੋਸ 4. ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਹਿਸ਼ਤ
ਦੇ ਪੰਜੇ ਦਾ ਕੈਦੀ

**

ਬਨ ਬਨ ਕੇ ਬਿਗੜਤੇ ਹੁਏ ਹਾਲਾਤ ਮੁਸੱਲਸਲ¹।
ਕਿਆ ਕਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਸਵਾਲਾਤ ਮੁਸੱਲਸਲ।

ਗੋ ਨੂਰ ਭਰਾ ਦਿਨ ਹੈ ਯੇ, ਦਿਲ ਕੋ ਮੇਰੇ ਫਿਰ ਭੀ,
ਲਗਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੈਸੇ ਹੋ ਵਹੀ ਰਾਤ ਮੁਸੱਲਸਲ।

ਅੱਛਾ ਥਾ ਕਿ ਇਕ ਬਾਰ ਬਿਛੜ ਕਰ ਵੈਂ ਨਾ ਮਿਲਤੇ,
ਅੱਛਾ ਥਾ ਨਾ ਫਿਰ ਹੋਤੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਮੁਸੱਲਸਲ।

ਕੁਛ ਦਿਲ ਕੋ ਭਰੋਸਾ ਨਾ ਖਿਰਦ² ਕੋ ਹੀ ਯਕੀਂ ਹੈ,
ਹਮ ਯੂੰ ਹੀ ਨਿਭਾਤੇ ਹੈਂ ਰਿਵਾਇਆਤ ਮੁਸੱਲਸਲ।

ਕਹਿਨੇ ਕੋ ਨਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕੁਛ, ਤੌ ਰਹੋ ਚੁਪ,
ਦੁਹਰਾਓ ਨਹੀਂ ਇਕ ਵਹੀ ਬਾਤ ਮੁਸੱਲਸਲ।

ਹਰ ਪਲ ਹੋ ਮੇਰਾ ਨੂਰ ਭਰਾ ਐ ਮੇਰੇ ਮਾਲਿਕ!
ਉਠਤੇ ਹੈਂ ਦੁਆ ਕੈ ਯੇ ਮੇਰੇ ਹਾਥ ਮੁਸੱਲਸਲ।

1. ਲਗਾਤਾਰ 2. ਅਕਲ

ਧੂਪਛਾਓ

♦♦

ਵੈ ਭੀ ਘਰ ਮਨਹੂਸ ਹੈ ਕੋਈ ਜਹਾਂ ਦਸਤਕ ਨਾ ਦੇ।
ਮੇਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੈਂ ਆ ਯਹਾਂ ਦਸਤਕ ਨਾ ਦੇ।

ਜੇ ਭੀ ਤੈ ਉਲਝਨ ਸਹਾਰਾ ਢੂਡਨੇ ਵਾਲੇ ਕੌ ਹੈ,
ਕਬ ਕਹਾਂ ਜਾ ਕਰ ਵੈ ਦਸਤਕ ਦੇ ਕਹਾਂ ਦਸਤਕ ਨਾ ਦੇ।

ਚਾਹਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਵਹੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਮੁਹਬੱਤ ਕੀ ਜਹਾਂ,
ਦਿਲ ਪੇ ਕੋਈ ਜਜ਼ਬਾ-ਏ-ਵਹਿਮੈ-ਗੁਮਾਂ¹ ਦਸਤਕ ਨਾ ਦੇ।

ਜੇ ਬਹਾਰੋਂ ਕਾ ਸਮਾਂ ਯੇ ਚਾਂਦਨੀ ਰਾਤੋਂ ਕਾ ਦਿਨ,
ਤੁਮ ਅਗਰ ਆ ਜਾਓ ਤੈ ਪੀਰੇ-ਮੁਗਾਂ² ਦਸਤਕ ਨਾ ਦੇ।

ਛੁਬਨੇ ਵਾਲਾ ਯਹਾਂ ਫਿਲਹਾਲ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ,
ਇਸ ਕਿਨਾਰੇ ਪਰ ਐ ਬਹਿਰੇ ਬੇਕਰਾਂ³ ਦਸਤਕ ਨਾ ਦੇ।

ਤਿਨਕਾ ਤਿਨਕਾ ਆਸ਼ਿਆਂ ਕਾ ਨੋਕੇ-ਮਿਜ਼ਗਾਂ⁴ ਸੇ ਚੁਨਾ,
ਛਰ ਰਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਕਹੀਂ ਬਰਕੇ⁵ ਤਪਾਂ ਦਸਤਕ ਨਾ ਦੇ।

1. ਭਰਮ, ਸੱਕ-ਸੂਬੇ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ 2. ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਪੀਰ 3. ਉਹ ਸਮੈਦਰ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ
ਕਿਨਾਰਾ ਨਹੀਂ 4. ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪਲਕਾਂ 5. ਅਸਾਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ

**

ਵੈ ਜਿਸ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਕਹਿਤੀ ਥੀ ਦੁਨੀਆ ਕਿਆ ਕਿਆਮਤ ਹੈ।
ਅਥ ਉਸਨੇ ਆਈਨੇ ਕੋ ਕਹਿ ਦੀਆ ਝੂਠਾ, ਕਿਆਮਤ ਹੈ।

ਵੈ ਉਸ ਕਾ ਦੇਖ ਕਰ ਮੁੜ ਕੋ ਨਿਗਾਹੋਂ ਹੀ ਨਿਗਾਹੋਂ ਮੌ,
ਬਿਨਾ ਕੁਛ ਭੀ ਕਹੇ ਹਰ ਬਾਤ ਕਹਿ ਦੇਨਾ, ਕਿਆਮਤ ਹੈ।

ਤਪਸ਼ ਕਿਤਨੀ ਹੈ, ਕਿਤਨੀ ਰੈਸ਼ਨੀ ਹੈ, ਡੂਬਤਾ ਸੂਰਜ,
ਜ਼ਾਇੰਫੀ¹ ਮੌ ਯੇ ਹੁਸਨੋ-ਇਸ਼ਕ ਕਾ ਚਰਚਾ ਕਿਆਮਤ ਹੈ।

ਬੁਝਾਈ ਪਿਆਸ ਅਪਨੇ ਆਸੂਓਂ ਸੇ ਜਿਸ ਨੇ ਬੱਚੋਂ ਕੀ,
ਕਭੀ ਉਸ ਮਾਂ ਸੇ ਪੂਛੋ ਕਿਸ ਕਦਰ ਜੀਨਾ ਕਿਆਮਤ ਹੈ।

ਜਿਹਨੋਂ ਨੇ ਚਾਂਦ ਕੋ ਦੇਖਾ ਤੋ ਰੋਟੀ ਕਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ,
ਉਨੀਂ ਸੇ ਹੀ ਹੁਆ ਹੈ ਆਪ ਕੋ ਖਦਸ਼ਾ, ਕਿਆਮਤ ਹੈ।

ਕਿਆਮਤ ਕੀ ਭਲਾ ਹਦ ਹੋਗੀ ਕੋਈ ਇੰਤਹਾ ਹੋਗੀ,
ਕਿਆਮਤ ਕਾ ਤਸੱਵਰ² ਤਕ ਭੀ ਜਬ ਇਤਨਾ ਕਿਆਮਤ ਹੈ।

1. ਬੁਢਾਪਾ 2. ਕਲਪਨਾ

**

ਇਕ ਅਜਸ਼ ਸੀ ਖਾਮੌਰੀ ਥੀ ਰਾਤ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਮੌਂ।
ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਕਿਆ ਸੋਚ ਉਭਰੀ ਰਾਤ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਮੌਂ।

ਮੁਬਸ਼ੁਰਤ ਪ੍ਰਵਾਬ ਬਿਖਰਾ, ਦਰਦ ਕਾ ਇਹਸਾਸ ਨਿਖਰਾ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ ਨੀਂਦ ਟੂਟੀ ਰਾਤ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਮੌਂ।

ਸੈਕੜੋਂ ਬਰਸੋਂ ਕੇ ਸੋਏ, ਹੋਸ਼ ਮੌਂ ਆਏ ਤੋ ਰੋਏ,
ਦੇਖ ਕਰ ਹਰ ਰੂਹ ਪਿਆਸੀ ਰਾਤ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਮੌਂ।

ਵਕਤ ਭੀ ਚੁਪ ਚਾਪ ਸਾ ਹੈ, ਰਾਤ ਭੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਸੀ ਹੈ,
ਸੁਨ ਰਹਾ ਹੈ ਆਜ ਦਿਲ ਕੀ ਰਾਤ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਮੌਂ।

ਦਾਮਤਾਨੇ ਦਿਲ ਸੁਨਾਤੇ ਆਪ ਗਰ ਮਹਿਫਲ ਮੌਂ ਆਤੇ,
ਦਿਲ ਬਹਿਲ ਜਾਤਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰਾਤ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਮੌਂ।

ਦੇਖ ਕਰ ਬੜ੍ਹਤੀ ਉਦਾਸੀ ਆਖਰਸ਼¹ ਹਮਨੇ ਦੁਆ ਕੀ,
ਐ ਮੁਦਾ ਤਸਕੀ ਜਗਾ ਸੀ, ਰਾਤ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਮੌਂ।

♦♦

ਦਿਲ ਕੋ ਅਬ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ।
ਗਾਮ ਨਾ ਕਰ, ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ।

ਖੁਦਪਸਤੀ ਹੈ ਹਕੀਕਤ ਦੋਸਤੋਂ,
ਇਸ ਜਹਾਂ ਮੈਂ ਦੋਸਤੀ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ।

ਜਿੰਦਗੀ ਸੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਾਲਾਤਰ¹,
ਯੇ ਭੀ ਸਰ ਹੈ ਜਿੰਦਗੀ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ।

ਮੈਂ ਹੀ ਤੋਂ ਖੁਦ ਮੈਂ ਸਿਮਟ ਕਰ ਰਹਿ ਗਿਆ,
ਬਾਤ ਜਬ ਕਿ ਰਾਜ਼ ਕੀ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ।

ਹੈ ਸਰਾਬ² ਆਖਿਰ ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਵਜੂਦ,
ਬਾਤ ਯੇ ਲੇਕਿਨ ਨਈ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ,

ਮੇਰੀ ਆਦਤ ਹੈ ਗਾਜ਼ਲ ਕਹਨਾ ਮਗਰ,
ਜਾਨਤਾ ਹੂੰ ਸ਼ਾਇਰੀ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ।

1. ਵਧ ਕੇ 2. ਮ੍ਰਿਗ-ਤਿਸ਼ਨਾ

♦♦

ਖੁਦਾ ਜਾਨੇ ਕਿ ਆਖਿਰ ਝੂਠ ਕਿਆ ਹੈ ਔਰ ਕਿਆ ਸਚ ਹੈ।
ਬੜਾ ਉਲੜਾ ਹੁਆ ਲਗਤਾ ਹੈ ਜੋ ਯੇ ਆਪ ਕਾ ਸਚ ਹੈ।

ਕਹਾ ਥਾ ਝੂਠ ਹੀ ਉਸਨੇ ਮਗਰ ਮੁੜ ਕੈ ਲਗਾ ਸਚ ਹੈ।
ਜੋ ਸੁਨ ਕਰ ਮੈਂ ਅਗਰ ਖੁਸ਼ ਥਾ ਤੋ ਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਬੜਾ ਸਚ ਹੈ।

ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਬਾਰ ਸਚ ਕਹਿਤੇ ਹੁਏ ਘਬਰਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਅਬ,
ਕਿ ਦਿਲ ਸੇ ਝੂਠ ਮੈਨੇ ਇਸ ਕਦਰ ਬੋਲਾ, ਲਗਾ ਸਚ ਹੈ।

ਨਈ ਦੁਨੀਆ ਹੈ ਅਬ ਕਦਰੋਂ ਬਹੁਤ ਬਦਲੀ ਹੁਈ ਸੀ ਹੈ,
ਜਿਸੇ ਤੁਮ ਝੂਠ ਕਹਿਤੇ ਹੈ ਵੇਂ ਦੁਨੀਆ ਕਾ ਨਜ਼ਾ ਸਚ ਹੈ।

ਕਹਾ ਸਚ ਤੋ ਕਿਸੀ ਕੋ ਭੀ ਯਕੀਂ ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ,
ਮੇਰੇ ਫਿਰ ਝੂਠ ਕਹਿਨੇ ਪਰ ਸਭੀ ਨੇ ਹੀ ਕਹਾ-ਸਚ ਹੈ।

ਸਮਝਨੇ ਮੈਂ ਉਸੀ ਕੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਾਰੀ ਕਟੀ ਮੇਰੀ,
ਜੋ ਖੁਦ ਭੀ ਖੁਬਸੂਰਤ ਏਕ ਜੀਤਾ ਜਾਗਤਾ ਸਚ ਹੈ।

ਬਿਆਂ ਮੇਰਾ ਤੋ ਸਚ ਹੈ ਆਜ ਲੇਕਿਨ ਸੋਚਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ,
ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਲਗੇ ਕਲ ਕੋ ਜੋ ਮੇਰਾ ਆਜ ਕਾ ਸਚ ਹੈ।

**

ਕਹਾਂ ਵਸੀਲਾ ਬਨ ਪਾਇਆ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਾ।
ਦਿਲ ਨੇ ਕਹਾਂ ਮਨਾਇਆ ਸਾਵਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਾ।

ਮਿਲਾ ਸਭੀ ਕੋ ਬੇਗਾਨਾਪਨ ਦੁਨੀਆ ਸੇ,
ਕਿਸ ਕੋ ਮਿਲ ਪਾਇਆ ਅਪਨਾਪਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਾ।

ਕਿਸ ਕੋ ਮੌਤ ਮਿਲੀ ਹੈ ਅਪਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੀ,
ਕਿਸ ਨੇ ਯਹਾਂ ਬਿਤਾਇਆ ਜੀਵਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਾ।

ਮੁਸਕਾਇਆ ਵੈ ਸੌਤੇ ਸੌਤੇ ਕਿ ਉਸਨੇ,
ਸਪਨੇ ਮੈਂ ਹੀ ਪਾਇਆ ਸਾਜਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਾ।

ਮੇਰਾ ਚਾਹਾ ਅਕਸ ਮੁਝੇ ਜੋ ਦਿਖਲਾਏ,
ਢੂੰਡ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ਵੈ ਦਰਪਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਾ।

ਸਾਂਸੋਂ ਭਰੀ ਫੜਾਏਂ ਹੈ ਪਰ ਤਨਹਾ ਹੂੰ,
ਆਜ ਬਨਾ ਕਰ ਅਪਨਾ ਗੁਲਸ਼ਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਾ।

ਕੌਨ ਪੁਜਾਰੀ ਹੈ ਜਗ ਮੈਂ ਐਸਾ ਜਿਸ ਨੇ,
ਏਕ ਬਾਰ ਭੀ ਪਾਇਆ ਦਰਸ਼ਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਾ।

ਕਿਆ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਦਿਲ ਕੋ ਥੋੜਾ ਚੈਨ ਮਿਲੇ,
ਤੈੜ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਸੇ ਹਰ ਬੰਧਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਾ।

♦♦

ਅਸਾਸਾ¹ ਇਸ ਜਹਾਂ ਕਾ ਹੈ ਛਕਤ² ਇਨਸਾਨ ਕਾ ਮਾਜ਼ੀ।
ਵਗਰਨਾ ਇਸ ਕਾ ਮੁਸਤਕਬਿਲ³ ਹੀ ਕਿਆ ਔਰ ਇਸ ਕਾ ਕਿਆ ਮਾਜ਼ੀ।

ਸ਼ਰੀਕੇ-ਗਾਮ ਅਗਰ ਹੈ ਵੋ ਮੇਰਾ ਤੋ ਇਸ ਮੈਂ ਕਿਆ ਹੈਰਤ,
ਕਿ ਮੇਰਾ ਔਰ ਉਸ ਕਾ ਤੋ ਰਹਾ ਹੈ ਏਕ ਸਾ ਮਾਜ਼ੀ।

ਮੈਂ ਹੋ ਕਰ ਗਾਮਜ਼ਦਾ ਮਾਜ਼ੀ ਸੇ ਕੁਛ ਭੀ ਸੀਖ ਕਬ ਪਾਇਆ,
ਮਗਰ ਕੁਛ ਪੂਛਤਾ ਤੋ ਮੁਝ ਕੌ ਦੇਤਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਮਾਜ਼ੀ।

ਅਥ ਉਨ ਲੋਗੋਂ ਕੌ ਮੁਸਤਕਬਿਲ ਸੇ ਸ਼ਿਕਵਾ ਹੋ ਤੋ ਕਿਆ, ਆਖਿਰ,
ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਜਿਨ੍ਹੇ ਲਗਦਾ ਹੋ ਅਪਨਾ ਗਾਮਜ਼ਦਾ⁴ ਮਾਜ਼ੀ।

ਅਭੀ ਕੁਛ ਔਰ ਜੀਨਾ ਥਾ ਵਹੀ ਲਮਹਾ ਮੁਝੇ ਲੇਕਿਨ,
ਫਿਸਲ ਕਰ ਹਾਬ ਸੇ ਮੇਰੇ ਵੋ ਲਮਹਾ ਬਨ ਗਿਆ ਮਾਜ਼ੀ।

ਤੁਲਾਤਾ ਹੈ ਮੁਝੇ ਅਕਸਰ ਵੋ ਜਬ ਭੀ ਯਾਦ ਆਤਾ ਹੈ,
ਤੋ ਗਾਹੋਂ ਗੁਦਗੁਦਾਤਾ⁵ ਹੈ ਮੁਝੇ ਆਕਰ ਮੇਰਾ ਮਾਜ਼ੀ।

ਅਗਰ ਯੇ ਲਮਹਾ-ਏ-ਮੌਜੂਦਾ⁶ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸੰਵਰ ਜਾਏ,
ਤੋ ਬਨ ਜਾਏਗਾ ਅਪਨੇ ਆਪ ਹੀ ਮੇਰਾ ਨਯਾ ਮਾਜ਼ੀ।

ਮੁਝੇ ਯੇ ਲਮਹਾ-ਏ-ਮਖਸਸ⁸ ਜੀਨਾ ਹੈ ਕਿ, ਰਹਿਨੇ ਦੋ,
ਯੇ ਮੁਸਤਕਬਿਲ ਕਾ ਅੰਦੈਸ਼ਾ ਯਾ ਵੋ ਉਲਝਾ ਹੁਆ ਮਾਜ਼ੀ।

1. ਸੰਪਤੀ 2. ਸਿਰਫ 3. ਭਵਿੱਖ 4. ਦੁਖੀ 5. ਕਦੇ ਕਦੇ 6. ਹਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ,
ਕੁਤਕਤਾਰੀਆਂ 7. ਹੁਣ ਦਾ ਪਲ 8. ਮਾਸ ਪਲ

**

ਬੁਰਾ ਹੋਤਾ ਭਲਾ ਹੋਤਾ ਮਗਰ ਕੁਛ ਫੈਸਲਾ ਹੋਤਾ।
ਤੇ ਮੁਮਕਿਨ ਥਾ ਕਿ ਬੋੜਾ ਚੈਨ ਦਿਲ ਕੋ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਤਾ।

ਕਰਿਸ਼ਮਾ ਦੇਖ ਕਰ ਵੇ ਮੈਂ ਵਹੀਂ ਪਰ ਰੁਕ ਗਿਆ ਵਰਨਾ,
ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਥਾ ਮੈਂ ਆਖਿਰਕਾਰ ਅਪਨੇ ਘਰ ਗਿਆ ਹੋਤਾ।

ਅਗਰ ਫੁਰਸਤ ਮਿਲੀ ਹੋਤੀ ਮੁਝੇ ਤੇਰੇ ਖਿਆਲੋਂ ਸੇ,
ਤੇ ਕਿਆ ਮੈਂ ਰੋ ਦੀਆ ਹੋਤਾ ਯਾ ਬੋੜਾ ਹੰਸ ਦੀਆ ਹੋਤਾ?

ਬਜਾ¹ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ, ਲੇਕਿਨ ਅਚਾਨਕ ਟੂਟਤਾ ਕੈਸੇ,
ਵੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮੇਰਾ ਉਸ ਕਾ ਥਾ, ਜੋ ਆਖਿਰ ਪਿਆਰ ਕਾ ਹੋਤਾ।

ਕਹੀਂ ਵੇ ਮਿਲ ਗਏ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੋਗੇ ਸੋਚ ਲੋ ਐ ਦਿਲ!
ਵਰਗਰਨਾ ਫਿਰ ਨਾ ਕਹਨਾ ਕਿ ਜੋ ਕਹਨਾ ਥਾ ਕਹਾ ਹੋਤਾ।

ਮੇਰਾ ਗਾਮ ਦੇਖ ਕਰ ਅਫਸੋਸ ਇਤਨਾ ਭੀ ਨਾ ਕਰ ਹਮਦਮ,
ਮੁਝੇ ਯੇ ਗਾਮ ਨਾ ਹੋਤਾ ਗਰ ਤੇ ਕੋਈ ਦੂਸਰਾ ਹੋਤਾ।

ਮੇਰਾ ਯੇ ਗਾਮ ਭੀ ਤੇ ਅਪਨੀ ਮੇਰੀ ਤਖ਼ਲੀਕ² ਹੈ ਵਰਨਾ,
ਜੋ ਅਥ ਯੇ ਹਾਲ ਹੈ ਮੇਰਾ ਨਾ ਯੇ ਹੋਤਾ ਤੇ ਕਿਆ ਹੋਤਾ।

1. ਦੁਰਸ਼ਤ 2. ਸਿਰਜਣਾ

**

ਚੈਦ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕੇ ਜਾਲ ਮੇਂ ਰੱਖਾ।
ਦਿਲ ਕੇ ਰੰਜੇ ਮਲਾਲ¹ ਮੇਂ ਰੱਖਾ।

ਗਮ ਕਾ ਸਾਇਆ ਭੀ ਉਸਨੇ ਇਕ ਲਾਕਰ,
ਨਜ਼ਮੇ ਰੋਜੇ ਵਸਾਲ² ਮੇਂ ਰੱਖਾ।

ਜੋ ਭੀ ਹਮ ਨੇ ਜਵਾਬ ਮੇਂ ਚਾਹਾ,
ਉਸ ਕੇ ਅਪਨੇ ਸਵਾਲ ਮੇਂ ਰੱਖਾ।

ਜਿੰਦਗੀ ਕੇ ਭੀ ਹਮ ਨੇ ਦਾਅਵਤ ਦੀ,
ਮੌਤ ਕੇ ਭੀ ਖਿਆਲ ਮੇਂ ਰੱਖਾ।

ਜੋ ਅਨਾ³ ਥੀ ਵੇਂ ਤਾਕ⁴ ਪਰ ਰੱਖੀ,
ਖੁਦ ਕੇ ਉਸ ਕੇ ਜਲਾਲ ਮੇਂ ਰੱਖਾ।

ਜੋ ਭੀ ਜਜ਼ਬਾ ਉਜਾਲਨਾ ਚਾਹਾ,
ਵੈਂ ਗਜ਼ਲ ਕੇ ਜਮਾਲ⁵ ਮੇਂ ਰੱਖਾ।

1. ਦੁੱਖ 2. ਮਿਲਣ ਦੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਬੈਨੂਣ ਵੇਲੇ 3. ਅਣਖ 4. ਪੜਛੱਤੀ
5. ਮੁਖਸੂਰਤੀ

ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ
ਜਾਣਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
ਵੱਸੇ ਨੂੰ ਮਨਮੋਹਨ
ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ।
ਉਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰ
ਡਾ. ਫਾਰੂਕ ਅਹਿ

♦♦

ਹਮਾਰੇ ਚਾਹਨੇ ਸੇ ਤੇ ਕਹੀਂ ਕੁਛ ਭੀ ਕਹਾਂ ਬਦਲਾ।
ਨਾ ਬਦਲੀ ਖਵਾਹਸੇਂ ਦਿਲ ਕੀ ਨਾ ਕਤਅਨਾ¹ ਦਰਦੇ ਜਾਂ ਬਦਲਾ।

ਵਹੀ ਹੈ ਦੂਰੀਏ ਮੰਜ਼ਿਲ, ਵਹੀ ਬੇਰਹਿਰਵੀ² ਅਥ ਭੀ
ਅਗਰਚੇ³ ਕਾਛਲਾ ਬਦਲਾ ਵੋ ਮੀਰੇ ਕਾਰਵਾ⁴ ਬਦਲਾ।

ਮੇਰੇ ਜਿਹਨੇ ਪਰੇਸ਼ਾਂ ਕੈ ਝਗਾਗਤ⁵ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਪਾਈ,
ਗੋ ਮੈਨੇ ਹਮਨਵਾ ਬਦਲੇ, ਗਲੀ ਬਦਲੀ, ਮਕਾਂ ਬਦਲਾ।

ਮੈਂ ਭੁਦ ਪਹਿਚਾਨ ਅਪਨੀ ਕਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਤੇ ਵਹਿਸਤ ਮੈਂ,
ਵੋ ਅਪਨਾ ਆਈਨਾ ਬਦਲਾ, ਨਜ਼ਰ ਬਦਲੀ, ਗੁਮਾਂ⁶ ਬਦਲਾ।

ਸਕੌਨੇ ਦਿਲ ਕੀ ਖਾਤਿਰ ਹਮ ਨੇ ਅਪਨੀ ਕਮ-ਨਿਗਾਹੀ⁷ ਮੈਂ,
ਕਡੀ ਜਾਸੋ-ਸਬੂ⁸ ਬਦਲੇ, ਕਡੀ ਪੀਰੇ-ਮੁਗਾਂ⁹ ਬਦਲਾ।

ਫਿਰ ਅਪਨੇ ਆਪ ਸੇ ਨਜ਼ਰੇ¹⁰ ਮਿਲਾ ਕਰ ਥਾਤ ਕਰਨੇ ਕੈ,
ਜਿਹਨ ਬਦਲਾ, ਅਨਾ ਬਦਲੀ, ਫਿਰ ਅੰਦਾਜੇ ਬਿਆਂ ਬਦਲਾ।

ਨਾ ਜਾਨੇ ਜੁਸਤੂ¹¹ ਕਿਆ ਥੀ, ਮਗਰ ਅਪਨੀ ਇਸੀ ਧੁਨ ਮੈਂ,
ਵੋ ਸ਼ਾਬਦੇ ਆਸ਼ਿਆਂ ਬਦਲੀ, ਫਿਰ ਅਪਨਾ ਗੁਲਿਸਤਾਂ ਬਦਲਾ।

ਹਮੇ ਅਥ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹੀ ਬਦਲ ਕਰ ਦੇਖ ਲੇਨੇ ਦੇ,
ਕਿ ਚਾਰਾਸਾਜ਼¹² ਬਦਲੇ, ਅਥ ਤਲਕ ਯਾ ਮਿਹਰਬਾਂ ਬਦਲਾ।

ਯਹਾਂ ਹਰ ਸ੍ਰੀਅ ਬਦਲਤੀ ਹੈ ਯੇ ਸੁਨਤੇ ਆਏ ਥੇ ਲੇਕਿਨ,
ਨਾ ਤੁਮ ਬਦਲੇ, ਨਾ ਮੈਂ ਬਦਲਾ, ਨਾ ਦਸਤੂਰੇ ਜਹਾਂ ਬਦਲਾ।

1. ਤਰਾ ਭਰ ਭੀ 2. ਅਸਪੋਸਟਤਾ 3. ਭਾਵੇਂ 4. ਕਾਛਲੇ ਨੂੰ ਲੇਗਾ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ 5.
ਚੈਨ, ਸਕੂਨ 6. ਸੱਕ 7. ਥੇਸਮਈ 8. ਜਾਮ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ 9. ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਪੀਰ 10. ਭਲਾਸ 11.
ਦਿਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ
ਅਨੇਖਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਦਿ
ਏਨੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ
ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ
ਧ੍ਰੂਵ, ਖਾਲਿਦਾ ਜ਼ਹੂ

ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ
ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਰੰਗ
ਡਾ. ਸ਼ਫੀਕ, ਈਸ਼ੀ

ਕੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਹੋਰ
ਮੀਰ ਤਕੀ ਮੀਰ ਤੋਂ ਛਿਰਾਕ ਤਕ ਦੇ ਕਲਾਸੀਕੀ
ਤ ਇਹਤਿਆਤ ਅਤੇ ਤਾਜ਼ਗੀ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਤੱਕ
ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ,
ਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਮੈਮਜ਼ (ਨਿਊਯਾਰਕ)

ਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ
ਤ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਠਕ ਨੂੰ
ਕੈਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਅਤੇ ਇਹਸਾਸ
ਗਦੇ ਹਨ ।

ਮੈਮਜ਼ (ਨਿਊਯਾਰਕ)

ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ, ਲੁਭਲ ਵਧ ਜਾਂਦਾ
ਅਰਥ ਦਾ ਤਰਜਮਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
(ਨਿਊਯਾਰਕ)

ਧੂਪ ਛਾਓ